

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

XLIV

2011

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Eva Tammi-Salminen, puheenjohtaja
Tatu Leppänen
Tapio Määttä
Seppo Villa

Toimittaja

Tapani Lohi

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300, f. (09) 604 668
www.lakimiesyhdistys.fi
toimisto@lakimiesyhdistys.fi

© 2011 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN-L 0355-8215

ISSN 0355-8215

ISBN 978-951-855-308-6

ISBN 978-951-855-727-5 (verkkokirja)

Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2011

Kaijus Ervasti

**OIKEUSSOSIOLOGIA JA
OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUS
OSANA OIKEUSTIEDETTÄ**

Sisällys

1	JOHDANTO	65
2	OIKEUSSOSIOLOGIA.....	67
2.1	Oikeussosiologia tutkimusalana ja oppiaineena	67
2.2	Oikeussosiologian tehtävät	75
2.3	Oikeussosiologian asema oikeustieteessä.....	80
3	OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUS	85
3.1	Lähtökohtia	85
3.2	Arviointitutkimus ja tutkimuksen suhde päätöksentekoon	88
4	OIKEUSSOSIOLOGINEN JA OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUS YLIOPISTOISSA JA SEKTORITUTKIMUKSESSA	94
5	OIKEUSSOSIOLOGIA JA JURISTIKOULUTUS.....	99
5.1	Juristikoulutuksen taustaa	99
5.2	Suomalaisen juristikoulutuksen peruspiirteitä	102
5.3	Oikeussosiologian anti juristeille	105
6	OIKEUSSOSIOLOGIA OSANA OIKEUSTIEDETTÄ – ESI-MERKKINÄ VAIHTOEHTOINEN KONFLIKTINRATKAISU	108
6.1	Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisun ja sovittelu.....	108
6.2	Tutkimus ja opetus	113
7	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KESKUSTELUA	116
	LÄHTEET.....	118
	SOCIOLOGY OF LAW AS A PART OF JURISPRUDENCE	132

Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä

1 JOHDANTO

Vuonna 2010 julkaistussa kirjoituksessaan juuri eläkkeelle jäänyt oikeussosiologian professori Jørgen Dalberg-Larsen Århusin yliopistosta arvioi, että oikeussosiologia voi tällä hetkellä Pohjoismaissa hyvin, ja hän suhtautuu optimistisesti oikeussosiologian tulevaisuuteen. Ongelmana hän tosin pitää virkojen vähäisyyttä alalla.¹

Dalberg-Larsen pohtii myös, millaisia tulevaisuuden haasteita oikeussosiologisella tutkimuksella on edessään. Hänen mukaansa tutkimuksen tulee olla teoreettisesti ja metodisesti korkeatasoista. Hän korostaa kuitenkin sitä, että tutkimuksen pitäisi olla myös yhteiskunnallisesti relevanttia. Ei ole hyvä, jos keskitytään vain rakentamaan suuria täydellisesti muotoiltuja teoreettisia rakennelmia, joilla ei ole mitään yhteyttä todellisuuteen. Samalla hän tunnustaa kannattavansa pragmaattista näkökulmaa oikeuteen, oikeustieteeseen ja oikeussosiologiaan. Dalberg-Larsen mainitsee erityisesti seuraavia alueita, joilla tarvittaisiin lisää oikeussosiologista tutkimusta: globalisaatio, hyvinvointivaltion oikeus, individualisointumiskehitys, sovittelu vaihtoehtoisena konfliktinratkaisutapana, oikeudelliset instituutiot, kuten tuomioistuimet, sekä juridinen professio. Hänen mukaansa oikeussosiologian pitää olla pluralistista niin kohteiltaan kuin teorioiltaan.

Suomessa Turun yliopiston kriminologian ja oikeussosiologian professori Ahti Laitinen on niin ikään jäänyt juuri eläkkeelle ja pohtii Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan juhlakirjassa oppiainetta ja sen tulevaisuutta.² Laitisen näkemys oikeussosiologiasta on varovaisen optimistinen. Hänenkin pitää kuitenkin ongelmallisena virkatilannetta. Laitisen mukaan oikeussosiologista tutkimusta tarvitaan etenkin yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon tueksi. Hänen mukaansa tutkimusta tarvitaan erityisesti lainvalmistelusta,

¹ Dalberg-Larsen 2010.

² Laitinen 2011.

lakien vaikutuksista, hallintokoneiston toiminnasta lakien toimeenpanijana, oikeuksien toetutumisesta, rikollisuuden tasosta, rikosentekijöistä, uhreista ja rikosten ehkäisystä.

Sekä Dalberg-Larsenin että Laitisen näkemyksiin on helppo yhtyä. Yleensä tutkimusongelman valinnassa keskeisimpinä kriteereinä pidetään tutkimuksen teoreettista ja yhteiskunnallista merkitystä. Professorien esiin tuomat tutkimusalueet ovat myös tärkeitä ja ajankohtaisia.

Oikeussosiologinen tutkimusperinne on ollut suomalaisissa yliopistoissa pitkään heikko ja systemaattinen tutkimus on puuttunut. Kuitenkin monilla eri alojen tutkimuksilla on yhteyksiä oikeussosiologiaan niin yhteiskuntatieteiden kuin oikeustieteenkin puolella. Oikeustieteen puolella esimerkiksi vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun, naisoikeuden, ympäristöoikeuden, rikosoikeuden ja kuluttajaoikeuden tutkimuksissa empiiristä tutkimusta on tehty aiempaa enemmän ja samalla on lähestytty oikeussosiologista tutkimusperinnettä.

Viime vuosina keskustelu oikeussosiologian ja empiirisen oikeustutkimuksen tarpeesta on myös alkanut voimistua. Samalla Itä-Suomen yliopistoon on perustettu uusi empiirisen oikeustieteen tutkimus- ja kehittämissyksikkö. Voikin sanoa, että oikeussosiologinen ja empiirinen tutkimus ja näkökulma ovat vahvistumassa suomalaisessa oikeustutkimuksessa. Määttä kuvaa esimerkiksi kehitystä ympäristöoikeudessa seuraavasti:

”Myös ympäristöoikeus voidaan nykyisin lukea empiriamyönteisten oikeudenalojen joukkoon: alan tutkimuksessa empiiristen aineistojen käyttöön suhtaudutaan myönteisesti ja alalla tehdään runsaasti empiiristä tutkimusta. Erilaisten empiiristen aineistojen monipuolinen käyttäminen on ympäristöoikeudessa nykyisin tavanomaista varsinkin silloin, kun tutkimus on orientaatioltaan monitieteinen.”³

Tässä artikkelissa tarkastellaan oikeussosiologista ja oikeuspoliittista tutkimusta. Aihetta tarkastellaan etenkin oikeustieteen ja juristikoulutuksen näkökulmasta. Oikeustieteen tutkijoiden suhtautuminen oikeussosiologiaan ja muihin ”oikeuden yleistieteisiin” on vaihdellut eri aikoina. Usein oikeustieteen valtavirtatutkijat ovat kuitenkin katsoneet, että oikeuden yhteiskunnalliset tarkastelutavat voivat sinänsä olla hyödyllisiä, mutta ne eivät kuulu varsinaisesti oikeustieteeseen tai ainakaan sen ytimeen. Tässä artikkelissa pyritään problematisoimaan tätä käsitystä ja analysoimaan, mikä merkitys oikeussosiologialla voisi olla oikeustieteessä ja juristikoulutuksessa. Viime vuosina onkin ollut nähtävissä eri tutkimusalojen lähentymistä ja raja-aitojen liudentumista.

³ Määttä 2010, s. 189.

Tässä kirjoituksessa oikeussosiologia-termiä ei ole käytetty kovin ahtaassa merkityksessä. Monelta osin artikkelissa käsitellään yleisemminkin oikeuden yhteiskuntatieteellisiä lähestymistapoja. Artikkelissa on korostettu etenkin empiiristä näkökulmaa oikeuteen. Empiirinen oikeustutkimus on paljon muutakin kuin oikeussosiologiaa.⁴ Tässä on kuitenkin pikemminkin korostettu oikeussosiologian yhteyttä muihin monitieteisiin tutkimusaloihin kuin pyritty hakemaan eroja.

2 OIKEUSSOSIOLOGIA

2.1 Oikeussosiologia tutkimusalana ja oppiaineena

Suomessa on esiintynyt erilaisia näkemyksiä siitä, *mitä oikeussosiologia on* tai mitä sen pitäisi tieteenalana ja yliopistollisena oppiaineena olla. Jotkut ovat nähneet oikeussosiologian osana yleistä sosiologiaa, kun taas toiset ovat painottaneet oikeussosiologiaa osana oikeustieteitten kokonaisuutta. Tätä keskustelua käytiin jo 1970-luvun puolivälissä, kun Helsinkiin perustettiin oikeussosiologian professuuri, ja se on jatkunut edelleen. Toinen keskustelunaihe on ollut se, *mikä suhde oikeussosiologialla ja kriminologialla on toisiinsa* ja miten ne pitäisi organisoida yliopistollisina oppiaineina. Kolmanneksi on käyty keskustelua *yliopistotutkimuksen ja sektoritutkimuksen merkityksestä* ja suhteesta toisiinsa. Neljänneksi on keskusteltu siitä, *mikä merkitys oikeussosiologialla* tai muilla oikeuden yleistieteillä pitäisi olla *oikeustieteessä*.

Keskustelu on voimistunut usein silloin, kun yliopistoissa on ollut jokin virka määriteltävänä tai täytettävänä. Kiista oikeussosiologian sisällöstä ja asemasta voidaan nähdä yhtäältä intellektuaalisena ja toisaalta tiedepoliittisena kamppailuna sekä kamppailuna eri professioiden välillä. Tämä kiistely ei kuitenkaan ole vain suomalainen ilmiö, vaan sitä esiintyy laajemminkin länsimaisessa tiedemaailmassa.

Oikeussosiologiasta on esitetty eri aikoina monenlaisia luonnehdintoja ja määritelmiä. Ne ovat vaihdelleet kulloisenkin yleisen tiedekäsityksen mukaan sekä sen mukaan, mistä tieteenalasta ja teoriaperinteestä käsin määrittely on tehty. Oikeuden yhteiskunnallista tutkimusta on kansainvälisesti kuvattu myös useilla eri termeillä kuten Sociology of Law, Law and Society Studies, Sociolegal Studies ja Empirical Studies of Law.⁵

⁴ Laitinen 2010, s. 1.

⁵ Ks. niiden keskinäisestä suhteesta Campbell – Wiles 1976, s. 549–555, Cotterrell 1994, s. xi–xiii, Galanter – Edwards 1997, s. 375–376, Mather 2003, s. 276, Brockman 2003, s. 286–287.

Suomessa ne kaikki on yleensä vakiintuneesti mahdutettu käsitteeseen oikeussosiologia.⁶ Suomessa on kuitenkin myös käytetty termiä *empiirinen oikeustutkimus* kuvamaan oikeustieteen piirissä tehtävää empiirispainotteista oikeussosiologista tutkimusta. Lisäksi termillä oikeustilastotiede on kuvattu empiiristä oikeustutkimusta, joka käyttää tilastollisia apuvälineitä analyysissaan.⁷ Toisaalta varsinaisesta oikeussosiologiasta on toisinaan pyritty teoreettisesti erottamaan mm. sosiologinen oikeustiede ja sosiologinen oikeusteoria.⁸

Oikeussosiologiaa voidaan tarkastella institutionalisoituneena yliopistollisena *oppiaineena*. Monissa länsimaisissa yliopistoissa on oikeussosiologian virkoja ja oikeussosiologia kuuluu vakiintuneisiin yliopistollisiin opetusaloihin. Eri maissa oikeussosiologian tutkimus ja opetus on organisoitu eri tavoin. Joissakin maissa oikeussosiologia on organisoitu osaksi yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja opetusta ja toisissa maissa taas osaksi oikeustieteellistä tutkimusta ja opetusta. Usein kuitenkin on esitetty, että oikeussosiologia on marginaalissa molemmilla tieteenaloilla.⁹ Oikeussosiologian professorien taustakoulutus myös vaihtelee eri maissa. Esimerkiksi pohjoismaissa oikeussosiologian professoreina on ollut sekä juristi- että sosiologitaustaisia tutkijoita. Toisinaan oikeussosiologia on yhdistetty organisatorisesti kriminologiaan ja toisinaan se esiintyy taas omana oppiaineenaan. Näin ollen oikeussosiologian tutkimuksella ja opetuksella ei ole mitään yksiselitteistä ”luonnollista” paikkaa tiedeyhteisössä, vaan sen organisointi voidaan järjestää monin tavoin.

Yleensä oikeussosiologiaa tarkastellaan *tieteellisenä tutkimussuuntauksena*. Oikeussosiologia on monitieteinen tutkimussuuntaus, joka sijoittuu oikeustieteen ja yleisen yhteiskuntatieteen, sosiologian välimaastoon. Eri-laisiin käsityksiin oikeussosiologiasta tieteellisenä tutkimussuuntauksena ja oikeussosiologian tehtävistä vaikuttavat mm. se, tarkastellaanko sitä sosiologiasta vai oikeustieteestä käsin, minkälaisesta (yhteiskuntatieteen) teoriaperinteestä sitä lähestytään ja minkälainen käsitys tarkastelijalla on todellisuuden ja tiedon luonteesta.¹⁰ Näkemykset siitä, kuinka oikeustiede ja yhteiskuntatieteet ylipäänsä suhtautuvat toisiinsa, riippuvat keskeisesti kolmesta lähtökohdasta eli kuinka jäsennetään 1) oikeus ja yhteiskunta, 2) oikeustiede ja yhteiskuntatieteet ja 3) kuinka jäsennetään oikeuden ja yhteiskunnan välinen suhde.

Yhteiskuntatieteilijät ovat usein nähneet oikeussosiologian yhtenä *sosiologian erityisalueena* kuten perhesosiologian, organisaatiososiologian,

⁶ Vrt. Kyntäjä 2000, s. 14–15.

⁷ Keinänen 2005.

⁸ Lahti 1970, s. 61–62, Backman 1992, s. 12, Frerichs 2010, s. 16–18.

⁹ Luhman 1985, s. 1–2, Tomasic 1985, s. 126, Friedman 1986, s. 773–780.

¹⁰ Aubert 1968, s. 20–22, Backman 1992, s. 11–12. Ks. myös Kangas 1998, s. 193.

terveys sosiologian tai uskontososiologian.¹¹ Tällöin oikeussosiologia, sen tehtävät ja metodit on hahmotettu samalla tavoin kuin sosiologia yleensäkin. Tästä näkökulmasta on korostettu oikeus- ja yhteiskuntatieteiden eroavuutta toisistaan. Samalla oikeussosiologia on haluttu pitää ”puhtaana” oikeustieteellisistä vaikutuksista ja tutkijoiden taustassa on painotettu yhteiskuntatieteellistä koulutusta. Usein tästä näkökulmasta on myös painotettu, että oikeussosiologia pitäisi organisoida valtiotieteitten yhteyteen.

Voimakkaimmin oikeussosiologian puhtautta sosiologiasta käsin on vaalinut Black.¹² Hänen mielestään normatiiviset väitteet tai säännöt, joita lakimiehet käsittelevät sitovina määräyksinä, eivät ole faktoja, joita oikeussosiologiassa voitaisiin tutkia. Hän on myös korostanut, ettei ”puhdas” sosiologia voi tutkia esimerkiksi oikeussäännösten vaikuttavuutta, koska silloin se sotkeutuu ”epätieteelliseen” arviointiin. Black hylkää teleologian sosiologiassa, koska hän pitää sitä ”huonona tieteenä”. Tiivistetysti hän toteaa: ”Minun sosiologiassani sosiaalisella elämällä ei ole tavoitteita, tarkoituksia, arvoja, tarpeita, funktioita, kiinnostuksia, aikomuksia tai mitään, mikä ei ole suoraan havaittavissa.” Blackin teoreettisia lähtökohtia on kritisoitu hyvin paljon.¹³

Toiset ovat olleet sitä mieltä, että tarvitaan myös sellaista oikeussosiologista tutkimusta, jossa ymmärretään oikeuden sisäistä maailmaa ja jolla on *oikeudellista ja oikeuspoliittista relevanssia*. Tästä näkökulmasta oikeussosiologiaa ei voi hahmottaa vain sosiologian teoriaperinteestä käsin, vaan tarvitaan myös oikeudellista oppineisuutta. Esimerkiksi Eckhoffin mukaan juristien pitäisi ottaa empiiriset tutkimukset ”omiin käsiinsä”. Heidän ei pitäisi luottaa siihen, että yhteiskuntatieteilijät tekevät sellaista empiiristä tutkimusta, jolla on myös oikeudellista ja oikeuspoliittista merkitystä.¹⁴ Oikeussosiologia voidaan siis nähdä yhtenä *oikeustieteen osa-alueena*. Tästä näkökulmasta on myös usein painotettu, että oikeustieteellisissä tiedekunnissa tulisi olla oikeussosiologian virkoja ja opetusta. Tässä kirjoituksessa oikeussosiologiaa ja oikeuspoliittista tutkimusta on tarkasteltu nimenomaisesti osana oikeustiedettä. Sosiologian näkökulmasta tutkimusalaa voisi jäsentää myös toisin.

Oikeustieteellisestä näkökulmasta oikeussosiologista tutkimusta on perusteltu etenkin sillä, että juristeilta puuttuu välineitä käsitellä todellisuutta koskevaa tietoa. Usein todellisuus ja sen kuvaaminen nähdään juristien

¹¹ Mathiesen 1980, s. 9, Dalberg-Larsen 1990, s. 18–19, Uusitalo 1999, s. 818, Kyntäjä 2000, s. 16, Laitinen 2002, s. 7–8.

¹² Black 1995, s. 862–864.

¹³ Ks. esim. Nonet 1976, s. 525–534.

¹⁴ Eckhoff 1985, s. 32–36.

piirissä ongelmattomana.¹⁵ Toisaalta juristeja on myös syytetty siitä, että he näkevät usein sosiaaliset faktat manipuloitavina kohteina ja keinoina ajaa tiettyä toimintapolitiikkaa, eikä niinkään aineistona, joka voisi antaa heille syytä muuttaa omaa näkökulmaansa.¹⁶ Perinteiset oikeustieteen edustajat ja oikeusteoreetikot ovat usein kiistäneet käsityksen, jonka mukaan juristeille olisi hyötyä todellisuutta koskevasta tiedosta.¹⁷

Oikeustieteilijöiden ja juristien piirissä törmää usein todellisuutta koskeviin väitteisiin, jotka helposti muodostuvat yleisiksi käsityksiksi, vaikka niiden todellisuusphoja olisi melko kyseenalainen. Yksi tällainen käsitys on esimerkiksi väite, että Suomessa on paljon hovioikeusjuttuja ja että suomalaiset ovat erityisen riitelevää kansaa. Samanlainen väite on usein esitetty myös muissa länsimaissa. Vertaillaessa eri maiden siviiliasioiden määriä näyttäisi siltä, ettei riittäviä asioita ole alioikeuksissa tai hovioikeuksissa ollut erityisen paljon muihin Euroopan maihin verrattuna.¹⁸

Dalberg-Larsen on erotellut neljä eri käsitystä oikeussosiologiasta.¹⁹ Etenkin oikeustieteilijät ovat luonnehtineet oikeussosiologiaa katsomalla, että siinä käytetään tietynlaisia *metodeja*, joiden avulla voidaan selvittää oikeudellisia kysymyksenasetteluita. Oikeussosiologiassa käytetään yhteiskuntatieteiden yleisiä menetelmiä. Yhteiskuntatieteissä tutkimusmenotit jaetaan tavallisesti *laadullisiin eli kvalitatiivisiin ja määrällisiin eli kvantitatiivisiin*. Määrällisissä tutkimuksissa käsitellään tyypillisesti suuria tilastollisia aineistoja, josta saatavat tulokset on yleistettävissä. Tavanomainen menetelmä kvantitatiivisissa tutkimuksissa on kysely. Laadullisissa tutkimuksissa taas käsitellään suppeampia aineistoja, jotka edustavat tutkimuskohteen olennaisia piirteitä. Tyypillisiä tutkimustapoja laadullisessa tutkimuksessa ovat esimerkiksi haastattelu, havainnointi ja erilaisten kirjallisten aineistojen analyysit. Tutkimuksissa on varsin yleistä kuitenkin *triangulaatio*, jolla tarkoitetaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen lähestymistavan yhdistämistä samassa tutkimuksessa.²⁰

Toiseksi oikeussosiologiaa on luonnehdittu siten, että siinä tutkitaan oikeudellisia ilmiöitä *sosiologisesta näkökulmasta*. Sillä on tarkoitettu sekä sosiologisten metodien että sosiologisten teorioiden hyväksikäyttöä. Tunnettuja ja usein viitattuja sosiologisia teoreetikkoja ovat esimerkiksi Marx, Weber, Durkheim, Parsons, Habermass ja Bourdieu. On huomattava,

¹⁵ Tolonen, J. 1997, s. 300–308. Ks. myös Alvesalo 2010, s. 177.

¹⁶ Munger 1998, s. 26–27.

¹⁷ Aarnio 1996, s. 223–226, Tuori 2000, s. 6.

¹⁸ Ks. Ervasti 1999, s. 646–648.

¹⁹ Dalberg-Larsen 1990, s. 41–43.

²⁰ Ks. esim. Uusitalo 1991, Hirsjärvi – Hurme 2001, s. 26–33.

että myös oikeusteoreetikot ovat käyttäneet sosiologian klassikoita varsin paljon hyväkseen tutkimuksissaan. Sosiologialle tyypillisiä teemoja ja näkökulmia ovat esimerkiksi vallankäyttö, kontrolli, sosiaaliset suhteet, roolit, normit, arvot ja instituutiot.²¹

Kolmanneksi oikeussosiologia on nähty rajatummissa merkityksessä, jonka mukaan siinä tulisi keskittyä keskeisten *oikeudellisten instituutioiden tai orgaanien* kuten tuomioistuinten, lainsäädännön ja hallinnon tutkimukseen. Oikeutta määrittävät monenlaiset instituutiot ja toimijat yhteiskunnassa.²² Tällöin oikeussosiologia on määritelty kohteidensa kautta. Oikeussosiologisessa tutkimuksessa oikeudellisia instituutioita on tarkasteltu esimerkiksi vallankäytön, kontrollin ja oikeudensaantimahdollisuuksien näkökulmasta.

Neljänneksi etenkin USA:ssa on pitkä perinne *oikeussääntöjen tosiasiallisen yhteiskunnallisen merkityksen* tutkimisessa. Tästä näkökulmasta on kritisoitu muodollisiin sääntöihin keskittyvää oikeustiedettä ja korostettu eroa formaalin oikeuden (Law in Books) ja tosiasiallisten oikeudellisten käytäntöjen (Law in Action) välillä.²³ Etenkin Law and Society -tutkimuksen piirissä on tutkittu muun muassa tuomioistuimia, vaihtoehtoista konfliktinratkaisua, prosessikynnystä, luottamusta oikeuslaitokseen, oikeuden mobilisaatiota ja juristiprofessiota.

Eri näkökulmien välillä on ollut kiistaa. Oikeustieteilijät ovat katsoneet, etteivät sosiologit ymmärrä tai kunnioita oikeuden sisältöä. Heidän mukaansa sosiologit horjuttavat oikeutta professionaalisenä toimintana. Nähdään, että yhteiskuntatieteilijät ovat keskittyneet epäviralliseen sosiaaliseen kontrolliin ohittaen virallisen kontrollin ja oikeusjärjestyksen yhteiskunnallisen merkityksen. Sosiologit taas ovat valittaneet, että oikeustieteilijöiden tarkastelut ”oikeudesta kontekstissa” tai Law and Society -liikkeen innoittamat tutkimukset eivät ole kyllin sosiologisia. Monissa maissa sosiologien perustutkintoon ei kuulu oikeuteen liittyviä opintoja muutoin kuin ehkä osana joitain kriminologian kursseja. Toisaalta sosiologiaa – siinä mielessä kuin sosiologit sen ymmärtävät – ei yleensä opeteta oikeustieteellisissä tiedekunnissa.²⁴ Sittemmin on tehty erotteluja ”Law and”-, ”Law in”- ja Law as” -lähestymistapojen välillä riippuen siitä, millaisena oikeuden ja yhteiskunnan välinen suhde nähdään.²⁵

Oikeuden ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin keskittyneen Law and Society -liikkeen synty ajoitetaan yleensä 1960-luvun puoliväliin. Suuntauksen

²¹ Ks. Laitinen 2002 ja Kytäjä 2000 eri kohdin.

²² Ks. Alvesalo 2010, s. 178–180.

²³ Ks. Pound 1910.

²⁴ Banakar – Travers 2002, s. 1.

²⁵ Ks. Frerichs 2010, s. 14–16.

synty oli yhteydessä yleiseen yhteiskunnan muutokseen Yhdysvalloissa sekä kritiikkiin vallitsevia yhteiskunnallisia käytäntöjä vastaan. Oikeus nähtiin tärkeänä yhteiskunnan muutoksen apuvälineenä ja taustalla oli ajatus hyödyntää yhteiskuntatieteiden tarjoamaa tietoa todellisuudesta toimintapolitiikassa. Law and Society -suuntaus institutionalisointiin vuonna 1964 perustetun yhdistyksen, Law and Society Associationin ja vuodesta 1966 lähtien ilmestyneen lehden Law and Society Review'n myötä. Liikkeessä kiinnitettiin huomiota erilaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin sekä pyrittiin parantamaan eri väestöryhmien asemaa sekä edistämään tasa-arvoa.²⁶

Law and Society -liike kritisoi perinteistä muodollisiin sääntöihin keskittyvää oikeustiedettä ja korosti eroa formaalin oikeuden (Law in Books) ja tosiasiallisten oikeudellisten käytäntöjen (Law in Action) välillä. Yhtenä keskeisenä tavoitteena olikin valaista prosessia, jossa Law in Books muuttui Law in Action'iksi.²⁷ Vaadittiin empiiristä tutkimusta oikeuden vaikutuksista yhteiskunnassa sekä analyysijä oikeuden roolista sosiaalisen kontrollin ja ohjauksen välineinä. Teoreettisesti Law and Society -liikkeen juuret olivat 1900-luvun alkupuolen amerikkalaisessa oikeudellisessä realismissa.

Kuitenkaan USA:ssa enempää kuin muuallakaan oikeussosiologinen tutkimus ei ole saavuttanut järin vahvaa tai vakiintunutta asemaa suhteessa perinteiseen lainoppiin.²⁸ On myös väitetty, että Law and Society -suuntaus on ajautunut viimeisten vuosikymmenien aikana kriiseihin ja että uudet suuntaukset – muun muassa oikeustaloustiede, Critical Legal Studies ja feministinen ajattelu – olisivat syrjäyttäneet Law and Society -suuntauksen oikeuden ja yhteiskunnan välisiä suhteita käsittelevänä edelläkävijäliikkeenä.²⁹ Galanter ja Edwards puolestaan ovat katsoneet, että Law and Society -suuntaus on kyllä vaikuttanut oikeustieteen valtavirtaan, joka on aikaisempaa vastaanottavaisempi kontekstuaalisille argumenteille ja empiiriselle aineistolle Heidän mukaansa suuntauksen vähäinen näkyvyys – esim. verrattuna Law and Economics -tutkimukseen – ei heijasta vain suuntauksen tappiota, vaan myös sen hyväksymistä valtavirran piirissä.³⁰

Tamanahan mukaan vain harvat oikeutta tutkivat yhteiskuntatieteilijät ovat opiskelleet oikeustiedettä. Toisaalta taas harvoilla oikeustieteen tutkijoilla on laajaa yhteiskuntatieteellistä oppineisuutta. Hänen mukaansa molempien suuntausten edustajat ovat osittain sokeita toistensa näkemyksille, kuuroja toistensa keskustelutavoille ja tietämättömiä toistensa intresseistä ja mie-

²⁶ Ewick – Kagan – Sarat 1999 s. 5–6, Cotterrell 1994 s. xii, Houtsonen 2001.

²⁷ White 1986 s. 819–843.

²⁸ Friedman 1986, s. 773–779, Hydén 1997, s. 109.

²⁹ Trubek – Esser 1989, s. 106–108. Ks. myös Frerichs 2010, s. 38–40.

³⁰ Galanter – Edwards 1997, s. 380–381.

lenkiinnon kohteista. Tilanne on johtanut myös siihen, että oikeussosiologinen tutkimus on toisinaan saanut toisen luokan statuksen molemmilla tieteenaloilla. Yhteiskuntatieteellisissä tiedekunnissa väitetään, että oikeussosiologeilta puuttuu tieteellinen kehittyneisyys, ja oikeustieteellisissä tiedekunnissa väitetään vuorostaan, että yhteiskuntatieteilijöiden työ on irrelevanttia oikeudellisten kysymysten kannalta.³¹

Monet ovat kuitenkin olleet sitä mieltä, että oikeussosiologian pitäisi olla avoin niin erilaisille yhteiskuntatieteille kuin oikeustieteellekin.³² Samalla on tuotu esiin, ettei oikeussosiologiaa tarvitse välttämättä nähdä vain osana akateemista sosiologiaa. Sen sijaan oikeussosiologia olisi syytä nähdä aidosti *monitieteisenä tutkimusalana*. On myös huomattava, että oikeussosiologia-nimikkeen alla tehdään nykyisin tutkimusta hyvin monenlaisista näkökulmista.³³ Pohjoismaissa oikeussosiologialla on ollut voimakas yhteys oikeusteoriaan ja -filosofiaan ja monilla oikeussosiologeilla on juristin koulutus. Oikeussosiologisia tutkimuksia ovat tehneet myös muun muassa antropologit ja politiikan tutkijat.³⁴ Suomessa melko suuri osa oikeussosiologiseksi luokiteltavista julkaisuista on oikeusteoreetikkojen ja oikeusfilosofien julkaisuja. Empiiristen töiden osuus oikeussosiologiassa onkin melko pieni.³⁵ Esimerkiksi oikeustieteilijöiden antologia ”Yhteiskuntateorioiden oikeus” edustaa teoreettisesti painottunutta oikeussosiologiaa. Kirjassa on keskitytty tunnettujen yhteiskuntateoreetikkojen ajatteluun ja suhdetta oikeuteen.³⁶

Vakiintunut tieteenalajaottelu sekä yliopistojen oppiainejaot ovat nähtävissä *sosiaalisina konstruktioina*, jotka perustuvat pikemminkin tiedepoliittikkaan ja tieteen sisäiseen työnjakoon kuin puhtaasti intellektuaalisiin syihin. Cotterrellin mukaan niin oikeustiede kuin sosiologiakin oppisuuntina pitäisi ymmärtää pikemminkin sosiaalisena kuin intellektuaalisena ilmiönä. Tällöin ne ovat ymmärrettävissä vain historiallisessa kontekstissaan. Niiden olemassaoloa ei siis määritä ”puhdas” intellektuaalinen välttämättömyys vaan tietyt sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset olosuhteet.³⁷ Kiinnostavaa ei yleensä olekaan se, mihin tieteenalaan tai oppiaineeseen yksittäinen tutkimus kuuluu, vaan tutkimusaiheen mielekkyys ja sen yhteiskunnallinen relevanssi.

Oikeussosiologisina voidaan hyvin pitää moniakin eri alojen tutkimuksia. Esimerkiksi Anssi Keinäsen (YTM, KTT, HTT) lukuisia ”oikeustilastotie-

³¹ Tamanaha 1997, s. 12–14. Ks. myös Alvesalo 2010, s. 176–177.

³² Esim. Dalberg-Larsen 2000, s. 36–38, Cotterrell 1998, Raiser 1999, s. 30–31.

³³ Cotterrell 1984, s. 6–7.

³⁴ Ks. Laitinen 1996, s. 50–519, Mathiesen 1998, s. 72, Dalberg-Larsen 2000, s. 26–28.

³⁵ Laitinen 2010, s. 11.

³⁶ Yhteiskuntateorioiden oikeus 2010.

³⁷ Cotterrell 1986, s. 10. Ks. myös Rubin 1997, s. 543–544.

teellisiä” tutkimuksia yksin ja yhdessä muiden kanssa³⁸, Vaula Haaviston (KT) kasvatustieteellistä väitöskirjaa tuomioistuentyön muutoksesta³⁹, Antu Soraisen (FT) antropologista väitöskirjaa naisten keskinäisestä haureudesta⁴⁰, Vesa Muttilaisen (YTT) yhteiskuntatieteellistä väitöskirjaa velkaongelmien ja niiden hallinnan kehityksestä⁴¹, Marjukka Litmalan (MMT) kuluttajaekonomista väitöskirjaa avioehtosopimuksista⁴² sekä Jyrki Talan (OTT) lainsäädäntöteoreettista väitöskirjaa lakien vaikutuksista⁴³ voidaan aivan hyvin pitää myös oikeussosiologisina tutkimuksina.

Kokonaisuudessaan näyttää siltä, että ainakin oikeudellisesta näkökulmasta relevantti empiirinen oikeussosiologinen tutkimus on Suomessa jäänyt tietynlaiseen professioiden väliseen kuiluun. Oikeustieteilijät ovat katsoneet, että yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa oikeuteen kuuluu yhteiskuntatieteilijöille. Samalla on katsottu, että juristien pitää keskittyä siihen, minkä parhaiten osaavat eli sääntöjen tulkintaan ja systematisointiin. Yhteiskuntatieteilijät taas ovat vieroksuneet oikeudellisia ajattelutapoja ja oikeudelliseen maailmaan kuuluvia aineistoja.⁴⁴ He ovat katsoneet, että lait, lainvalmistelumateriaali ja viranomaisten tuottamat asiakirjat kuuluvat enemmänkin juristien kuin yhteiskuntatieteilijöiden tutkimuskohteeksi. Usein yhteiskuntatieteilijät ovatkin keskittyneet epäviralliseen sosiaaliseen kontrolliin ja unohtaneet virallisen kontrollin ja oikeusjärjestyksen yhteiskunnallisen merkityksen.

Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana tässä vastakkainasettelussa on kuitenkin tapahtunut muutosta. Voikin sanoa, että oikeuden yhteiskuntatieteelliset lähestymistavat ovat saaneet uutta nostetta. Esimerkiksi oikeustieteelliseen tutkijakoulutukseen on jo vuosia kuulunut yhtenä osana myös luennot empiirisestä oikeustutkimuksesta. Itä-Suomen yliopistoon on myös perustettu uusi empiirisen oikeustieteen tutkimus- ja kehittämissyksikkö.⁴⁵ Muun muassa Steven Vago on huomauttanut, että yhteistyö oikeustieteilijöiden ja sosiologien välillä on lisääntynyt 2000-luvulla kansainvälisestikin.⁴⁶

Oikeussosiologian merkitys on korostunut myös syystä, jota ei aivan ensimmäiseksi yhdistäisi empiiriseen oikeussosiologiseen tutkimukseen. Viimeisen vuosikymmenen aikana perusoikeudet ovat saaneet yhä suurem-

³⁸ Esim. Keinänen 2008, Keinänen – Pakarinen 2009, Lundström – Miettinen – Keinänen – Airaksinen – Korhonen 2008.

³⁹ Haavisto 2002.

⁴⁰ Sorainen 2005.

⁴¹ Muttilainen 2002.

⁴² Litmala 1998.

⁴³ Tala 2001.

⁴⁴ Ks. Alvesalo 2010, s. 176–177.

⁴⁵ Ks. Keinänen 2010.

⁴⁶ Vago 2003, s. 28–29.

paa merkitystä oikeudessa. Samalla tarve empiiriseen tietoon järjestelmän toiminnasta on kasvanut. Oikeudensaantimahdollisuudet ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti ovat perusoikeuksia, jotka on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Suomen perustuslaissa.⁴⁷ Myös ihmisoikeuksien kansainvälisen julistuksen mukaan kaikilla täytyy olla tehokkaat oikeussuojakeinot perusoikeuksiensa suojaksi. On korostettu, että perusoikeuksien ja oikeudensaantimahdollisuuksien tulee toteutua todellisuudessa ja siitä puolestaan tarvitaan empiiristä tietoa ja tutkimusta. Euroopan perusoikeusvirasto (FRA) on esimerkiksi pyrkinyt empiirisesti selvittämään oikeudensaantimahdollisuuksia EU-maissa. Perusoikeusvirastossa ollaan myös kehittämässä indikaattoreita oikeudensaantimahdollisuuksien seuraamiseksi eri maissa.⁴⁸ Mahdollisia indikaattoreita ovat esimerkiksi prosessin kesto, oikeudenkäyntikulujen määrä, koettu menettelyllinen oikeudenmukaisuus, oikeudelliset tarpeet tai oikeudelliset ongelmat, oikeusapu ja vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun käyttökelpoisuus ja toimivuus. Myös muita perusoikeusindikaattoreita pyritään kehittämään.

2.2 Oikeussosiologian tehtävät

Yleisesti oikeussosiologia voidaan määritellä tutkimussuuntaukseksi, jossa tutkitaan *oikeudellisten käytäntöjen, instituutioiden, oikeudellisen doktriinin ja niihin liittyvän yhteiskunnallisen kontekstin välisiä suhteita*.⁴⁹ Oikeutta tutkitaan siis yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Aikaisemmin oli tapana katsoa, että oikeussosiologia tutkii oikeuden ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta.⁵⁰ Nykyisin on kuitenkin suhteellisen laajasti hyväksytty kritiikki käsitystä kohtaan, jonka mukaan oikeus ja yhteiskunta olisivat toisistaan erillään olevia ilmiöitä, joiden välistä vuorovaikutusta voitaisiin tutkia. Sen sijaan usein katsotaan, että oikeussosiologiassa tutkitaan *oikeutta yhteiskunnassa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa*. Tämän näkemyksen mukaan siis oikeus ja yhteiskunta ovat kietoutuneet monella tasolla toisiinsa, eikä niitä voida aina selkeästi erottaa toisistaan.

Oikeuden ja yhteiskunnan väliset suhteet voidaan jäsentää kolmella eri tavalla. Oikeus voidaan ensiksikin käsittää *autonomiseksi* järjestelmäksi, jolloin oikeutta tulisi ymmärtää sen omilla termeillä riippumatta

⁴⁷ Smith 1997 s. 4–5, Access to Justice in Europe, s. 14–15. Ks. myös Letto-Vanamo 2005.

⁴⁸ Ks. Access to Justice in Europe. Euroopan perusoikeusvirasto piti keväällä 2011 symposiumin indikaattorien käytöstä perusoikeuksien toteutumisen mittaamisessa. Yksi työryhmä käsitteli Access to Justice -indikaattoreita.

⁴⁹ Cotterrell 1994, s. xi–xiii.

⁵⁰ Esim. Ross 1953, s. 30, Kyntäjä – Laitinen 1983, s. 9.

sosiaalisesta kontekstista. Toiseksi oikeuden ja yhteiskunnan välinen suhde voidaan ymmärtää *interaktiiviseksi*. Tämän käsityksen mukaan oikeus ja yhteiskunta ovat erillisiä ilmiöitä, mutta ne ovat monella tasolla vuorovaikutuksessa keskenään. Kolmanneksi oikeus ja yhteiskunta voidaan nähdä *homologisina*, jolloin niiden rakenne ja synty ovat niin kietoutuneet toisiinsa, ettei niitä voi erottaa toisistaan.⁵¹

Oikeussosiologian tehtäväksi on nähty kehittää yleisiä *teorioita*, jotka selittävät oikeuteen liittyviä sosiaalisia prosesseja. Toiseksi tehtäväksi on nähty oikeudellisten ja yhteiskunnallisten sosiaalisten tekijöiden sekä muuttujien keskinäisten suhteiden *empiirinen tutkimus ja analyysi*.⁵² Oikeussosiologiassa on kehitetty teorioita esimerkiksi rikollisuudesta, oikeuden mobilisaatiosta ja konfliktinratkaisusta, kontrollista sekä luottamuksesta instituutioihin. Kaikkia näitä teemoja on myös tutkittu empiirisesti.

Oikeussosiologia voi ottaa tutkimuskohteekseen käytännöt, joissa oikeutta tuotetaan ja uusinnetaan. Tällöin oikeussosiologisen tutkimuksen tiedonintressi ei varsinaisesti kohdistu oikeuden ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen, vaan siihen, miten ja millaiseksi oikeus oikeudellisissa käytännöissä rakentuu. Oikeusdogmatiikka taas on osa oikeutta sosiaalisena käytäntönä. Oikeussosiologisessa tutkimuksessa onkin tunnettava menetelmät, joilla oikeutta tuotetaan ja perustellaan.⁵³ On esimerkiksi tutkittu oikeudellisia tekstejä diskursseina.⁵⁴

Trubek on tarkastellut ”empirismiä” ja siitä käytyä keskustelua ”Critical Legal Studies” -liikkeessä ja havainnut, että empirismiä on käytetty useassa eri merkityksessä. Jotkut samaistavat empirismin suoraan positivismiin ja determinismiin. Toiset taas samaistavat empirismin ja ei-dogmaattisen oikeustieteen. Arkisessa kielenkäytössä empirismillä taas viitataan usein tietynlaisiin tutkimustekniikoihin kuten haastattelu-tutkimuksiin tai monimuuttuja-analyyseyhin. Pragmaattisesti suhtautuvat tutkijat taas ovat korostaneet, että heidän mielenkiintonsa ”faktojen” tutkimiseen johtuu pikemminkin käytännöllisestä mielenkiinnosta kuin epistemologisesta sitoutumisesta positivismiin tai uskosta determinismiin.⁵⁵ Suomessa muun muassa Tolonen on korostanut termin ”empiirinen” ongelmallisuutta.⁵⁶

⁵¹ Friedrichs 2001, s. 5–6.

⁵² Friedrichs 2001, s. 118.

⁵³ Ks. myös Ylhäinen 2004, s. 43.

⁵⁴ Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Karma – Ruuskanen 2006, Niemi 2010, Pakarinen 2011c.

⁵⁵ Trubek 1984, s. 575–622, Ks. myös Alvesalo 1997, s. 50.

⁵⁶ Tolonen 1988, s. 175.

Oikeussosiologiassa keskeisellä sijalla on ilmiöiden *syiden* ja *seurausten* selittäminen sekä oikeudellisten ilmiöiden ja vuorovaikutussuhteiden *ymmärtäminen*. Oikeusdogmatiikka taas ei ole kiinnostunut syistä ja seurauksista, vaan ottaa voimassa olevan oikeuden ikään kuin annettuna ilmiönä. Onkin sanottu, että oikeusdogmatiikka on käsitteellinen ja ohjaileva, ja oikeussosiologia kuvaileva ja selittävä tutkimusala.⁵⁷ Oikeusdogmatiikan näkökulma rakentuu päättelylle periaatteista ja säännöistä toimenpiteisiin tai käyttäytymiseen. Oikeussosiologiassa taas kiinnitetään huomiota yhtäältä yhteiskunnallisiin syihin ja seurauksiin sekä toisaalta oikeudellisiin ilmiöihin.⁵⁸

Oikeussosiologia tutkii oikeudellisia ilmiöitä käyttäen hyväksi *yhteiskuntatieteiden metodeja ja teorioita*. Yhteiskuntatieteellisten menetelmien käyttö sisältää kaksi keskeistä elementtiä: 1) sen tunnistamisen, että kaikki näkökulmat ja havainnot ovat väistämättä jossain määrin yksipuolisia ja epätäydellisiä, koska havainnot eivät koskaan ole riippumattomia havainnoitsijasta, mutta myös 2) vakavan yrityksen ylittää vajavaisen näkökulman rajoitukset käyttämällä empiiristen aineistojen systemaattista keräämistä, analysointia ja tulkintaa.⁵⁹ Toisin sanoen yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ei voida koskaan päästä mihinkään absoluuttiseen tai yksiselitteiseen ”totuuteen”, vaan joudutaan tyytymään mahdollisimman ”totuudenkaltaiseen” kuvaan maailmasta, mihin voi pyrkiä systemaattisilla aineistonkeruu- ja analyysimenetelmillä.⁶⁰

Edellä esitetty käsitys edustaa maltillista *realismia*. Realismi edustaa käsitystä, että maailmassa on olemassa todellisia kausaalisuhteita ymmärryksestämme, kielestämme ja teoreettisista käsityksistämme riippumatta, vaikka niiden tunnistaminen onkin riippuvainen yhteiskunnallisesta kontekstista.⁶¹ Äärimmillen viedyn *positivismin* tai *empirismän* mukaan kaikki tieteellinen tieto pohjautuu mitattavissa oleviin havaintoihin ja kaikki havaintoihin perustumattomat väitteet ovat spekulatiota.

Sosiaalisessa konstruktionismissa lähdetään siitä, että tieto on sosiaalisesti kielen avulla rakentunutta.⁶² Äärimmillen viedyissä konstruktionistisissa suuntauksissa on kiistetty todellisuuden olemassaolo tai mahdollisuus, että todellisuudesta voisi saada tietoa. Tämän ajattelutavan mukaan ei ole olemassa kielen ulkopuolisia kriteereitä, joiden avulla

⁵⁷ Sutton 2001, s. 14.

⁵⁸ Hydén 1997, s. 112–115, Dalberg-Larsen 1990, s. 44–48.

⁵⁹ Cotterrell 1984, s. 4–5.

⁶⁰ Ks. Niiniluoto 2003, s. 7–11. Jo C. Wright Mills on esimerkiksi kritisoinut yhtä hyvin yleiselle teorialle ominaista ”käsitetfetisismiä” kuin ”abstraktille empirismille” tyypillistä metodologista estyneisyyttä. Mills 1982, s. 28–74.

⁶¹ Ks. Kumpula – Määttä 2002, s. 216–217.

⁶² Berger – Luckmann 1994.

jotain diskurssia voisi pitää toista ”pätevämpänä” tai ”todellisempana” tai ”objektiivisempana”.⁶³ Tällöin on nähty, että kielenkäyttö ja muu todellisuus ovat erottamattomasti kietoutuneet yhteen eikä niitä voi erottaa toisistaan.⁶⁴

Etenkin jotkut sosiaalisten ongelmien tutkijat ovat nähneet ongelmalliseksi käsityksen, ettei kielen takaa ole löydettävissä minkäänlaista todellisuutta.⁶⁵ On lisäksi ”totouksia”, jotka ovat niin laajalti hyväksytyjä ja riidattomia, että vain harvat ihmiset kyseenalaistavat ne – kuten luonnontieteelliset kausaliitteit. Hillyard mainitsee esimerkkinä kuoleman. Hänen mukaansa useimmat eivät kyseenalaista näkemystä, jonka mukaan rikkaat elävät selvästi pitempään kuin köyhät.⁶⁶ Best on taas ottanut esimerkiksi AIDSin. Hänen mukaansa ”jyrkkä” konstruktionalisti ei voi omista teoreettisista lähtökohdistaan käsin olettaa, että AIDS todellisuudessa on olemassa, vaikka jotkut tutkijat ja lehdistö ovat huolestuneita taudin leviämisestä.⁶⁷

Tavallisimmin yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa on kuitenkin hyväksytty ajatus, että todellisuudesta voidaan saada jonkinlaista tietoa, vaikka tiedon tuottamiseen, käsittelyyn ja tulkitsemiseen onkin nähty sisältyvän monia ongelmia. Esimerkiksi Cotterrellin mukaan oikeus-sosiologisessa tutkimuksessa täytyy projektien luonteen vuoksi ottaa lähtökohdaksi, että tieto on mahdollista, että se on kommunikoitavissa ja että sen perusteella on mahdollista tehdä luotettavia arvioita.⁶⁸

Oikeussosiologia ja muut oikeuden yhteiskunnalliset lähestymistavat eivät yleensä hyväksy ajatusta oikeudesta autonomisena järjestelmänä. Esimerkiksi Hydénin mukaan käytännön juristikkaan eivät vain tulkitse lakia, vaan käyttävät laajasti hyväkseen nimenomaan oikeussosiologista (horisontaalista) näkökulmaa. Kuitenkin se jää vain vähäiselle huomiolle juridisessa koulutuksessa ja tutkimuksessa. Hän perustelee kantaansa viittaamalla muun muassa sopimukseen, jotka ovat tavallisin oikeudellinen instrumentti. Sopimuksia laadittaessa käytännön juristin on tarkasteltava sekä valittavien ratkaisujen syitä että niiden seurauksia.⁶⁹

Oikeussosiologia *täydentää* oikeusdogmatiikkaa oikeustieteen sisällä asettamalla toisenlaisia kysymyksiä oikeusjärjestykselle. Toisaalta oikeussosiologia myös *kilpailee* oikeusdogmatiikan kanssa oikeuden tulkinnassa. Lainopin lähtökohtana on se, että oikeus määrää soveltamisen. Oikeussosio-

⁶³ Burr 1995, s. 160–164, Heiskala 2000, s. 197–206.

⁶⁴ Jokinen – Juhila – Suoninen 1993, s. 9, 21.

⁶⁵ Miller – Holstein 1993, s. 2–8, Best 1993, s. 137.

⁶⁶ Hillyard 2002, s. 655. Ks. myös Niiniluoto 2003, s. 31–38.

⁶⁷ Best 1993, s. 137.

⁶⁸ Cotterrell 1994, s. xxi.

⁶⁹ Hydén 1997, s. 112–115.

logia haastaa lainopin väittämällä, että voi olla myös oikeuden ulkopuolisia tekijöitä, jotka määräävät soveltamisen yksittäisessä tapauksessa.⁷⁰ Näin ollen oikeussosiologia hylkää ajatuksen oikeudesta autonomisena järjestelmänä, jota voitaisiin tulkita vain sen omilla sisäisillä säännöillään.⁷¹ Oikeudellinen systematisointi ja tulkinnat muuttuvat koko ajan ja ovat yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Jos ajatellaan yhteiskunnallisesti merkittäviä oikeudellisia päätöksiä – Suomessa esimerkiksi oikeudenkäyntiä, joka koski SYP:n ja KOP:n fuusiota Meritaksi tai tupakka-oikeudenkäyntiä – oikeussosiologisesta näkökulmasta herää epäily, voiko näissä tapauksissa kyse olla sellaisesta autonomisesta oikeuden soveltamisesta, joka olisi riippumaton yhteiskunnallisesta kontekstista. Esimerkiksi molemmissa edellä mainituissa tapauksissa olisi suorastaan erikoista, jos tuomari ei lainkaan pohtisi päätösten yhteiskunnallisia vaikutuksia ja jos tämä harkinta ei vaikuttaisi päätökseen.

Oikeussosiologisessa tutkimuksessa *oikeutta ei yleensä ole rajoitettu voimassa olevaan viralliseen oikeuteen*, vaan se on ulotettu myös erilaisiin epävirallisiin menettelyihin ja käytäntöihin viralliskoneiston ulkopuolella. Etenkin alkuperäiskansojen oikeuteen keskittyvän oikeusantropologian on ollut vaikea hyväksyä positivistista oikeusteoriaa ja länsimaisen oikeuden käsitteistöä. Tällöin on kritisoitu sitä, että oikeus määritellään keskusvallan, tuomioistuinten, poliisin tai suvereenin lainsäätäjän positiivisesti antaman oikeuden avulla.⁷² Suomessa esimerkiksi Grönfors on tutkinut romanien epävirallista normijärjestelmää osallistuvalla havainnoinnilla.⁷³

Myös teollistuneiden maiden tuomioistuimissa ja muissa oikeudellisissa instituutioissa konkreettiset toimintatavat kuten sopiminen, kompromissit, painostus ja poliittisen tuen hyväksikäyttäminen eroavat niin vähän epävirallisesta sosiaalisesta järjestyksestä, että näitä järjestelmiä on vaikea erottaa toisistaan. Oikeuden yhteiskunnallinen tutkimus onkin osittain häivyttänyt eroa oikeudellisen ja ei-oikeudellisen sosiaalisen järjestyksen välillä.⁷⁴

Oikeussosiologialle ominaista on myös se, ettei siinä sitouduta *oikeudellisiin käsitteisiin* tai oikeudelliseen tapaan hahmottaa maailmaa.⁷⁵ Oikeussosiologian tiedonintressi ja käytetyt käsitteet eivät siis rajoitu vain oikeudellisesti kiinnostaviin tai relevantteihin kysymyksenasetteluihin. Oikeussosiologiassa käytetään usein esimerkiksi käsitettä konflikti, joka

⁷⁰ Hydén 1997, s. 112–115.

⁷¹ Ks. Galanter – Edwards 1997, s. 375–376, Munger 1998, s. 53–54, Laitinen 2002, s. 13, Milovanovic 2003, s. 5.

⁷² Nousiainen 1985, s. 2.

⁷³ Grönfors 1981.

⁷⁴ Kidder 1997, s. 198.

⁷⁵ Rottleuthner 1987, s. 4–5.

on laajempi kuin juridiikan riita-käsite. Vastaavasti käytetään usein termiä poikkeava käyttäytyminen legaalisesti määritellyn rikos-käsitteen sijaan. Tosin on pyritty rakentamaan myös sosiologista rikos-käsitettä.⁷⁶

Kokonaisuudessaan oikeussosiologiasta ja sen asemasta oikeustieteessä on esitetty erilaisia näkemyksiä. On esitetty myös erilaisia käsityksiä siitä, minkälaisiin aiheisiin ja teemoihin oikeussosiologisen tutkimuksen tulisi keskittyä. Erilaisissa oikeussosiologian oppikirjoissa käsitellään usein mm. seuraavanlaisia teemoja: 1) oikeussosiologian teoreettiset lähtökohdat, 2) oikeuden funktiot, 3) lainsäädäntö ja sen vaikutukset, 4) konfliktit ja konfliktinratkaisu, 5) sosiaalinen kontrolli, 6) oikeudelliset instituutiot (tuomioistuimet, lainsäätävä, hallinto), 7) oikeus ja yhteiskunnan muutos, 8) juridinen professio, ja 9) oikeuskulttuuri.⁷⁷ Painotukset oppikirjoissa vaihtelevat, mutta luettelo antaa kuvaa siitä, millaisia teemoja oikeussosiologiassa on pidetty keskeisinä.

Tiivistetysti oikeussosiologia on vaativa monitieteinen tutkimusala, joka edellyttää yhtäältä yhteiskuntatieteellisten metodien hallintaa, mutta toisaalta myös ymmärrystä oikeudellisesta ajattelusta ja tavasta, jolla juridisessa maailmassa oikeuden sisältö määritellään ja päätökset perustellaan. Oikeussosiologia voi auttaa ymmärtämään oikeudellisia ilmiöitä tavalla, jota perinteinen oikeustiede ei tee. Samalla se voi myös tarjota yhteiskuntatieteelle uusia näkökulmia.

Oikeussosiologia pitäisi myös hyväksyä aidosti tutkimusalaksi, jonka sisällä on monia erilaisia alasuuntauksia ja monenlaisia toimijoita. Ei ole siis mielekasta ryhtyä rajaamaan tai määrittelemään oikeussosiologiaa ahtaasti jostain tieteenalaperinteestä tai professiosta käsin. Pikemminkin pitäisi hyväksyä teoreettinen pluralismi ja nähdä oikeussosiologia kenttänä, jossa eri perinteistä tulevat tutkijat voivat käydä keskenään keskustelua.

2.3 Oikeussosiologian asema oikeustieteessä

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa on perinteisesti korostettu oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia oikeustieteen ydinalueena, johon oikeustieteen tulee keskittyä tieteenalojen välisessä tehtävänjaossa. Lainopin keskeisiksi tehtäviksi taas on katsottu oikeussäännösten tulkinta ja systematisointi. Oikeustieteilijän työ on rinnastettu tuomarin työhön ja on korostettu oikeuslähdeoppia keskeisenä lähtökohtana. Samalla on painotettu oikeustieteilijälle

⁷⁶ Laitinen – Aromaa 2005, s. 12–17.

⁷⁷ Ks. esim. Aubert 1976, Tomasic 1985, Rottleuthner 1987, Röhl 1987, Dalberg-Larsen 1989, Raiser 1999, Friedrichs 2001, Anleu 2003, Vago 2003, Alvesalo – Ervasti 2006.

ominaista oikeuden ”sisäistä” näkökulmaa suhteessa muiden tieteenalojen edustajien ”ulkoiseen” näkökulmaan. On katsottu, että oikeustiede tutkii sääntöjä ja yhteiskuntatiede säännönmukaisuuksia. Esimerkiksi Aarnio on pitkään yliopistojen tutkintovaatimuksissa olleessa ja myös keskeisessä yleisen oikeustieteen oppikirjassaan ”Laintulkinnan teoria” korostanut näitä eroja.⁷⁸

Oikeusdogmatiikka on vieroksunut oikeussosiologian empiiristä lähestymistapaa oikeuteen. Keskeiseksi näkökohdaksi on tällöin nostettu olemisen ja pitämisen välinen raja. Tämä näkemys tulee hyvin esille Aarnion ja Riepulan vastaväittäjien lausunnossa Kultalahden väitöskirjasta. Siinä he pohtivat, miksi oikeustiede vierastaa empiirisiä lähestymistapoja:

”Analyyttisen oikeustieteen osalta vastaus on yksiselitteinen. Se seuraa sanotun suuntauksen perusasettamuksista. Koska Sein ja Sollen on leikattava toisistaan eroon Humen giljotiinin vaatimalla tavalla, ei Sollenin maailmaa voida tutkia Seinän maailman metodein eikä päinvastoin. Oikeusdogmatiikka on *väistämättä* analyttistä luonteeltaan. Kirkkaimmillaan tämä perusteesi on luonnollisesti Hans Kelsenin ’Puhtaassa oikeusopissa’, mutta se liittyy tavalla taikka toisella myös kaikkiin muihin ’lakipositivistisiin’ lähestymistapoihin.”⁷⁹

Suomessa on esitetty etenkin 1960-luvun lopusta lähtien *kritiikkiä* lainopillisen tutkimuksen metodeja, lähtökohtia ja teoreettisia taustaoletuksia vastaan empiirisen lähestymistavan näkökulmasta – vaikka vastaavanlaista kritiikkiä esitti jo Otto Brusiiin 1930- ja 1940-luvuilla.⁸⁰ Kritiikki liittyi 1960- ja 1970-luvuilla pitkälti yhteiskunnalliseen radikalisoitumiseen, jossa vasemmistolaisista lähtökohdista kritisoiitiin konservatiiviseksi nähtyä oikeustiedettä. Kivivuori esimerkiksi oli sitä mieltä vuonna 1969 julkaistussa väitöskirjassaan, ettei hän pysty antamaan ”Suomen oikeustieteen perinteelliselle ydinkysymykselle – mikä on Suomen voimassaolevan oikeuden kanta tietyssä kysymyksessä? – mielekkään tieteellisen tehtävänasettelun arvoa”. Hänen mukaansa oikeustieteessä voidaan tutkia lainsäätäjän tai tuomioistuimen käyttäytymistä tai lakien ja tuomioiden vaikutuksia kansalaisiin, mutta oikeustieteen tehtävänä ei ole julistaa ”yli tutkimustulostensa meneviä käyttäytymisneuvoja”.⁸¹

Riepula taas toi vuonna 1973 julkaistussa väitöskirjassaan esiin, ettei oikeustieteen ja oikeussosiologian välistä rajanvetoa voida pitää pelkkänä konventionaalisenä määritelmäkysymyksenä niiden yhteiskunnallisten

⁷⁸ Aarnio 1989, s. 46–61.

⁷⁹ Aarnio – Riepula 1991, s. 448.

⁸⁰ Ks. keskustelusta myös Kultalahti 2010, Niemi 2010.

⁸¹ Kivivuori 1969, s. 26.

seurausten vuoksi, joita määrittelystä aiheutuu. Hänen mukaansa ei ole toisaalta mitään teoreettista tai käytännön vaatimaa syytä rajanvetoon oikeussosiologian ja oikeustieteen välillä. Riepula toteaaakin: ”Jos oikeustieteen tehtävänä pidetään – – kaikkien sellaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden välisten vuorovaikutussuhteiden tutkimista, joilla on tavalla tai toisella oikeudellista relevanssia, jokainen tämän kaltainen oikeudellinen tutkimus on samalla ’sosiologinen’.”⁸² Esimerkiksi Dalberg-Larsen on puolestaan esittänyt, että oikeustieteessä pitäisi olla yhden paradigman sijasta kaksi paradigmaa: oikeusdogmaattinen ja yhteiskuntatieteellisesti suuntautunut.⁸³

Tämän jälkeen on esitetty useita erilaisia näkemyksiä siitä, millä tavoin empiiristä tutkimusta voi tai pitää harjoittaa oikeustieteessä. Osa näkemyksistä lähtee siitä, että oikeustiede on ”yhteiskuntatieteellistettävä” ja osa siitä, että lainopin metodeja tulee käyttää yhdessä yhteiskuntatieteissä kehitettyjen empiiristen metodien kanssa. Jotkut taas ovat korostaneet lukuisten erilaisten metodien ja lähestymistapojen mahdollisuutta asettamatta mitään niistä ensisijaiseen asemaan. Siltala on eritellyt näitä lähestymistapoja. Hänen mukaansa lainopin ja ”yhteiskuntatieteiden” metodit tulee pitää tiukasti erillään, mutta korostaa, että eri metodeilla saatuja tuloksia voidaan käyttää hyväksi yli tieteiden välisten raja-aitojen.⁸⁴ Husa taas on jakanut oikeusdogmatiikkaa kohtaan esitetyn kritiikin neljään pääryhmään:

- 1) Oikeustieteen *metodit* ovat riittämättömät selvittämään yhteiskunnallisesti merkittäviä ongelmia.
- 2) Oikeustiede painottaa liiaksi *sisäistä näkökulmaa* oikeuteen.
- 3) Oikeustieteen tutkimuskohteena pitäisi olla kaikki *oikeudelliset ilmiöt* eivätkä vain oikeusnormit ja oikeudelliset päätökset.
- 4) Oikeustieteestä on tehtävä todellinen *tiede* ja sitä on lähennettävä muihin yhteiskuntatieteisiin.⁸⁵

Nykyään keskeisimmät erimielisyydet eivät liity siihen, etteikö oikeudellista maailmaa olisi tarpeen tai ainakin mahdollista tutkia myös yhteiskuntatieteen

⁸² Riepula 1973, s. 59.

⁸³ Dalberg-Larsen 1977, s. 540.

⁸⁴ Siltala 1997, s. 279–290. Hän on jakanut erilaiset lainopin ja ”yhteiskuntatieteiden” suhdetta jäsentävät mallit neljään eri ryhmään: 1) metodinen reduktiomalli, 2) metodinen yhdistelmämalli, 3) metodinen synkretismi, 4) metodinen paralleelimalli. Rubin on korostanut erilaisten ”law and” -tutkimusten tarpeellisuutta ja tuonut esiin, että perinteisen oikeustieteen tulisi kääntyä yhteiskuntatieteiden suuntaan. Hänen mukaansa ”yhteiskuntatieteiden” metodit eivät kuitenkaan voi korvata oikeusdogmatiikan metodeita, koska disiplinaarisen asettamat kysymykset ovat erilaisia. Rubin 1997, s. 553–555, 565.

⁸⁵ Husa 1995, s. 141–142.

menetelmin. Sen sijaan keskeiseksi on muodostunut kysymys siitä, mihin tieteenalaan tällainen tutkimus pitäisi lukea, mikä on sen painoarvo oikeustieteen sisällä ja mikä sen suhde lainoppiin pitäisi olla. Lainopin piirissä on vanhastaan ollut pyrkimyksenä luokitella metodeiltaan perinteisestä lainopista poikkeava tutkimus ns. oikeuden yleistieteiden piiriin, esimerkiksi oikeussosiologiaksi, oikeuspoliittiseksi tutkimukseksi, oikeushistoriaksi, vertailevaksi oikeustieteeksi tai oikeustaloustieteeksi.

Aarnio on muun muassa korostanut kirjoituksissaan lainopin asemaa oikeustieteessä ja pitänyt oikeuden yleistieteitä ”aputieteinä” suhteessa siihen.⁸⁶ Jyränki on ollut sitä mieltä, että erillisinä oppiaineina oikeuden yleistieteet puoltavat paikkaansa vain ”metodiaineina”, mutta sinänsä niitä ei tarvitse pitää itsenäisinä oikeudenlohkoina tai jonkinlaisina aputieteinä. Hänen mukaansa voidaan puhua esimerkiksi valtiosääntöoikeudellisesta tutkimuksesta, joka käyttää historiallista tai vertailevaa näkökulmaa.⁸⁷ Myös Backman on huomauttanut, ettei tutkimuksen kannalta ole mielekästä paloittaa yhteiskunnallista tietoa moniin erilaisiin lohkoihin ja korostaa näiden lohkojen välisiä eroja.⁸⁸ Nousiainen mukaan on epätydyttävää tulkita oikeuden yleistieteet lainopin aputieteiksi ja käsittää lainoppi oikeuden tutkimiseksi aksiologisesta ”sisäisestä näkökulmasta”, jossa korostuu tuomarinvälikä näkökulma. Hänen mukaansa tällöin teoreettisesti kiinnostavimmat sekä poliittisesti ja moraalisesti painavimmat oikeutta koskevat kysymykset jäävät oikeustieteen ulkopuolelle.⁸⁹

Oikeustieteen eri oppialojen suhtautuminen ”reaalimaailmaa” koskeviin tietoihin poikkeaa toisistaan. Rikosoikeudessa esimerkiksi hyväksytään empiirisen tiedon tarve ja käyttökelpoisuus – kriminologian muodossa – huomattavasti laajemmin kuin monilla muilla oikeuden aloilla.⁹⁰ Vaikka oikeusteoreettisissa kannanotoissa on esitetty lukuisia erilaisia lähestymistapoja oikeuteen, valtavirtana olevassa oikeusdogmatiikassa suhtaudutaan usein vieroksuvasti ”reaalimaailmaa” koskevan tiedon systemaattiseen hyväksikäyttämiseen ja empiiriseen lähestymistapaan.

⁸⁶ Aarnio 1993, s. 698 ja 709.

⁸⁷ Jyränki 1996, s. 41–49.

⁸⁸ Backman 1977, s. 220.

⁸⁹ Nousiainen 1997, s. 220–221. Myös muilla tieteenaloilla kuten mm. sosiologiassa on viime aikoina kyseenalaistettu perinteiset oppiainerajat. Heiskala on esim. katsonut, että ihmistieteiden perinteisen tieteenalajaon tekee ongelmalliseksi mm. seuraavat seikat: 1) Uusien ongelmakeskeisten tutkimusalojen jatkuva kehittyminen, jotka eivät mahdu perinteisiin tieteenalajakoihin ja vaativat monitieteistä otetta. 2) Miltei kaikkien ihmis- ja yhteiskuntatieteiden alalla harjoitetaan nykyisin lähes kaikkia ihmis- ja yhteiskuntatieteitä. 3) Erityisesti sosiologiassa monet viime aikoina laajaa kiinnostusta herättäneet lähestymistavat eivät perinteisessä mielessä kuulu sosiologian alaan lainkaan. Heiskala 1994, s. 34–35.

⁹⁰ Ks. esim. Lappi-Seppälä 1997.

Kuuluisan norjalaisen oikeussosiologian Wilhelm Aubertin mukaan voidaan puhua kahdenlaisesta oikeussosiologiasta eli ”juristien oikeussosiologiasta” ja ”sosiologien oikeussosiologiasta”. Hänen mukaansa siinä missä juristien oikeussosiologia haluaa käyttää sosiologiaa oikeustieteen aputieteenä, haluaa sosiologien oikeussosiologia käyttää oikeustiedettä sosiologian aputieteenä.⁹¹ Suomessa Backman on erottanut toisistaan oikeussosiologian ”sosiologisessa” mielessä sekä oikeussosiologian ”juristisessa” mielessä sekä sosiologisen oikeusteorian ja oikeustieteen.⁹²

Monet kirjoittajat ovat nähneet, että oikeussosiologialla on annettavaa sekä käytännön juristeille että oikeustieteen tutkimukselle.⁹³ Itse näen, että reaalia maailmaa koskeva tieto on aina mukana myös oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa niin teorianmuodostuksessa, systematiikan rakentamisessa kuin tulkinnassakin. Kaikessa oikeutta koskevassa tutkimuksessa on väistämättä mukana niin normatiivisia kuin faktuaalisiakin ja arvoihin liittyviä elementtejä.⁹⁴ Usein todellisuutta koskeva tieto ei kuitenkaan ole systemaattista ja tunnistettua.

Määttä mukaan oikeustieteen pitäisi uudistua ja eri oikeudenalojen tulisi siirtyä enemmän *monitieteiseen* ja *yhteyshakuiseseen* suuntaan. Yhtenä tällaisena suuntana on nimenomaan (oikeussosiologinen) empiirinen tutkimus. Hän on perustellut tätä seuraavilla seikoilla: 1) Sääntelyteoreettisen tiedon kysyntä on kasvanut. 2) On yhä vaikeampi havaita milloin politiikka lakkaa ja oikeus alkaa. Tätä kuvastaa mm. ns. pehmeän sääntelyn (soft law) kasvu. 3) Oikeustieteen tiedonintressiä on lavennettava oikeuden soveltamista koskevista kysymyksistä oikeuden syntyyn liittyviin seikkoihin. 4) Oikeudellisen sääntelyn lähtökohtana olevien tavoitteiden kannalta normatiivinen ”pitämisen” maailmaan pitäytyvät tarkastelu ei ole riittävää, vaan tarvitaan myös empiiristä tietoa. 5) Normien tehokkuusarviointiin liittyy oikeudellisesta näkökulmasta erityisiä ongelmia talouden, moraalin ja oikeuden lomittumisen vuoksi.⁹⁵

Määttä käsityksiin on helppo yhtyä. Oikeustiedettä tehdään nykyisin hyvin monista erilaisista *teoreettisista* ja *ideologisista* lähtökohdista ja sen on menettänyt yhtenäisen luonteensa. Erityisesti 1990-luvun taitteesta lähtien keskustelua oikeudesta on käyty monilla tasoilla. Väitöskirjoja on esimerkiksi tehty tai niitä on tekeillä oikeustaloustieteellisestä, oikeusekologeisesta, empiirisestä, dekonstruktiivisesta, feministisestä, lainsäädäntö-

⁹¹ Aubert 1968, s. 20–22.

⁹² Backman 1992, s. 12.

⁹³ Esim. Hellner 1969, s. 209–210, Eckhoff 1985, s. 32–36, Ervasti 2004, s. 12–20, Keinänen 2010.

⁹⁴ Ks. Tolonen, H. 1997, s. 280–287.

⁹⁵ Määttä 2000, s. 337–340.

teoreettisesta, diskurssieettisestä ja kriittistä oikeusteoriaa korostavista lähtökohdista. Samalla on kehitetty jatkuvasti uusia oikeudenaloja kuten lääkintäoikeus, informaatio-oikeus, EU-oikeus ja urheiluoikeus.⁹⁶ Oikeus ja oikeustiede ovatkin muuttuneet aikaisempaa *pluralistisemmiksi*.

Dalberg-Larsen on esittänyt viisi argumenttia, joiden perusteella oikeutta voidaan pitää pluralistisena. Ensiksikin oikeusjärjestelmän historia tekee siitä pluralistisen. Toiseksi oikeutta muotoillaan useassa eri paikassa yhteiskunnassa eikä keskitetysti. Kolmanneksi oikeus on ilmaus useista erilaisista arvoista. Neljänneksi oikeudellista pluralismia kuvastavat erilaiset rationaliteetti-tyypit, jotka liittyvät oikeusjärjestelmän tapaan ratkoa konflikteja. Viidenneksi oikeusjärjestelmä koostuu useista eri osajärjestelmistä, jotka eroavat toisistaan ajattelutavaltaan, systematiikaltaan ja tulkintametoiltaan.⁹⁷ Määttä on korostanut myös, että esimerkiksi ympäristöoikeustutkimusta leimaa metodinen pluralismi.⁹⁸

Tutkimus on myös aiempaa *monitieteisempää*. Sääntelyn laajetessa ja tihentyessä myös oikeustiede on jatkuvasti joutunut levittäytymään uusille lohkoille. Oikeustieteellisen tutkimuksen määrä on myös lisääntynyt runsaasti. Samalla oikeustiede on kansainvälistynyt ja lähestynyt yhteiskuntatieteitä.⁹⁹ Tässä tilanteessa oikeussosiologialle on ollut aikaisempaa enemmän tilausta ja siihen on alettu suhtautua aiempaa yhteyshakuisemmin positiivisoikeudellisten oppiaineiden piirissä. Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu on esimerkiksi tyypillisesti alue, jossa prosessioikeuden tutkijat ja oikeussosiologit ovat tehneet yhteistyötä. Myös lainsäädäntötutkimus yhdistää yhteiskuntatieteellistä lähestymistapaa perinteiseen oikeustieteseen. Voikin sanoa, että 2000-luvulla perinteinen oikeustiede on saanut aiempaa enemmän vaikutteita yhteiskuntatieteistä.

3 OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUS

3.1 Lähtökohtia

Oikeuden yhteiskunnallisessa lähestymistavassa on monia eri suuntauksia, joiden väliset rajat eivät aina ole yksiselitteisiä. Omiksi tutkimusaloikseen ovat vakiintuneet oikeussosiologian lisäksi mm. oikeusantropologia, oikeus-

⁹⁶ Ks. Kangas 1998.

⁹⁷ Dalberg-Larsen 1994. Ks. myös Hydén 2010.

⁹⁸ Määttä 2010, s. 192–195.

⁹⁹ Pihlajamäki – Lindblom-Ylänne 2001, Ervo 2011, s. 33.

historia, oikeuspsykiatria ja oikeustaloustiede. Tyypillistä näille kaikille tutkimusaloille on monitieteinen tutkimusote. Monissa tapauksissa eri suuntaukset myös lomittuvat toisiinsa. Erityisen lähellä oikeussosiologista tutkimusta ovat oikeuspoliittinen, kriminologinen ja kriminaalipoliittinen tutkimus.

Kriminologian tutkimuskohteena on rikollisuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Kriminologiassa on pyritty selittämään etenkin rikollisuuden syitä sekä tarkastelemaan kontrollijärjestelmän toimintaa.¹⁰⁰ Kriminologiassa rikoksia voidaan lähestyä monen eri tieteenperinteen näkökulmasta, kuten psykologisesta, biologisesta, antropologisesta tai psykiatrisesta. Sosiologista osaa kriminologiasta on toisinaan kutsuttu kriminaalisosiologiaksi.¹⁰¹ Kriminologialla ja oikeussosiologialla on paljon yhtymäkohtia. Käytännössä suurin osa kriminologisesta tutkimuksesta voidaan lukea myös oikeussosiologiaan.¹⁰² *Kriminaalipoliittisella tutkimuksella* taas on tarkoitettu tutkimusta, jolla on ”pyrkimys tai kyky osallistua ja vaikuttaa rikollisuutta ja sen kontrollointia koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, suunnitteluun, linjausten muotoiluun tai käytäntöihin”.¹⁰³

Oikeuspolitiikka on samanlainen vastinepari oikeussosiologialle kuin kriminaalipoliitiikka kriminologialle. *Oikeuspoliittinen tutkimus* voidaan määritellä tutkimukseksi, jolla on pyrkimys tai kyky vaikuttaa oikeuspoliittiseen päätöksentekoon, lainvalmisteluun, suunnitteluun, linjausten muotoiluun tai käytäntöihin.¹⁰⁴ Oikeuspoliittinen tutkimus ei kuitenkaan eroa selkeästi oikeussosiologisesta tutkimuksesta. Monissa tapauksissa oikeuspoliittinen tutkimus onkin soveltavaa oikeussosiologista tutkimusta. Sille on ominaista nimenomaan tutkimuksen yhteiskunnallisen relevanssin korostaminen. On kuitenkin huomattava, että soveltava tutkimus tarvitsee taustalleen aina myös vankkaa perustutkimusta.

Oikeuspoliittisen *tutkimuksen tarvetta* voidaan perustella monin eri tavoin. On esimerkiksi viitattu oikeuden ja oikeusjärjestyksen tiiviiseen suhteeseen julkiseen valtaan ja poliittiseen päätöksentekoon, oikeuden mahdollisuuteen puuttua ihmisten perusoikeuksiin, oikeuden erilaisiin teoreettisiin ulottuvuuksiin sekä oikeuden viimekätiseen käytännölliseen tehtävään yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä ja yhteiskunnallisten suhteiden järjestäjänä. Oikeustiede ei voi typistää tehtävänsä vain normien syste-

¹⁰⁰ Lappi-Seppälä 1997, s. 190–194. Kivivuori on korostanut, että kriminologiaa määrittelee tutkimuskohde, eikä tieteenalajaottelu, koska kyse on monitieteisestä tutkimuksesta. Kivivuori 2008, s. 15–19.

¹⁰¹ Christie 1965, s. 15.

¹⁰² Anttila – Törnudd 1983, s. 20, Laitinen – Aromaa 2005, s. 20–21.

¹⁰³ Lappi-Seppälä 1997, s. 194. Ks. myös Lahti 1995, s. 193–194, Tolvanen 2010.

¹⁰⁴ Ks. myös Anttila – Törnudd 1973, Törnudd 1992 ja Arviointityöryhmän raportti oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta 1997, s. 4, Laitinen 1999, s. 796–797.

matsointiin ja tulkintaan, koska oikeuden avulla ihmisiin kohdistetaan yhteiskunnallista valtaa ja oikeudellisilla ratkaisuilla puututaan ihmisten elämään ja perusoikeuksiin. Oikeuspoliittinen päätöksenteko tarvitseekin tuekseen niin teoreettista kuin empiiristäkin tietoa voidakseen oikeuttaa toimintansa.¹⁰⁵ Toisaalta kriittistä oikeuspoliittista tutkimusta tarvitaan myös tämän oikeuspoliittisen päätöksenteon ja vallankäytön kontrolloimiseen. Tällöin korostuvat perusoikeusnäkökulma ja oikeuksien toetuminen todellisuudessa.

Oikeuspoliittisen tutkimuksen *kohteet* voivat vaihdella hyvin paljon. Jos katsoo esimerkiksi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, saa hyvän kuvan oikeuspoliittisen tutkimuksen luonteesta. Tutkimuksissa on arvioitu muun muassa lakiuudistusten vaikutuksia (esim. valvottu koevapaus, perheen sisäinen lähestymiskielto, velkajärjestely, nuorisorangaistus), oikeudellisten instituutioiden toimintaa (käräjäoikeuksien riitaprosessi, rikosprosessi, hallinto-oikeusprosessi) sekä lainvalmistelun laatua. Oikeustieteellistä *de lege ferenda* -tutkimusta eli säädettävään lakiin kohdistuvaa tutkimusta voidaan pitää yhtenä oikeuspoliittisen tutkimuksen alalajina.¹⁰⁶

Aarnion mukaan oikeuspoliittinen tutkimus voidaan määritellä kolmella eri tavalla. Ensiksikin on mahdollista määritellä oikeuspoliittinen tutkimus *tehtäviensä tai tarkoituksensa* avulla. Tällöin tutkimus on oikeuspoliittista vain, jos sen tarkoituksena on tuottaa suunnittelussa tarvittavaa tietoa. Toiseksi oikeuspoliittinen tutkimus voidaan määritellä tutkimustulosten *tosiasiallisen käytön* avulla. Tutkimus on oikeuspoliittista, jos sitä tosiasiassa *käytetään* oikeuspoliittisessa suunnittelussa ja *päätöksenteossa*. Kolmanneksi tutkimus voidaan määritellä oikeuspoliittiseksi, jos sitä *on mahdollista käyttää* yhteiskunnallisessa suunnittelutyössä.¹⁰⁷

Oikeussosiologista tutkimusta lähellä ovat myös muun muassa sellaiset tutkimusalat kuin lainsäädäntötutkimus ja hallintotiede.¹⁰⁸ Laitinen on myös käsitellyt oikeussosiologiaa lähellä olevina ajattelutapoina oikeuden autopoiesis-teoriaa, Critical Legal Studies -liikettä sekä feminististä oikeusteoriaa.¹⁰⁹ Monissa tapauksissa yksittäinen tutkimus voikin edustaa yhtä aikaa useita tutkimusperinteitä.

Oikeussosiologia on hyvin lähellä monia muita monitieteisiä tutkimusaloja, eikä ole syytä lähteä tarkkaan erottamaan oikeussosiologiaa muista

¹⁰⁵ Ks. Lappi-Seppälä 1997, s. 189–190.

¹⁰⁶ Linna 1987, s. 5–9, Timonen 1996, s. 134–135. Ks. myös Siltala 2003, s. 131–132.

¹⁰⁷ Aarnio 1983, s. 233–236.

¹⁰⁸ Rottleuthner 1987, s. 4–5, Tala 2004.

¹⁰⁹ Laitinen 1996, s. 171–180.

tutkimusperinteistä. Ei ole esimerkiksi mieltä tehdä tiukkaa eroa oikeus-sosiologian ja kriminologian välillä tai toisaalta tehdä rajauksia esim. oikeuspoliittiseen tutkimukseen tai muihin oikeuden ja yhteiskuntatieteiden välisiin tutkimusperinteisiin. Yleensä tällaisessa rajaamisessa onkin kyse pikemminkin oppiaineiden organisointiin liittyvistä ja tiedepoliittisista motiiveista tai eri professioiden välisestä kamppailusta kuin intellektuaalisista kysymyksistä.

3.2 Arviointitutkimus ja tutkimuksen suhde päätöksentekoon

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana hallinnossa ja tutkimuksessa on ryhdytty laajamittaisesti puhumaan vaikuttavuudesta, arvioinnista, tuottavuudesta, taloudellisuudesta, suorituskyvystä, kustannustehokkuudesta, tietoon tai näyttöön perustuvasta toimintapolitiikasta. On arvioitu, että lainsäädännössäkkin on yli kahdeksankymmentä erilaista vaikuttavuuden arviointiin liittyvää säädöstä. On jopa ryhdytty kuvaamaan kehitystä puhumalla *vaikuttavuusyhteiskunnasta*.¹¹⁰ Oikeudelliset instrumentit ovat keskeisiä yhteiskunnan ohjausvälineitä ja vaikuttavuutta arvioitaessa arvioidaan usein myös oikeudellisten toimien vaikuttavuutta.

Vaikuttavuudesta on tullut merkittävä diskursiivinen ja retorinen hallinnan väline. Vaikuttavuuden käsite ja käytännöt levisivät hyvin nopeasti hyvinvointivaltion hallinnointiin 1990-luvulla. Käsitteitä ei kuitenkaan ole käytetty yhtenäisesti, vaan vaikuttavuuden rinnalla on puhuttu vaikutuksista, muutoksista, seurauksista, merkityksistä, hyödyistä ja onnistumisista. Vaikuttavuudella on kuitenkin teleologinen vivahde eli se on pyrittävään päämäärään viittaava käsite.¹¹¹

Lainsäädännössä ja normeissa siis ministeriöiltä ja valtion virastoilta edellytetään varsin laajasti toimintansa vaikutusten ja vaikuttavuuden seuraamista. Siitä miten, kuinka laajasti, syvällisesti, monipuolisesti ja eritellysti vaikuttavuuden arviointia edellytetään, ei kuitenkaan ole erityisiä määräyksiä tai standardeja. Eri yhteyksissä vaikutuksia ja vaikuttavuutta arvioidaankin monilla eri tavoilla ja monenkirjavasti. Käytetään valistuneita virkamiesarvioita, työryhmiä, konsultointia, tutkimuksia, selvityksiä, paneeleita sekä erilaisia asiantuntija-arvioita.

Vaikuttavuuden korostumisen myötä hallinto on yhä enenevässä määrin ryhtynyt käyttämään länsimaissa tutkimustietoa suunnittelunsa ja päätöksentekonsa tueksi. *Tietoon tai näyttöön perustuvasta toimintapolitiikasta (evidence based policy)* on tullut suunnittelun ja päätöksenteon keskeinen

¹¹⁰ Rajavaara 2007, 11–14. Ks. myös Keinänen 2010 ja Ahonen – Tala – Hämäläinen 2009.

¹¹¹ Rajavaara 2007, s. 15–17.

lähtökohta. Sen mukaan toiminnan tulisi käsitellä todellisia ongelmia, olla eteenpäin katsovaa ja perustua tiedolle, eikä vain vastata lyhyen aikavälin paineisiin. Keskeisinä keinoina tällaisessa toimintapolitiikassa ovat olemassa olevan tutkimuksen hyväksikäyttö, uusien tutkimusten teettäminen sekä asiantuntijoiden hyödyntäminen päätöksenteossa. Tämä on johtanut arviointi- eli evaluaatiotutkimuksen voimakkaaseen lisääntymiseen. Tietoon perustuvan toimintapolitiikan taustalla on rationaalisen päätöksenteon malli, jossa tutkimukseen ja arviointiin suhtaudutaan instrumentalistisesti. Tätä ajattelumallia on kritisoitu mm. sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta.¹¹²

Vaikuttavuustutkimus on arviointitutkimuksen osa-alue.¹¹³ *Arviointia* ja *arviointitutkimusta* on käsitelty tutkimuskirjallisuudessa monesta eri näkökulmasta. Tavallisesti arvioinnilla ja arviointitutkimuksella tarkoitetaan toimenpideohjelmien tai toimintapolitiikoiden arvon määrittämistä julkilauttujen kriteerien mukaan.¹¹⁴ Rossi ja Freeman ovat esimerkiksi määritelleet arviointitutkimuksen seuraavasti: ”Arviointitutkimus on yhteiskuntatutkimuksen menetelmien systemaattista soveltamista arvioitaessa yhteiskunnallisten ohjelmien käsitteellistämistä, suunnittelua, toimeenpanoa ja hyödyllisyyttä.”¹¹⁵

Usein on katsottu, että arvottaminen erottaa arvioinnin ja arviointitutkimuksen muusta yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta. Oma arviointitutkimuksen alalajinsa on myös lainsäädännön arviointitutkimus.¹¹⁶ Tutkimuksen piirissä on myös korostettu, että arvioinnin kentällä on syytä erottaa toisistaan tutkimus, hallinnollinen seuranta sekä muut tutkimukselliset arvioinnin tarkoituksiperät.¹¹⁷ Arviointitutkimusta voidaan tehdä metodisesti monin tavoin, ja kirjallisuudessa on eroteltu toisistaan esimerkiksi prosessiarviointi ja vaikuttavuusarviointi.¹¹⁸

Premfors on katsonut, että uudistusten jälkikäteisarviointit koostuvat kahdesta osasta, yhtäältä kaikkien olennaisten vaikutusten kuvaamisesta – sekä ennakoitujen että ennakoimattomien – ja toisaalta näiden vaikutusten arvioinnista suhteessa asetettuihin kriteereihin. Julkisten toimenpiteiden epäonnistumista hän on kuvannut *teoriaepäonnistumisen* ja *toimeenpanoepäonnistumisen* käsitteillä. Edellisestä on kyse silloin, kun uudistus perustuu väärille käsityksille syistä ja vaikutuksista. Jälkimmäisissä tapauksissa lähtökohdat ovat oikeat, mutta toimeenpano epäonnistuu.¹¹⁹ Vedung on

¹¹² Sanderson 2002, 1–22. Ks. myös Vedung 1991.

¹¹³ Ks. Kivivuori 2010, s. 51.

¹¹⁴ Rajavaara 1999, s. 31–53, Rajavaara 2006, s. 16–21.

¹¹⁵ Rossi – Freeman 1993, s. 5.

¹¹⁶ Tala 2001.

¹¹⁷ Rantala – Sulkunen 2006, s. 63.

¹¹⁸ Kivivuori 2010, s. 51.

¹¹⁹ Premfors 1989, s. 132–134.

jaotellut selitysmalleja, joilla voidaan selittää yhdenmukaisuutta tai eroja virallisten tavoitteiden ja todellisen lopputuloksen välillä erilaisissa julkisen hallinnon uudistuksissa: 1) uudistuksen tai ohjelman historiallinen tausta, 2) ohjelma tai uudistus itsessään, 3) uudistuksen toimeenpano, 4) kohteet ja heidän suhtautumisensa, 5) muut ohjelmat ja uudistukset tai muut viranomaiset, 6) toimintaympäristö ja sen muutokset.¹²⁰

Arviointitutkimus on siis lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Ensimmäisessä aallossa 1960- ja 1970-luvuilla evaluointeja alettiin käyttää Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Isossa-Britanniassa. Toisessa aallossa 1990-luvulla arviointitutkimus yleistyi nopeasti mm. Hollannissa ja Pohjoismaissa. Tällä hetkellä on meneillään kolmas vaihe, jossa arviointitutkimus etenee Etelä-Euroopassa sekä länsimaiden ulkopuolella. Yksi varhaisimmista arviointikohteista tässä kehityksessä on ollut oikeus ja rikollisuus sekä niihin liittyvät toimenpiteet.¹²¹

Arviointitutkimuksen suosiolle on esitetty neljä keskeistä syytä: 1) uudessa tulosohtausjärjestelmässä arviointitiedon merkitys on kasvanut, 2) hallinto on kansainvälistynyt ja sitä kautta on syntynyt kansainvälisiä sidoksia, joiden kautta Suomi on velvoittautunut aiempaa laajempaan arviointitutkimuksen hyväksikäyttöön, 3) päätöksentekijät ovat aikaisempaa kiinnostuneempia arviointitiedon hyväksikäytöstä politiikan ja hallinnon avoimuuden lisääntyessä ja median merkityksen kasvaessa, 4) yhteiskuntatieteet ovat professionalisoituneet, hallinto ja politiikka tieteellistyneet sekä asiantuntijavalta kasvanut.¹²² Myös yhteisten resurssien kasvun pyhäytymisen, markkinaehtoiseen toimintaan siirtymisen julkisella sektorilla sekä vaikuttavuustutkimuksen metodologista kehityksen on katsottu olevan kehityksen taustalla.¹²³ On ryhdytty puhumaan *projektiyhteiskunnasta*, jossa uudenlaisena hallintasuhteen muotona käytetään sopimusta. Sen valvomiseksi taas tarvitaan toista hallintamuotoa, arviointia.¹²⁴

Suomalaisessa hallinnossa vaaditaan yhä enemmän tietoja toiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Tällä hetkellä esimerkiksi tuottavuusohjelma ja tulosohtaus edellyttävät runsaasti arviointitietoa toiminnasta. *Tulosohtaus* on käytössä laajasti julkisessa hallinnossa, ja siinä lähtökohtina ovat kaksi peruskäsitettä eli *yhteiskunnallinen vaikuttavuus* ja *toiminnallinen tehokkuus*.¹²⁵

¹²⁰ Vedung 1991, s. 90–105.

¹²¹ Leeuw 2005, s. 233–258.

¹²² Uusikylä 1999, s. 18–19.

¹²³ Keinänen 2010, s. 4.

¹²⁴ Sulkunen 2006, s. 17.

¹²⁵ VM, julkaisu 2/2005, s. 10.

Rantalan ja Sulkusen mukaan käytännössä vaikuttavuudella on tarkoitettu usein neljää erityyppistä asiaa. Ensiksikin sillä on viitattu *tilivelvollisuuteen*. Tällöin ajatuksena on se, että hallinnon voimavarat käytetään siihen tarkoitukseen, johon ne poliittisessa päätöksenteossa on suunnattu. Toiseksi vaikuttavuuteen on suhtauduttu pragmaattisesti. Tällöin tarkka tavoitteiden saavuttaminen ei ole niinkään tärkeää, vaan pääasiana on se, että lisäpanostuksella *saavutetaan edes joitain hyötyjä*. Kolmanneksi vaikuttavuudella on viitattu *vaikutusten tutkimiseen*. Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, tehoaako jokin menetelmä tai toimintatapa vai ei. Neljänneksi vaikuttavuudella on viitattu siihen, *toteutuvatko asetetut tavoitteet*.¹²⁶

Tutkimustoiminnan ja toimintapoliittisen suunnittelun ja päätöksenteon suhde on monin tavoin ongelmallinen. Joskus niitä on kutsuttu tutkimuksessa ”rinnakkaismaailmoiksi”, joiden kohtaamisessa on vaikeuksia.¹²⁷ Vaikka (post)moderni hallinto vaatii runsaasti arviointeja tutkimuksia päätöksentekonsa ja suunnittelunsa tueksi, monissa arvioissa onkin päädytty tulokseen, jonka mukaan tieteellisillä tutkimustuloksilla saattaa tosiasiasa olla vain suhteellisen *vähän vaikutusta* hallinnon toimintapolitiikkaan.¹²⁸ Esimerkiksi Osmo Soininvaara on kertonut hämmästyneensä ministerinä, kuinka syrjässä sosiaalitieteet ovat päätöksenteosta. Hänen mukaansa ”pätöksenteosta syrjään joutuneet sosiaalitieteilijät ovat eristäytyneet kirjoittamaan tutkimuksia toisilleen aiheista, joilla on kovin vähän tekemistä päätöksenteon tarpeiden kanssa”.¹²⁹

Young ym. ovat erotelleet viisi eri mallia toimintapolitiikan suhteesta tietoon: 1) tieto-ohjausmalli, 2) ongelmanratkaisumalli, 3) vuorovaihtusmalli, 4) poliittis-taktinen malli ja 5) ymmärrystä lisäävä malli.¹³⁰

Samaan aikaan tieteen piirissä on käyty keskustelua *haitoista*, joita hallinnon lisääntynyt kiinnostus tutkimusta kohtaan mahdollisesti aiheuttaa. Kun päätöksenteko on alkanut käyttää tutkimusta yhä enemmän hyväkseen, on väitetty tieteen altistuvan voimille, jotka pyrkivät politisoimaan tai vaientamaan tieteellistä tutkimusta. Tutkimusta saatetaan painostaa oikeuttamaan poliittisia tavoitteita. Tieto saatetaan myös alistaa aseeksi intressikamppailuihin, jolloin tieteelliset epävarmuudet sivuutetaan ja

¹²⁶ Rantala – Sulkunen 2006, s. 52–54.

¹²⁷ Brownson – Royer – Ewing – McBride 2006. Ks. myös VM, julkaisuja 29/2008, s. 171–175, Ervasti 2009a.

¹²⁸ Black 2001, s. 275–279. Ks. myös Sanderson 2002, s. 6–7.

¹²⁹ Soininvaara 2007, s. 62–63.

¹³⁰ Young ym. 2002, s. 215–224.

tutkimuksista tehdään johtopäätöksiä, jotka eivät ole kestäviä.¹³¹ On esimerkiksi kritisoitu sitä, että erilaisten kehittämisprojektien toiminta-ajatus heikentää kokeellisen vaikutusarvioinnin mahdollisuuksia. Vaikuttavuuden arviointia on tarkasteltu myös hallinnan välineenä. Tällöin vaikuttavuuden arvioinnin on kritisoitu vahvistavan yhteiskunnallista vallankäyttöä jättäen vähäosaisten äänet sivuun.¹³²

Käytännössä suuri osa oikeuspoliittisesta tutkimuksesta voidaan mieltää oikeussosiologiseksi arviointitutkimukseksi. Tällöin arvioinnin kohteena ovat erilaiset lainsäädäntöuudistukset tai muut oikeudelliset uudistukset, ohjelmat tai kokeilut. Hyvän lainvalmistelun periaatteisiin kuuluu myös se, että uudistusten vaikutuksia arvioidaan sekä etukäteen että jälkikäteen. Lakien vaikutus- tai evaluaatiotutkimukset ovat yksi tapa arvioida uudistusten onnistumista.

Perushavaintona *lainsäädännön vaikutustutkimuksissa* on ollut se, että laeilla saavutetaan yleensä vain puutteellisesti niille asetetut tavoitteet. Lisäksi laeilla on usein odottamattomia sivu- ja haittavaikutuksia. Puutteelliseen tavoitteiden saavuttamiseen ja sivuvaikutuksiin voidaan hakea monenlaisia syitä riippuen siitä, painotetaanko esimerkiksi sääntelijän tai sääntelyn kohdetahojen näkökulmaa.¹³³ Esimerkiksi alioikeus uudistuksessa (1993) näiden vaikutusongelmien syinä olivat muun muassa lainvalmistelun ohuus, valmistelun pitkä aikajänne, toimeenpanoon liittyvät ongelmat, toimintaympäristön muutos, uudistuksen tekninen toteutus ja uudistuksen suuruus.¹³⁴

Suomessa *lainsäädäntötutkimus* on vahvistunut 2000-luvulla. Alan tutkimusta on tehty jo pitkään Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, jossa se on edelleen voimistunut. Turun yliopistossa oli 2000-luvun alkupuolella määräaikainen lainsäädäntötutkimuksen professuuri. Tällä hetkellä puolestaan Itä-Suomen yliopistossa on lainsäädäntötutkimuksen professuuri. Lainsäädännön vaikutusten tutkimisen ohella etenkin lainvalmistelun laatua koskevaa tutkimusta on tehty aiempaa enemmän.¹³⁵

Lainsäädännön vaikutustutkimuksissa yksi keskeinen ongelma on se, mistä saadaan *kriteerit*, joiden perusteella vaikutuksia arvioidaan. Usein mittapuuna on käytetty lakiuudistuksille esitettyjä tavoitteita, jotka ilmenevät

¹³¹ Rosenstock – Lee 2002, s. 14–18.

¹³² Warpenius 2006, s. 143–160.

¹³³ Ks. Tala 2001.

¹³⁴ Ervasti 2002.

¹³⁵ Ks. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen osalta esim. Ervasti – Tala 1996, Ervasti – Tala – Castrén 2000, Tala 2007, Hyvärinen 2009, Pakarinen – Tala – Hämynen 2010, Sääntelytarkkuuden ongelmia 2010, Hämynen 2011, Pakarinen 2011a, Rantala 2011.

lainvalmistelumateriaalista tai muista suunnitteluasiakirjoista. Tosiasiassa lainsäädännön tavoitteet määräytyvät usein eri tahoilla ja eriaikaisesti, ja tällöin tavoitteet voivat olla ristiriitaisia ja erisuuntaisia.¹³⁶ Tavoitteet näyttäytyvät usein myös hyvin abstrakteina lainvalmisteluasiakirjoissa ja niiden suhde keinoihin ja vaikutuksiin on monesti epäselvästi kerrottu. Tällöin tavoitteenasettelu voi olla ongelmallinen lähtökohta pyrittäessä jälkikäteen arvioimaan, vastaavatko vaikutukset tai tulokset asetettuja tavoitteita.¹³⁷ Esimerkiksi Rottleuthner on korostanut, että sääntelyn tehokkuutta selvittäessä ongelmana on se, ettei lainsäätäjällä ole muotoillut täsmällisesti tavoitteita tai edellytyksiä, joiden täyttyessä toimenpiteen on katsottava epäonnistuneen. Laeilla voi myös olla piilofunktioita, joita ei ole kirjattu virallisiin dokumentteihin.¹³⁸

Lainsäädännön arviointitutkimuksia on myös kritisoitu muun muassa siitä, että niissä keskitytään usein tapauksiin, joissa lainsäädäntö ei toimi, eikä tapauksiin, joissa lait ovat vaikuttavia. Suuntauksen on katsottu sen vuoksi antavan harhaanjohtavan kuvan oikeudellisen järjestelmän sosiaalisesta merkittävydestä.¹³⁹ Toisaalta suuntausta on kritisoitu siitä, että tutkimuksissa ehdotetaan usein uutta ja parempaa sääntelyä, vaikka niiden perushavaintona on ollut lakien toimimattomuus.¹⁴⁰

Suomessa lakien ja lainvalmistelun laatua sekä vaikutusten arviointia on pyritty kehittämään useiden vuosikymmenien aikana. Kehittämistyö alkoi 1970-luvulla ja jatkuu edelleen valtioneuvostossa. Myös tätä kehittämistyötä on kritisoitu samojen asioiden toistamisesta sekä liiallisesta hierarkkisuuudesta, konsensushakuisuudesta ja luovien ajatusten suitsimisesta.¹⁴¹

Tällä hetkellä lainsäädännön arviointitutkimusta tehdään suhteellisen vähän oikeustieteen piirissä. Sitä tarvittaisiinkin runsaasti lisää. Lainsäädäntö on keskeinen yhteiskunnallinen ohjauskeino, jolla vaikutetaan monilla tavoin ihmisten elämään. On tärkeää tietää, kuinka oikeus toteutuu yhteiskunnassa.¹⁴²

¹³⁶ Uusikylä 1999, s. 24–29.

¹³⁷ Vedung 1991, s. 21, Sinkkonen – Kinnunen 1994, s. 27 ja 83–85, Ervasti – Tala 1996, s. 199–200, Tala 2001, s. 87–104.

¹³⁸ Rottleuthner 1987, s. 74–75.

¹³⁹ Trubek – Esser 1989, s. 119–121. Ks. myös Alvesalo 1997, s. 47–51.

¹⁴⁰ Sarat 1985, s. 28.

¹⁴¹ Pakarinen 2011b.

¹⁴² Ks. Keinänen 2010.

4 OIKEUSSOSIOLOGINEN JA OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUS YLIOPISTOISSA JA SEKTORITUTKIMUKSESSA

Suomessa oikeussosiologinen tutkimusperinne on ollut suhteellisen *heikko ja hajanainen*. Helsingin yliopiston ja Turun yliopiston oikeustieteellisissä tiedekunnissa on oikeussosiologian professuurit, joissa toisena alana tällä hetkellä on myös kriminologia. Viime vuosina Itä-Suomen yliopistossa on voimistettu empiiristä oikeustutkimusta. Toisen maailmansodan jälkeen empiirinen oikeussosiologinen ja kriminologinen tutkimus on kuitenkin keskittynyt vahvasti sektoritutkimuslaitoksiin kuten Oikeuspoliittiseen tutkimuslaitokseen ja lisäksi osin myös Poliisiammattikorkeakouluun.¹⁴³ Myös esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on tehty sellaista perheisiin, sosiaaliin ongelmiin, päihteisiin ja sovitteluun liittyvää tutkimusta, jota voidaan luonnehtia oikeussosiologiseksi.

Esimerkiksi vuonna 1992 valmistuneessa arviointiraportissa oikeustieteellisestä tutkimuksesta Suomessa todetaan, että ”oikeussosiologian henkilöresurssit oikeustieteellisissä tiedekunnissa ovat kuitenkin olleet niin rajoitetut, ettei edellytyksiä systemaattiseen ja kattavaan tutkimustoimintaan ole niissä oikeastaan ollut olemassa”. Raportin mukaan myös oikeustieteen ja muiden tieteiden välinen vuorovaikutus on ollut vähäistä. Oikeustieteessä on keskitytty lähinnä oikeusdogmaattiseen tutkimukseen. Tutkimuksen määrä ja suuntautuminen onkin ollut kiinni lähinnä yksittäisten ihmisten henkilökohtaisesta suuntautumisesta. Laitisen mukaan suomalaisesta juridisesta kirjallisuudesta noin yksi prosentti voidaan luokitella oikeussosiologiseksi. Niistäkin vain pieni osa on empiiristä tutkimusta.¹⁴⁴

Helsingin yliopiston tutkimustoiminnan arvioinnissa vuonna 2005 arvioitsijat katsoivat, että niin oikeussosiologialla kuin oikeustaloustieteelläkin tutkimusaloina on merkittäviä heikkouksia. Sama näkyy myös vertailtaessa opinnäytetöitä. Esimerkiksi vuonna 2004 suoritettiin Helsingin yliopistossa 242 oikeustieteen kandidaatin tutkintoa, 19 oikeustieteen lisensiaatin tutkintoa ja 17 oikeustieteen tohtorin tutkintoa. Opinnäytetöissä oli vain kaksi oikeussosiologian oppiaineeseen tehtyä kandidaattitutkielmaa.

Oikeustieteen teoreettisesta ja metodologisesta perustasta ja oikeustieteen tehtävästä on käyty aika-ajoin keskustelua, kiihvaimmin 1960- ja 1970-luvun taitteessa.¹⁴⁵ Tällöin esitettiin, että oikeustiede tarvitsee

¹⁴³ Laitinen 1996, s. 49–51, Ervasti 1998, s. 371, Kangas 1998, s. 194–200, Haavisto 2002, s. 6.

¹⁴⁴ Laitinen 2010, s. 11.

¹⁴⁵ Ks. esim. Kultalahti 2010.

myös yhteiskuntatieteen metodeja. Vaikka keskustelua on käyty pitkään, oikeussosiologialla on edelleen heikko asema oikeustieteellisissä tiedekunnissa. Tämä on nähtävissä alan oppitulojen vähäisessä määrässä ja tarjolla olevien kurssien vähäisyydessä. Suomessa kaikki oikeussosiologian ja kriminologian virat yliopistoissa ovat oikeustieteellisissä tiedekunnissa. Yhteiskuntatieteellisissä tiedekunnissa niitä ei ole lainkaan. Helsingin ja Turun oikeustieteellisten tiedekuntien virat ovat siis ainoat näihin aloihin keskittyneet professorit Suomessa. Helsingin virka on ollut useita vuosia täyttämättä. Turun yliopiston virkaa taas rahoittaa sisäasiainministeriö.¹⁴⁶ Turussa oli 2000-luvun alkupuolella myös lainsäädäntötutkimuksen määräaikainen professori. Aiemmin Kuopion yliopistossa oli sosiologian professori, jossa painopistealueena oli poikkeava käyttäytyminen, mutta viran ala on muutettu sittemmin. Näin ollen myös yhteiskuntatieteellisissä tiedekunnissa kriminologinen ja oikeussosiologinen traditio on hyvin heikko.

Yliopistojen eri tutkimusyksiköissä on siis tehty lähinnä yksittäisiä oikeussosiologian tai kriminologian alaan liittyviä tutkimuksia, mutta varsinaista tutkimusperinnettä niissä ei ole syntynyt. Myös tohtoriksi väittelemisen oikeussosiologian oppiaineesta on ollut hyvin harvinaista. Ero on huomattava, kun vertaa tilannetta esimerkiksi toiseen monitieteiseen tutkimusalaan, oikeushistoriaan, josta on väitellyt huomattava määrä tutkijoita viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tilanne onkin johtanut siihen, että oikeussosiologinen perustutkimus on jäänyt suhteellisen vähäiseksi verrattuna soveltavaan tutkimukseen.¹⁴⁷

Yhtenä indikaattorina tutkimuksen laajuudesta voidaan käyttää oikeussosiologisten kirjoitusten määrää keskeisissä tieteellisissä lehdissä.¹⁴⁸ Tässä tarkasteltavaksi on valittu *Defensor Legis* (DL), *Lakimies* (LM), *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* (JFT), *Oikeus* sekä *Sosiologia*. JFT:ssä julkaistiin vuonna 2005 kaikkiaan 27 artikkelia. Niistä yhdessäkään ei ollut empiiristä oikeussosiologista tai kriminologista näkökulmaa. DL:ssä julkaistiin vuonna 2005 yhteensä 50 artikkelia, joista yhdessä oli selkeä empiirinen oikeussosiologinen lähestymistapa. Kirjoitus oli tuomarin kirjoittama. Lakimiehessä puolestaan julkaistiin vuonna 2005 kaikkiaan 33 artikkelia, joista kolmessa oli oikeussosiologinen näkökulma. Kaksi kirjoitusta oli Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoiden kirjoittamia ja yksi Turun yliopiston tutkijan, joka hänkin oli entinen OPTL:n tutkija. *Oikeus*-lehdessä julkaistiin vuonna 2005 kaikkiaan 14 artikkelia, joista viittä voi luonnehtia selkeästi oikeussosiologiseksi lähestymistavaltaan.

¹⁴⁶ Ks. Turun viran kehityksestä Laitinen 2011.

¹⁴⁷ Ks. Oikeustieteellinen tutkimus Suomessa, s. 64–65.

¹⁴⁸ Ks. *Ervasti* 2007.

Kolme artikkeleista oli Joensuun yliopiston tutkijoiden kirjoituksia, yksi Helsingin yliopiston tutkijan ja yksi OPTL:n tutkijan kirjoittama. Kaikkiaan siis oikeussosiologisiksi lähestymistavaltaan tai metodeiltaan oli kahdeksan kirjoitusta 124 kirjoituksesta. Sosiologia-lehdessä julkaistiin vuonna 2005 yhteensä 14 artikkelia ja vuonna 2004 yhteensä 17 artikkelia. Yhtäkään niistä ei voi luonnehtia oikeussosiologiseksi.

Jos tarkastellaan samoista juridisista lehdistä artikkeleiden jakautumista eri oikeudenlaioille, havaitaan, että eniten esiintyi prosessioikeudellisia artikkeleita (21 %). Tämä johtuu siitä, että Suomen Asianajajaliiton lehdessä, DL:ssä, niitä esiintyy hyvin paljon ja mukana oli myös mm. teemanumero konkurssioikeudesta. Seuraavaksi eniten kirjoituksia oli velvoiteoikeudesta (13 %), kauppaoikeudesta (10 %), rikosoikeudesta (9 %), eurooppaoikeudesta (8 %), valtiosääntöoikeudesta (6 %) ja oikeushistoriasta (6 %). Osan artikkeleista olisi voinut luokitella monillakin tavoin.

Kattavia selvityksiä oikeussosiologisen tai kriminologisen tutkimuksen määrästä ei ole tehty Suomessa. Vuonna 2005 arvioitiin kuitenkin rikosseuraamusalan tutkimusta Suomessa.¹⁴⁹ Selvityksen mukaan rikosseuraamukseen kohdistuvaa tutkimusta on Suomessa tehty niukasti. Tutkimustoiminta on pääosin opinnäytteiden varassa, kun taas laajempien pitkäjänteisten tutkimushankkeiden määrä on vähäinen. Eniten tutkimusta on tehty yliopistojen yhteiskuntatieteiden oppiaineissa ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmissa. Suuri osa tutkimuksista on myös keskittynyt laitostutkimuksiin. Tiivistetysti rikosseuraamusten tutkimustoiminnalle on ominaista:

- 1) Opinnäytteiden suuri osuus kokonaistutkimuksesta.
- 2) Ilman erillistä rahoitusta muun työn ohessa tehtävien tutkimusten runsaus.
- 3) Tutkimusta toteuttavien tehojen institutionaalinen moninaisuus.
- 4) Samojen aihepiirien tutkimuksen jakautuminen useille tieteen- ja tutkimusaloille.
- 5) Laajojen tutkimushankkeiden vähäisyys.
- 6) Monitieteisten tutkimushankkeiden vähäisyys.
- 7) Pitkäjänteisen tiedonkeruun ja pitkittäistutkimusten vähäisyys.
- 8) Tiettyihin teemoihin ja ryhmiin kohdistuvan tutkimuksen puute.
- 9) Rahoituskanavien puute.

Vaikka selvityksen kohteena oli vain rikosseuraamuksia koskeva tutkimus, samantyyppiset piirteet leimaavat suurelta osin laajemminkin kriminolo-

¹⁴⁹ Smolej 2005.

gista ja oikeussosiologista sekä oikeuspoliittista tutkimusta. Pitkäjänteistä systemaattista tutkimusta tehdään vain parissa tutkimusyksikössä. Muutoin tutkimus on lähinnä satunnaisten oppinäytetöiden ja yksittäisten tutkijoiden henkilökohtaisen mielenkiinnon varassa.

Usein yliopistojen ajatellaan keskittyvän pääosin perustutkimukseen ja sektoritutkimuslaitosten soveltavaan tutkimukseen, vaikka käytännössä tällainen raja ei ole selvä.¹⁵⁰ Nykyisin tällaiseen jaotteluun on ryhdytty suhtautumaan yhä kriittisemmin ja on alettu puhumaan esimerkiksi ”strategisesta perustutkimuksesta”. Tällä hetkellä alan sektoritutkimuslaitokset joutuvat myös tosiasiasa tuottamaan melko paljon myös perustutkimusta aloilla, joissa yliopistotutkimus on hyvin vähäistä. Lisäksi sektoritutkimuslaitokset tekevät paljon yhteistyötä yliopistojen kanssa. Toisaalta yliopistoissa on ryhdytty tekemään myös enenevässä määrin soveltavaa tutkimusta ulkopuolisella rahoituksella.

Suomalaisessa tutkimusjärjestelmässä tutkimusta tehdään yliopistoissa, sektoritutkimuslaitoksissa sekä ammattikorkeakouluissa. Sektoritutkimuslaitokset ovat ministeriöiden alaisuudessa toimivia tutkimuslaitoksia. Osalla niistä on tutkimuksen ohella erilaisia viranomais- ja tilastointi- ja valvontatehtäviä. Kaikkiaan sektoritutkimuslaitoksia on kaksikymmentä. Suurimmat niistä ovat Metsäntutkimuslaitos (METLA), Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT), Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), sekä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (OPTULA) on pienin sektoritutkimuslaitos. Sen budjettirahoitus on noin 1,5 miljoonaa ja henkilötyövuosia laitoksella on 25. On arvioitu, että sektoritutkimusvaroista (noin 300 miljoonaa) 5–10 prosenttia käytetään yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen mukaan lukien oikeus- ja taloustieteet. Valtaosaltaan resurssit käytetään maatalous- ja ympäristötieteelliseen sekä tekniseen tutkimukseen.

Monissa länsimaissa empiirinen oikeussosiologinen tutkimus laajeni voimakkaasti 1960- ja 1970-luvulla. Tutkimus oli hyvin kriittistä vallitsevaa järjestelmää kohtaan ja se liittyi yleiseen radikaaliin liikehdintään. Empiiristä tutkimusta käytettiin usein erilaisten reformivaatimusten tukena. Tutkimuksissa tuotiin esimerkiksi esille, että köyhien ihmisten on todellisuudessa vaikea päästä oikeuksiinsa ja vaadittiin sen pohjalta muutosta oikeusjärjestykseen. Voi kysyä, miksi vastaavaa tutkimusperinnettä ei syntynyt suomalaisissa yliopistoissa. Yksi syy tutkimuksen vähäisyyteen lienee Suomen pienuus. Toisaalta vaikuttaa siltä, että intellektuaalinen liikehdintä kanavoitui enemmän teoreettiseen suuntaan kuin empiirisiin tutkimuksiin. Dalberg-Larsen näkemyksen mukaan pohjoismainen oikeus-

¹⁵⁰ Ks. esim. Lappi-Seppälä 1987, s. 211–213.

sosiologia kääntyi ylipäänsä enemmän marxilaisen teorian kuin empiirisen tutkimuksen suuntaan tuohon aikaan.¹⁵¹ Suomessa empiirinen tutkimus ei saanut oikeustieteen piirissä juuri minkäänlaista jalansijaa. Sen sijaan oikeusteoria sai poikkeuksellisen vahvan aseman. Muissa pohjoismaissa suomalainen oikeusteoria onkin saanut paljon suosiota.

Vuonna 1974 Kriminologinen tutkimuslaitos laajennettiin Oikeuspoliittiseksi tutkimuslaitokseksi. Taustalla oli ajatus, että tarvittiin sellaista oikeuspoliittista tutkimusta, joka voisi hyödyntää lainvalmistelua ja päätöksentekoa.¹⁵² Laitos aloitti melko pienillä resursseilla ja se on tälläkin hetkellä valtion pienin sektoritutkimuslaitos. Alkuvaiheessa suuri osa tutkimuksista oli lähinnä selvityksenomaisia. Etenkin 1990- ja 2000-luvulla laitoksella on ollut varsin voimakkaat yhteydet akateemiseen tutkimukseen ja suurin osa laitoksen nykyisistä tutkijoista on väitelleitä. Vakinaisia tutkimusvirkoja johtajien (johtaja ja kaksi tutkimusjohtajaa) lisäksi laitoksella on yhdeksän, joista viisi sijoittuu kriminologiseen tutkimusyksikköön ja neljä yleiseen tutkimusyksikköön. Laitoksen tutkijat edustavat myös hyvin monia tieteenaloja. Tutkijoilla on esimerkiksi ollut seuraavanlaisia loppitutkintoja: VTT, Ph.D, KT, MMT, YTT, OTT, HTM.

YK:n alainen Euroopan kriminaalipoliittinen instituutti (HEUNI) toimii Helsingissä. Instituutin tehtävä on edistää kansainvälistä tietojenvaihtoa rikoksista ja niiden kontrollista Euroopan maiden välillä. Sen päätehtäviä ovat kokousten järjestäminen, tutkimusten johtaminen ja avun tarjoaminen hallituksille mm. raportoimalla rikollisuuskehityksestä ja rikosoikeusjärjestelmän muutoksista ja rajat ylittävästä rikollisuudesta. HEUNI:ssa työskentelee 6–9 henkeä. Se ei ole tutkimuslaitos, mutta se välittää runsaasti tutkimustietoa ja on osallisena myös joissain tutkimushankkeissa.

Kriminologian ja oikeussosiologian alalla Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on Suomen oloissa varsin suuri tiedon tuottaja. Pienen kokonsa vuoksi se joutuu kuitenkin keskittymään suhteellisen harvoin painopistealueisiin. 2000-luvun puolen välin jälkeen laitoksen tutkijat ovat julkaisseet noin 15–20 tutkimusta vuosittain ja noin 100 artikkelia. Noin kaksi kolmasosaa laitoksen tutkimuksista on kriminologisia ja noin yksi kolmasosa muita oikeussosiologisia tai oikeuspoliittisia tutkimuksia. Laitoksen kriminologisessa yksikössä tutkimuksen painopistealueina ovat viime vuosina olleet mm. yleinen rikollisuuskehitys ja sen mittarit, uhritutkimukset, väkivalta- ja henkirikokset, huumausainerikokset, nuoret rikoksen tekijöinä ja kohteina

¹⁵¹ Dalberg-Larsen 2000, s. 28.

¹⁵² Ks. Törnudd 1992.

sekä rikoksen uhrin. Laitoksen yleisessä tutkimusyksikössä painopiste-alueina taas ovat olleet velkaongelmat ja niiden hallinta, riitaprosessi ja alioikeusuudistus, lainvalmistelun laatu, oikeusapu sekä perheoikeudellinen kehitys ja sääntely.

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimustoiminta alkoi 1990-luvulla. Erilinen tutkimusyksikkö sinne perustettiin vuonna 1998. Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoilla on tutkimuksen lisäksi myös asiantuntija-, kehitys- ja opetustehtäviä. Myös poliisiammattikorkeakoulun tutkijoilla on hyvin monipuolinen tausta. Tutkijoilla on esim. seuraavanlaisia loppututkintoja: VTT, PsT, OTT, Ph.D, YTL, KL, KTM. Laitoksella on viisi tutkimus-alueita: poliisitoiminta, poliisihallinto, talousrikollisuus, huumausainerikollisuus ja kokonaisrikollisuus.

Kokonaisuudessaan oikeussosiologista tai kriminologista tutkimusta tehdään Suomessa suhteellisen vähän verrattuna muihin Euroopan maihin ja tutkimus on vahvasti keskittynyt sektoritutkimuslaitoksiin. Esimerkiksi kriminologisen tutkimuksen osalta tehtiin 2000-luvun alussa vertailu tutkimusyksiköistä eri maissa.¹⁵³ Sen mukaan Saksassa on kaikkiaan 29 kriminologista tutkimusyksikköä, Isossa-Britanniassa 23, Ranskassa ja Espanjassa 13 sekä Hollannissa 11. Suomessa laskutavasta riippuen tällaisia tutkimusyksiköitä olisi 2–3 ja nekin suhteellisen pieniä.

5 OIKEUSSOSIOLOGIA JA JURISTIKOULUTUS

5.1 Juristikoulutuksen taustaa

Moderni yhteiskunta rakentuu keskeisesti modernille oikeudelle. Sille on ominaista myös koulutettu lakimieskunta, *juridinen professio*, joka on erikoistunut oikeudellisten kysymysten käsittelyyn. Professionaalilla viitataan yleensä sosiologiassa erityiseen *ammattiryhmään*, joilla on pitkä *korkean asteen koulutus*, *monopoliasema* tiettyjen ammattitehtävien hoitamiseen sekä sisäinen ammatillisten normien noudattamisen *kontrolli*. Lisäksi profession tunnusmerkkeihin voidaan lukea *erikoistuneet ammatilliset toimintatavat* sekä *yhteisön tunnustama asema* erityisenä ammattiryhmänä.¹⁵⁴

Perinteisinä ”arkkityyppisinä” professioina on pidetty etenkin lakimiehiä ja lääkäreitä.¹⁵⁵ Professioita ylipäänsä ja lakimiesprofессиota on jäsennetty

¹⁵³ Baars-Schuyt 2001 ja http://www.wodc.nl/eng/informatiedesk/Other_sites/index.asp. Ks. myös Ervasti 2007.

¹⁵⁴ Dalberg-Larsen 1990, s. 92–93.

¹⁵⁵ Vago 2003, s. 341.

erilaisista teoreettisista ja käsitteellisistä lähtökohdista.¹⁵⁶ Ammatillinen professio perustuu ammatillisen pätevyysperiaatteen varaan. Sille on ominaista pyrkimys markkinoitavissa olevan erityisosaamisen – kuten oikeudellisen asiantuntemuksen – luomiseen. Professio voi vaatia etuoikeuksia vetoamalla muilta puuttuvaan erityisharjaannukseen. Tällöin etuoikeudet pyritään rajoittamaan vain niille, joilla on tämä erityisosaaminen.¹⁵⁷

Yhdysvalloissa professioiden kehittymiselle on ollut ominaista markkinakeskeisyys, kun taas Euroopassa on korostunut niiden yhteys byrokraatiaan. Common law -maissa tyypillinen lakimiesten edustaja on käytännön tuomioistuinjuristi, kun taas Manner-Euroopan maissa se on hallinnon palveluksessa oleva lakimies.¹⁵⁸ Erikoistuneella juristien ammattikunnalla on ollut keskeinen asema koko länsimaisen oikeuden modernisoitumisessa.¹⁵⁹

Lakimieskoulutuksen voi nähdä *sosiaalistumisprosessina*, jota koulutuksen yhtenäisyys korostaa. Juristiopinnot koostuvat pääosin voimassa olevan oikeuden opiskelusta. Tällöin juristit oppivat ”oikeudellisen ajattelutavan”. Tällä tarkoitetaan suurin piirtein sitä, että oppii erottamaan ”olennaisen” ”epäolennaisesta” oikeudellisia tekstejä tulkittaessa ja systematisoitaessa. Opiskelu koostuu paljolti auktoriteettien ajatusten sisäistämisestä ja seuraamisesta. Opiskelu suuntautuu hermeneuttiseen tekstitulkiintaan ja yhteiskuntatodellisuus jää ajattelussa taka-alalle. Kriitikoiden mukaan oikeudellinen ajattelutapa sisältää piilofunktiona ajatuksen siitä, että säädökset ovat pääosin hyviä, että todellisuus on oikeudellisesti ohjailtua ja että juridiset auktoriteetit tulee hyväksyä. Oikeudellista ajattelua myös usein pidetty luonteeltaan konservatiivisena.¹⁶⁰

Oikeustiede ja oikeudellinen koulutus ovat voimakkaassa sidoksissa *traditioon ja yhteisöllisyyteen*. Oikeusoppineen tehtäväksi nähdään oman alan tradition säilyttäminen ja kehittäminen. Tämän on todennut osuvasti Helin: ”Suuri osa lainopillisten esitysten sisällöstä onkin sen toistamista, mitä muut ovat aiemmin sanoneet ja niin täytyy ollakin.”¹⁶¹

Oikeustiede tieteenalana on ollut myös hyvin tarkka rajoistaan. Tällöin on pyritty tekemään selkeä *ero oikeustieteen ja yhteiskuntatieteiden välille*. On siis pyritty erottamaan muut kuin tekstihermeneuttiset lähestymistavat oikeustieteen ydinalueeksi katsotusta oikeusdogmatiikasta. Cotterrell on

¹⁵⁶ Ks. Cotterrell 1984, s. 191–194, Konttinen 1991, s. 11–28, Blomquist 2000, s. 36–38, Sutton 2001, s. 224–230.

¹⁵⁷ Konttinen 1991, s. 22–25, 226–227.

¹⁵⁸ Konttinen 1991, s. 11–70, Blomquist 2000, s. 54–56.

¹⁵⁹ Nousiainen 1993, s. 408.

¹⁶⁰ Dalberg-Larsen 1990, s. 105–109.

¹⁶¹ Helin 1998, s. 1035.

pohtinut sitä, miksi oikeustiede pyrkii eristäytymään paljon voimakkaammin kuin muut tieteenalat omalle alueelleen. Hänen mukaansa vastaus saattaisi löytyä oikeudellisen tietämyksen ja vallan välisestä kiinteästä, suorasta ja fundamentaalaisesta suhteesta, mikä johtaa pyrkimykseen taata oikeudellisen disiplinaarin autonomia.¹⁶² Yleensä professioille on ominaista juuri oman erityisasiantuntemuksensa markkinoiden kontrollointi.¹⁶³

Vielä ennen vuotta 1894 kirjoittautuminen oikeustieteen opiskelijaksi edellytti filosofisen oppiarvon suorittamista ensin. Muutos heijasteli oikeustieteen itsenäistymistä omaksi tieteenalaksi Suomessa. Opetus tarkoitti massaluentoja sekä lainsäädännön ja auktoriteettien kirjoitusten ulkoa opettelua. Vallitsevana oikeustieteen suuntauksena oli ns. käsitelainoppi. Pihlajamäki onkin todennut 1900-luvun taitteen oikeustieteen opetuksesta seuraavasti: ”Käsitelainoppineen oikeuspositivistin – yhtä lailla kuin aikoinaan keskiaikaisen skolastikon – korvissa mikään ei olisi kuulostanut oudommalta kuin korostaa omaehtoisen, kriittisen ajattelun herättämisen tärkeyttä opiskelussa.”¹⁶⁴ Oltiin myös sitä mieltä, että juristeilla oli heikko yleissivistys sekä huono suullinen ja kirjallinen esitystaito.

Hyvinvointivaltiollisen murroksen myötä alettiin oikeustieteen opetusta kritisoida niin sisällöllisesti kuin opetustavoiltaan. Hyvinvointivaltiokehityksen myötä tuli instrumentalistinen ajattelutapa. Tällöin korostettiin ongelmakohtaista oppimista yhteiskunnallisten ilmiöiden pohjalta. Korostettiin myös sitä, että juristien tulisi ymmärtää yhteiskuntatieteitä ja niiden menetelmiä. Luento-opetuksen ja tentteihin lukemisen lisäksi alettiin vaatia seminaari- ja pienryhmätyöskentelyä. Vuonna 1973 oikeustieteellinen koulutus uudistettiin ja samalla opinnot jaettiin yleisopintoihin, aineopintoihin ja syventäviin opintoihin. Osin muutosten taustalla oli se, että virkamieskunta kasvoi ja juristit sijoituivat yhä harvemmin perinteisiin juristiammatteihin eli tuomariksi tai asianajajaksi.¹⁶⁵

Opetusta on yritetty kehittää etenkin 1990-luvulta lähtien monipuolisempaan suuntaan. Nykyisin pyritään antamaan neuvottelu- ja vuorovaikutuskoulutusta, lisäämään vuorovaikutteista ja ongelmalähtöistä opetusta ja käyttöön on otettu mm. oppimispäiväkirjat. Myös rooliharjoituksia ja oikeudenkäyntisimulaatioita on ryhdytty käyttämään. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ne ovat olleet jo pitkään yleinen opetusmuoto.

Oikeustieteellistä koulutusta, joka johdattaa ”oikeudelliseen ajatteluun”, on syytetty siitä, että samalla se tukahduttaa idealismin, tiedostavuuden ja

¹⁶² Cotterrell 1986, s. 16–17.

¹⁶³ Ks. Vago 2003, s. 341–343.

¹⁶⁴ Pihlajamäki 2002, s. 173.

¹⁶⁵ Letto-Vanamo 2001.

luovuuden.¹⁶⁶ Oikeutta myös opetetaan usein koherenttina ja yhtenäisenä järjestelmänä. Jos säädöksiä ylipäänsä kritisoidaan, se tehdään yleensä epäpoliittisin ilmaisin viittaamalla esimerkiksi perustuslakiin.¹⁶⁷ Toisaalta on syytetty, että oikeustieteen opiskelu kääntää opiskelijoiden orientaation konservatiiviseen suuntaan.¹⁶⁸ Critical Legal Studies -liike on esimerkiksi kritisoinut yhdysvaltalaista oikeustieteen opetusta siitä, että opiskelijat koulutetaan sisäistämään tietyt hierarkkiset järjestelmät. Tämä tapahtuu siten, että painotetaan – joko nimenomaisesti tai rivien välissä – tietynlaisia ajattelutapoja esimerkiksi yhteiskunnasta ja taloudesta.¹⁶⁹

Kokonaisuudessaan voi sanoa, että juristit ovat hyvin perinteinen professio, joka sosiaalistaa jäsenensä ”juridiseen ajatteluun”. Samalla tehdään erottelu ”ei-juridiseen ajatteluun”. Oikeustieteessä ja sen opetuksessa halutaan nähdä selvä ero ”oikeuden” ja ”ei-oikeuden” sekä oikeustieteen ja yhteiskuntatieteiden välillä.¹⁷⁰ Kyse on tyypillisestä tavasta, jolla professio pyrkii erottumaan muista toimijoista yhteiskunnassa.

5.2 Suomalaisen juristikoulutuksen peruspiirteitä

Vaikka juristikoulutusta on pyritty viime vuosikymmeninä kehittämään, koulutuksen peruspiirteet ovat kuitenkin joiltain osin pysyneet näihin päiviin asti melko *muuttumattomina*. Tässä on pyritty analysoimaan näitä koulutuksen peruspiirteitä, koska ne ovat myös olennaisia pohdittaessa, mitä annettavaa oikeussosiologialla voisi olla juristeille.

Lakimiehiä koulutetaan kolmessa oikeustieteellisessä tiedekunnassa Suomessa. Koulutusjärjestelmä on suhteellisen yhtenäinen ja kaikki juristit opiskelevat pääosin samoja oppiaineita, kuten rikosoikeutta, prosessioikeutta, esine- ja velvoiteoikeutta, varallisuusoikeutta, ympäristöoikeutta, työoikeutta, hallinto-oikeutta, vero-oikeutta ja valtiosääntöoikeutta. Valinnanmahdollisuudet opinnoissa ovat suhteellisen rajalliset, vaikka valinnaisuutta onkin viime vuosina lisätty. Käytössä ei ole esimerkiksi pää- ja sivuainejärjestelmää.

Myös joissain muissa koulutusohjelmissä kuten Itä-Suomen yliopiston hallintotieteen koulutuksessa on melko vahva juridinen painotus. Itä-Suomen yliopistoon on yritetty saada neljättä oikeustieteellistä tiede-

¹⁶⁶ Friedrichs 2001, s. 187–188.

¹⁶⁷ Abel 1989, s. 212–214.

¹⁶⁸ Vago 2003, s. 383–385.

¹⁶⁹ Ks. Alvesalo – Ervasti 2006, s. 177–180.

¹⁷⁰ Ks. Houtsonen 2002.

kuntaa, mutta hanke ei ole onnistunut. Tyypillisesti juuri hallintotieteen koulutusohjelmissa sekä joissain kaupallisissa koulutuskokonaisuuksissa annetaan myös oikeudellista koulutusta.

Suomalaisen juristikoulutuksen taustalla elää vahvasti ajatus *yleisjuristista*, jolla on vahva yleisjuridinen koulutus ja eri oikeudenalojen tuntemus. Juristikoulutus antaa kompetenssin tuomarin tehtäviin ja monilta osin koulusta leimaakin tuomarin rooli ja ajatus, että tutkinnon täytyy antaa yleinen juridinen pätevyys. Valtaosa opinnoista on opiskelijoille yhteisiä ja erikoistumiseen on suhtauduttu vieroksuvasti.¹⁷¹

Oikeustieteen tutkinto onkin hyvin *ammattitutkintomainen*.¹⁷² Oikeustieteen opetuksessa yleiset tieteeseen liittyvät kysymykset kuten tieteen ja tutkimustoiminnan lähtökohdat, tutkimusetiikka, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen raportointiin liittyvät kysymykset jäävät hyvin vähäiselle huomiolle. Oikeustieteellisessä opetuksessa korostuukin enemmän asiantuntijuus ja kouluttaminen asiantuntijaprofession kuin tieteellisyys ja kouluttaminen tutkimusyhteisön jäseneksi. Myös monilla oikeustieteen professoreilla on pikemminkin asiantuntijaidentiteetti kuin tutkijan identiteetti.¹⁷³

Tässä tilanteessa oikeustieteen opiskelijoilla on melko heikko tieteellinen yleissivistys ja huonot valmiudet käsitellä todellisuutta koskevaa tietoa. Opiskelijoilla ei ole siis käsitystä tieteen yleisistä metodeista eikä empiirisen tiedon hankintamenetelmistä ja aineistoista sekä niiden rajoitteista. On myös puhuttu uudesta opiskelijatyypistä, jonka suhde yliopistoon on hyvin välineellinen sekä suoritus- ja ammattisuuntautunut. Tällöin sitoutumisaste yliopistoon on myös aiempaa alhaisempi.¹⁷⁴

Käytäntöön suuntautuvilla oppialoilla kuten hallintotieteessä, tietojenkäsittelytieteessä sekä kirjasto- ja informaatiotieteessä akateemisella yhteisöllä ei ole yhtä merkittävää osaa opiskelijoiden identiteetin rakentumisessa kuin akateemisemmin suuntautuneilla oppialoilla kuten sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa.¹⁷⁵ Sama koskee mitä ilmeisimmin myös oikeustiedettä, joka on hyvin käytäntöön suuntautunut.

Opetus painottuu myös pitkälti eri *oikeudenalojen sisältökysymyksiin oikeusdogmaattisesta näkökulmasta*. Juristikoulutus keskittyy nimenomaan oikeussääntöjen tulkintaan ja systematisointiin. Sen sijaan lainvalmistelu ja oikeusjärjestelmän oikeuspoliittinen tarkastelu jäävät suhteellisen vähäiselle

¹⁷¹ Ks. Niemi-Kiesiläinen – Lindblom-Yläne 2003.

¹⁷² Ks. Nieminen 2006.

¹⁷³ Latto-Vanamo 2002, s. 1085. Ks. asiantuntijuudesta Kinnunen – Kumpula 2011.

¹⁷⁴ Korpiola 2010, s. 356.

¹⁷⁵ Ylijoki 2000, s. 339–36.

huomiolle, mikä on ongelmallista monien juristiammattien kannalta. Suuri osa juristeista joutuu käytännön työssä suoraan tai välillisesti tekemisiin lainvalmistelun kanssa. Siihen ei kuitenkaan juurikaan ole tarjolla koulutusta.

Oikeustieteen opetusta leimaa hyvin paljon *opettajakeskeisyys ja sisältökeskeisyys*. Pääasialliset oppimisen muodot ovat kirjojen opiskelu tentteihin sekä massaluennot luentokuulusteluineen. Vaihtoehtoisia, oppilas- ja oppimiskeskeisiä opetusmuotoja käytetään vain suhteellisen harvoin. Oikeustieteen opetus on edelleen monilta osin myös hyvin *auktoriteettipainoista ja opettajalähtöistä*. Tällöin lähtökohtana on se, että professori tai muu luennoitsija tietää asiat ja välittää oikean tiedon opiskelijoille. Opiskelijoi- ta ei siis kannusteta kriittiseen itsenäiseen ajatteluun. Opinnäytetöissä ei myöskään välttämättä kannusteta aitoon uuteen tutkimukselliseen työhön, vaan pikemminkin sen osoittamiseen, että opiskelija osaa käyttää korrektisti oikeuslähteitä ja hallitsee oikeusdogmaattisen tavan hahmottaa ja tulkita oikeusongelmia.¹⁷⁶

Oikeustieteen opetuksesta on käyty runsaasti keskustelua Suomessa 2000-luvulla. On tarkasteltu oikeustieteen opetuksen kehittymistä suhteessa yhteiskunnan ja oikeustieteen kehitykseen.¹⁷⁷ Lisäksi on pohdittu oikeustieteen opetusta ongelmalähtöisen oppimisen¹⁷⁸, erilaisten opetusmenetelmien¹⁷⁹ ja vuorovaikutustaitojen¹⁸⁰ näkökulmista sekä muista näkökulmista¹⁸¹. Erikseen on tarkasteltu myös kokemuksia massaluennoista¹⁸² ja oppimispäiväkirjoista¹⁸³ sekä oikeustieteellisestä täydennyskoulutuksesta.¹⁸⁴

Vuonna 2009 toteutetussa Helsingin yliopiston opiskelijoiden hyvinvointitutkimuksessa kävi ilmi, että oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijat ovat selvästi tyytymättömämpiä saamaansa opetukseen kuin muiden tiedekuntien opiskelijat. Oikeustieteen opiskelijoista vain 31 prosenttia oli sitä mieltä, että opetus edisti heidän oppimistaan, kun muissa tiedekunnissa 55–76 prosenttia opiskelijoista oli tätä mieltä. Puolet oikeustieteen opiskelijoista katsoi, että opetus ei edistä heidän oppimistaan. Oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijat katsoivat myös saavansa vähiten ohjausta ja tukea opintoihinsa kaikkien tiedekuntien

¹⁷⁶ Ervasti – Ervasti – Manninen 2010.

¹⁷⁷ Letto-Vanamo 2001, Pihlajamäki – Lindblom-Yläne 2001.

¹⁷⁸ Korpiola – Kotkas 2001, Nystén-Haarala – Zykina 2001.

¹⁷⁹ Niemi-Kiesiläinen 2001.

¹⁸⁰ Lindblom-Yläne 2001.

¹⁸¹ Boucht 2001, Hakalehto-Wainio 2009, Lindblom-Yläne 2001, Myrsky 2001, Niemi 2001, Pylkkänen 2003, Turunen 2004, Nieminen 2006, Matikkala 2009, Määttä – Lukkarinen – Malin – Uski 2009, Haarala-Muhonen 2011, Ervo 2011.

¹⁸² Hakalehto-Wainio 2008.

¹⁸³ Määttä 2001.

¹⁸⁴ Malin 2010.

opiskelijoista.¹⁸⁵ Empiirisiä tutkimuksia erityisesti oikeustieteen opetuksesta ja sen vaikuttavuudesta Suomessa ei kuitenkaan ole paljon tehty.¹⁸⁶ Vuonna 2010 tehtiin kuitenkin tutkimus oikeussosiologian opetuksen vaikutuksista oikeustieteen opiskelijoiden käsityksiin. Tutkimuksen mukaan myös massaluennot voivat olla tehokas keino oppimisessa. Olennaista oli etenkin se, että teoreettinen tieto kytkettiin käytäntöön.¹⁸⁷

Eri yhteyksissä on tuotu esiin, ettei nykyinen juristikoulutus anna riittävästi valmiuksia nykyaikaisen juristin tehtäviin. Pihlajamäen ja Lindblom-Ylänteen mukaan oikeustiede on kansainvälistynyt ja yhä useampi oikeustieteilijä katsoo tekevänsä kriittistä yhteiskuntatutkimusta. Tällöin ”perinteinen, tiukkoihin oppiainerajoihin sidottu opetus on alkanut vastata sekä opiskelijoiden että opettajien odotuksia yhä huonommin”.¹⁸⁸ Ervo taas on tuonut esiin, että nykyajan monikulttuurisessa ympäristössä ”opettaja ei voi paeta monotonisen monologinsa taakse miettien samalla, miten jatkaisi kesken jäänyttä tutkimustaan, kunhan opetusvelvollisuus on tältäkin päivältä onnellisesti ohi”.¹⁸⁹ Määttä on korostanut, että juridiikan opetusmuotoja tulisi kehittää, koska nykyiset opetusmuodot eivät anna riittävästi valmiuksia kirjalliseen ja suulliseen esiintymiseen, mitkä ovat juristin perustaitoja.¹⁹⁰ Opiskelijat ovat myös eri yhteyksissä toivoneet käytännönläheisempää koulutusta.¹⁹¹

5.3 Oikeussosiologian anti juristeille

Vielä 1960- ja 1970-luvuilla suomalaista oikeustieteellistä koulutusta koskevassa keskustelussa korostettiin hyvin paljon sitä, että juristit tarvitsevat myös ei-juridista yhteiskuntatieteellistä ja metodologista koulutusta. Nykyisin tällaisia painotuksia ei esiinny enää samassa määrin juristien koulutuspoliittisissa tavoitteissa.¹⁹² Kuitenkin oikeussosiologisella koulutuksella voi nähdä olevan nykyaikanakin monia hyötyjä juristikoulutuksessa.

¹⁸⁵ Lavikainen – Nokso-Koivisto 2009, s. 50–53.

¹⁸⁶ On kuitenkin tutkittu oikeustieteen opettajien käsitystä omista kyvyistään (self-efficacy) opetuksessa. Verrattuna muihin aloihin käsitykset kyvyistä ovat keskimääräistä alhaisemmat. Luonnontieteilijöillä käsitykset ovat korkeimmat. Lindblom-Yläntee – Trigwell – Nevgi – Ashwin 2006.

¹⁸⁷ Ervasti – Ervasti – Manninen 2010.

¹⁸⁸ Pihlajamäki – Lindblom-Yläntee 2001, s. 170.

¹⁸⁹ Ervo 2001, s. 31–33.

¹⁹⁰ Määttä 2001, s. 219.

¹⁹¹ Nieminen 2006, Ervasti – Ervasti – Manninen 2010.

¹⁹² Letto-Vanamo 2001, Kinnunen – Kumpula 2011, s. 44–47.

Ensiksikin oikeussosiologiassa käsitellään yhteiskuntatieteiden yleisiä teorioita ja metodeja. Näin oikeussosiologia lisää juristien *tieteellistä yleissivistystä*. Vaikka juristin tutkinto on hyvin ammattitutkintomainen, sitä opetetaan yliopistossa tieteellisenä tutkintona eikä ammattikorkeakoulussa ammattitutkintona. Kaikkien yliopistotutkinnon suorittaneiden voi edellyttää tuntevan tieteen yleiset teoreettiset ja metodiset lähtökohdat. Oikeusdogmatiikan tekstihermeneuttinen lähestymistapa poikkeaa monin tavoin muista ihmistieteissä käytetyistä lähestymistavoista, ja juristit tarvitsevatkin erikseen yleistä yhteiskuntatieteisiin liittyvää koulutusta.

Toiseksi oikeussosiologia antaa *valmiuksia opinnäytteiden tekoon*. Tuomalla esiin tieteellisen tutkimuksen peruspiirteitä, tutkimuksen rakentumista, erilaisia tieteellisiä lähestymistapoja sekä tutkimusten tuloksia oikeussosiologia on omiaan antamaan valmiuksia opinnäytteiden kirjoittamiseen. Myös opiskelijat ovat kokeneet saaneensa tällaisia valmiuksia oikeussosiologian opetusta koskeneessa tutkimuksessa.¹⁹³

Kolmanneksi oikeussosiologia voi kasvattaa opiskelijoille *kriittistä asennetta*. Oikeustieteen opiskelu on hyvin auktoriteettipainotteista ja perinteitä korostavaa. Oikeussosiologiselle tutkimukselle on puolestaan ominaista oikeudellisten ilmiöiden, käytänteiden ja instituutioiden kriittinen tarkastelu. Hyvän juristin tulee kyetä tarkastelemaan, vertaamaan ja analysoimaan asioita kriittisesti ja monipuolisesti.

Neljänneksi oikeussosiologia antaa opiskelijoille kuvan *oikeudellisten ilmiöiden ja instituutioiden toiminnasta yhteiskunnassa*. Pelkkä oikeusdogmatiikan antama kuva oikeudesta ei anna riittäviä valmiuksia käytännön toimintaan. Empiirisessä oikeussosiologiassa on tehty tutkimuksia monista keskeisistä oikeudellisista ilmiöistä ja instituutioista kuten tuomioistuinten toiminnasta, kontrollikoneistosta, lakien valmistelusta ja lainsäädännön laadusta, oikeudellisesta avusta ja vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta. Juristin on hyödyllistä saada tällaista ”todellisuutta” koskevaa tietoa. Etenkin perusoikeuksien korostumisen myötä tarvitaan tietoa siitä, kuinka nämä oikeudet toteutuvat käytännössä.

Viidenneksi oikeussosiologia antaa juristeille *käytännön valmiuksia työnteekoon*. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, nykyaikaisessa ”vaikuttavuus-yhteiskunnassa” kaikilla yhteiskunnan sektoreilla joudutaan arvioimaan toiminnan vaikutuksia. Juristeilla on kuitenkin huonot valmiudet koulutuksensa perusteella käsitellä empiiristä arviointitietoa. Juristit sijoittuvat merkittäviin asemiin yhteiskunnassa ja heidän tulisi myös osata käsitellä, hankkia ja tulkita empiiristä tietoa. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan jopa asianajajien ja muiden perinteisten juristien työstä vain alle viidennes

¹⁹³ Ervasti – Ervasti – Manninen 2010.

on varsinaista juridista työtä.¹⁹⁴ Lisäksi on huomattava, että työelämässä tehdään yhä enemmän moniammatillista tiimityötä. Tällöin juristien tulee kyetä toimimaan muiden alojen edustajien kanssa ja ymmärtämään myös muiden akateemisen koulutuksen saaneiden lähtökohtia ja ajattelutapoja.

Kuudenneksi erityisesti oikeussosiologia antaa valmiuksia *lainvalmisteluun ja oikeusjärjestyksen oikeuspoliittiseen tarkasteluun*. Lainvalmistelussa on keskeistä selvittää yhteiskunnan olemassa olevaa tilaa, pohtia korjauskeinoja ongelmiin, kehittää erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisutapoja, arvioida muutosten seurauksia sekä laatia tarpeellisia säädöksiä. Monissa muissakin juristiammateissa kuin varsinaisissa lainvalmistelutehtävissä joutuu tekemisiin lainvalmistelun kanssa esimerkiksi valmisteluelimen jäsenenä, asiantuntijana, intressiryhmän edustajana tai lausunnon antajana. On oikeastaan hämmästyttävää, kuinka pieni rooli lainvalmistelulla ja lakien syntyprosessilla on juridisessa koulutuksessa.

Seitsemänneksi oikeussosiologiasta on hyötyä *itse oikeustieteelle*. Perinteinen oikeustiedekin tarvitsee impulsseja yhteiskuntateoriasta, empiirisistä tutkimuksista ja kriittisistä tarkasteluista. Perinteisessä oikeustieteessä pyrkimyksenä on koherentti ja ennustettava oikeusjärjestelmä. Todellisuudessa lakeja kuitenkin sovelletaan hyvin heterogeenisesti niin tuomioistuimissa kuin hallinnossakin. Empiirinen tutkimus auttaa havaitsemaan lainsoveltamiseen liittyviä ongelmia ja epäkoherenssia oikeusjärjestelmässä. Näin saadaan pohjaa oikeusjärjestelmän kehittämiseksi.

Nykyisin tieteessä ja tieteen rahoituksessa korostetaan yhä enemmän monitieteisyyttä. Metodisesti ja sisällöllisesti ahtaasti määriteltyä puhtaan kansallista tutkimusta ei pidetä kovin suuressa arvossa. Oikeustieteen pitäisi pikemminkin avautua aikaisempaa enemmän muiden tieteenalojen suuntaan kuin sulkea niitä ulkopuolelle. Oikeussosiologia on yksi keskeinen alue, jossa oikeustiede voi harjoittaa monitieteisyyttä. Oikeustieteessä kannustetaan nykyisin kyllä monitieteiseen toimintaan, mutta kriitikoiden mukaan se jää usein vain retoriikan tasolle. Kun ryhdytään puhumaan konkreettisista tutkimuksista, monitieteiset lähestymistavat saavat usein osakseen kritiikkiä.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Sandgren 1999–2000.

¹⁹⁵ Alvesalo 2010, s. 176.

6 OIKEUSSOSIOLOGIA OSANA OIKEUSTIEDETTÄ – ESIMERKKINÄ VAIHTOEHTOINEN KONFLIKTINRATKAISU

6.1 Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisun ja sovittelu

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, näyttää siltä, että perinteinen oikeustiede ja oikeussosiologia ovat monin tavoin lähestymässä toisiaan sekä yhteiskunnan että oikeustieteen muutoksen myötä. Yksi alue, jossa tällainen kehitys on käynnissä, on vaihtoehtoista konfliktinratkaisua koskeva tutkimus ja keskustelu.

Suomessa samoin kuin muissa länsimaissa erilaiset *vaihtoehtoiset konfliktinratkaisutavat ja -instituutiot ovat lisääntyneet* runsaasti viimeisten vuosikymmenien aikana.¹⁹⁶ Arkkityyppisin vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun muoto on sovittelu. Suomessa erilaiset sovittelujärjestelmät kuten rikossovittelu, koulusovittelu, työyhteisösovittelu, asianajajasovittelu, perhesovittelu ja ympäristösovittelu ovat levinneet ja saaneet uusia muotoja viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.

Suuressa osassa länsimaita on luotu myös erilaisia *tuomioistuinliitännäisiä sovittelujärjestelmiä*. Suomessa, Norjassa ja Tanskassakin on otettu käyttöön tuomioistuinsovittelu yleisissä tuomioistuimissa.¹⁹⁷ Suomessa tuomioistuinten työ- ja toimintatavat samoin kuin koko tuomioistuintenkulttuuri ovat muuttuneet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Vuonna 1993 käyttöön otettu tuomioistuinten sovintomenettely sekä vuonna 2005 käyttöön otettu tuomioistuinsovittelu ovat keskeisiä tuomioistuintenkulttuurin muutostekijöitä. Enää ei voi ajatella, että tuomioistuinten tehtävänä on vain käyttäytymisen ohjaaminen tai oikeussuojan antaminen. Konfliktinratkaisu on noussut yhä keskeisempään asemaan tuomioistuintoiminnassa näiden perinteisten tehtävien rinnalle. Tuomioistuimet eivät ainoastaan ratko oikeudellisia riitoja, vaan pyrkivät yhä laajemmassa määrin myös sovinnollisiin lopputuloksiin, joilla osapuolten konflikti saadaan kokonaisvaltaisesti ja lopullisesti ratkaistua.¹⁹⁸

Kehitystä on kuvattu puhumalla oikeuden *privatisoitumisesta*. Oikeuden privatisoituminen sisältää kaksi elementtiä: julkisten tehtävien siirron yksityisille tahoille ja yksityisten tehtävien tai niiden käsittelytapojen vaikutuksen julkiseen sektoriin. Konfliktien ratkaisemisen osalta tämä merkitsee sitä, että asioita siirretään tuomioistuimesta muille foorumeille sekä sitä, että tuomioistuimen konfliktinratkaisu saa vaikutteita yksityiseltä

¹⁹⁶ Ks. esim. Ervasti 2004, Ervasti 2005b, Ervasti 2009b, Koulu 2005a, 2005b, Koulu 2007.

¹⁹⁷ Ks. esim. Bernt 2010, Mykland 2011, Knuts 2006, Ervasti 2005a, Ervasti 2011.

¹⁹⁸ Ks. Haavisto 2002.

sektorilta.¹⁹⁹ Esimerkiksi Landen mukaan samalla kun sovittelusta on tullut rutiiniaskelma käräjöinnissä (USA:ssa), oikeudenkäynnin dynamiikka on alkanut vaikuttaa sovitteluun ja vastaavasti sovittelun dynamiikka oikeudenkäynteihin.²⁰⁰

Lakimieskoulutus ja perinteinen tuomarin työ ovat perustuneet aivan toisenlaiselle ajattelutavalle ja logiikalle, mitä sovittelu vaatii. Perinteinen oikeudenkäyttö on perustunut menettelyllisten muotojen tuottamaan oikeudenmukaisuuteen. Sovittelussa taas korostuu omaan *kokemukseen ja osallistumiseen perustuva oikeudenmukaisuus*. Perinteisessä oikeudenkäytössä keskiössä on ”ylhäältä” annettu autoritaarinen ratkaisu, joka pannaan täytäntöön tarpeen vaatiessa pakolla. Sovittelussa taas tavoitteena on osapuolten oma ratkaisu, jota he sitoutuvat myös noudattamaan. Sovittelussa katse käännetään oikeuksista ja velvollisuuksista ihmisten tarpeisiin ja intresseihin. Keskeistä ei ole se, kuka on oikeassa ja kuka väärässä, vaan se miten saadaan aikaan ratkaisu, johon kaikki osapuolet voivat tyytyä. Tuomioistuinten täytyykin nykyaikana ottaa yhä enemmän huomioon osapuolten näkemykset toiminnan laadusta ja prosessin reiluudesta etenkin uusissa menettelymuodoissa, mutta myös perinteisessä toiminnassaan.²⁰¹

Voi sanoa, että suomalainen oikeudenkäyttö on siirtymässä materiaalisen oikeuden ja sisällöllisesti oikean ratkaisun ideasta kohti ideaa neuvotellusta oikeudesta ja pragmaattisesta kompromissista.²⁰² Tällöin riittävää ei ole se, että menettely täyttää muodollisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset, vaan menettelyn on täytettävä myös koetun menettelyllisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Samalla tuomareiden rooli on muuttumassa merkittävästi aikaisempaan nähden.

Wilhelmsson on monissa eri yhteyksissä kirjoittanut oikeuden fragmentoitumisesta sekä oikeudenkäynneistä mikropolitiikkana ja arvokeskusteluna jälkimodernissa yhteiskunnassa. On alettu puhua ”postmodernista juristiroolista”, jossa juristin on tultava ulos piilopaikastaan oikeudellisen systeemin takaa eli tuomari ei voi vaikeissa tapauksissa piiloutua abstraktin oikeudellisen järjestelmän taakse, vaan hänen on kohdattava moraaliset ongelmat avoimesti ja otettava moraalinen vastuu ratkaisuisiaan. Tällaisessa järjestelmässä tuomarin henkilökohtainen persoona ja vastuu korostuvat.²⁰³

¹⁹⁹ Ks. Vindeløv 1995, s. 28–33.

²⁰⁰ Lande 1997, s. 879.

²⁰¹ Ks. Ervasti 2009b.

²⁰² Haavisto 2002, s. 131–133. Ks. myös Ervo 2005, s. 450–452.

²⁰³ Ks. Wilhelmsson 2001.

Dalberg-Larsen on erottanut kolme eri juristiroolia. Klassista juristin mallia edustaa *oikeusvaltion juristirooli*, jossa lakimies toimii perinteisissä juristin tehtävissä kuten tuomioistuimessa. Toinen rooli on *hyvinvointivaltion juristirooli*, jossa juristi nähdään ”sosiaalisena insinöörinä”. Yhteys klassisiin valtiosääntöoikeudellisiin arvoihin ja käsitteisiin ei tässä roolissa ole yhtä ilmeistä kuin oikeusvaltion juristiroolissa. Kolmas rooli on *postmoderni juristirooli*, jossa kompleksisuus sekä yhteiskunnallisten ja oikeudellisten arvojen pluralismi on määräävää. Hänen roolissaan eivät välttämättä korostu yksiselitteisesti vain valtion tai tradition arvot, vaan sen sijaan aikaisempaa enemmän hänen itse valitsemansa arvot ja roolit. Kun oikeudesta on tullut joustavaa ja kontekstuaalista, lakien soveltaminen on muuttunut myös luovemmaksi ja konstruktivisemmaksi. Tässä tilanteessa juristi ei voi odottaa valtiolta yksiselitteistä ohjausta toiminnalleen yksityiskohtaisten sääntöjen avulla.²⁰⁴

Kaikilta osin tuomareilla ei ole riittävästi välineitä ja taitoja – kuten viestintä- ja kommunikaatiotaitoja – uudessa tilanteessa. Haaviston mukaan onkin kehitettävä välineitä asiakkaiden mobilisoimiseksi mukaan ammattilaisten keskusteluun, välineitä tarttua asiakkaan tarjoamiin tapoihin hahmottaa konflikti sekä välineitä hallita puheliaita asiakkaita riidan käsittelyä ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen syntymistä edistävien keinoin. Tällöin ”erilaiset välineet ja mallit uudenlaisen kommunikaatio- ja neuvottelusuhteen synnyttämiseksi ja jutun käsittelyn hallitsemiseksi näyttävätkin nousevan keskeisiksi alioikeuksien riidanratkaisua kehitettäessä”.²⁰⁵ Olisikin syytä lisätä juristien peruskoulutukseen sovittelu- ja neuvottelutaitojen opetusta ja koulutusta sekä käytännön harjoituksia. Sovittelukoulutus vaatii opetuskokonaisuuden, joka sisältää teoriaa, kirjallisuuden lukemista, käytännön harjoittelua, roolipelejä sekä perehtymistä sovittelun standardeihin ja etiikkaan.

Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja erilaiset sovintomenettelyt ovat siis nousseet yhä keskeisempään asemaan viimeisten vuosikymmenien aikana kaikissa länsimaissa. Suomessa tämä kehitys on voimistunut vasta 2000-luvulle tultaessa. On puhuttu jopa ”sovintomenettelyn renessanssista, joka tuottaa menetelmän sovelluksia aina vain uusille sosiaalisen ongelman alueille”.²⁰⁶ Kehitys heijastaa osaltaan muutosta koko länsimaaisessa kulttuurissa ja sen oikeudessa.

Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun yleistyminen on monissa puheen- vuoroissa liitetty oikeuden yksityistymiseen, oikeudelliseen pluralismiin, polysentriaan, valtioiden rajat ylittävien oikeussuhteiden lisääntymiseen ja

²⁰⁴ Dalberg-Larsen 1999, s. 108–113.

²⁰⁵ Haavisto 2000, s. 1150–1153.

²⁰⁶ Iivari 2004, s. 177.

yhteiskunnan murrokseen ja postmoderniin oikeuteen. Ilmiö liittyy myös keskusteluun oikeudellistumisesta ja prosessitulvasta, ”kaupankäynnistä oikeuden varjossa”, oikeuden saantimahdollisuuksista ja refleksiivisestä oikeudesta.²⁰⁷ Usein on katsottu, että länsimainen oikeudenkäyttö on kriisissä. Tapausmäärät ovat lisääntyneet tuomioistuimissa, mutta samalla oikeudenkäyntien kesto ja kalleus ovat estäneet ihmisiä saamasta oikeutta tuomioistuinten kautta. Tällöin katseet on käännetty tuomioistuinmenettelyn vaihtoehtojen suuntaan. On esitetty, että postmodernissa yhteiskunnassa oikeudesta on tullut joustavaa, monifunktioista ja kontekstuaalista, jolloin se on menettänyt yhdenmukaisen luonteensa.²⁰⁸

Kun uusissa vaihtoehtoisissa menettelytavoissa on pyritty käsittelemään ja ratkaisemaan aiempaa enemmän konflikteja, jotka on perinteisesti käsitelty tuomioistuinmenettelyssä, keskustelua on käyty etenkin erilaisten konfliktin käsittely- ja ratkaisumenetelmien keskinäisestä suhteesta ja niiden eduista ja haitoista. Tällöin on nostettu esiin kysymyksiä muun muassa ratkaisujen oikeudenmukaisuudesta ja tasapuolisuudesta, menettelyn reiluudesta, ratkaisijan neutraalisuudesta, asianosaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksista sekä menettelyiden kestosta ja kustannuksista.

Empiirisissä tutkimuksissa, joissa on verrattu perinteistä oikeudenkäyntiä ja vaihtoehtoisia menettelyitä, tulokset ovat vaihdelleet. Monien tutkimusten mukaan ihmiset kokevat sovintoratkaisun oikeudenmukaisempana ja tyydyttävämpänä kuin tuomion sekä myös noudattavat niitä paremmin.²⁰⁹ Joidenkin tutkimusten mukaan osapuolet ovat kuitenkin tyytyväisempiä tuomioistuinmenettelyyn kuin sovitteluun tai välimiesmenettelyyn. Joissain tutkimuksissa taas ei ole havaittu mitään eroa tyytyväisyydessä eri menettelyissä.²¹⁰

Tämä johtuu siitä että vaihtoehtoisten menettelyiden lisäksi myös ”perinteinen” oikeudenkäynti vaihtelee hyvin paljon niin tuomioistuinmenettelyjen sisällä kuin niiden välilläkin. Näin ollen ”kontrolliryhmäkään” vaihtoehtoisille menettelyille ei ole kiinteä. Vertailun tekee vaikeaksi myös se, ettei ole yksimielisyyttä vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun tavoitteista eli muuttujista, joita olisi syytä vertailla. Neljä asiaryhmää tutkimuksissa näyttää kuitenkin nousseen erityisesti esiin: prosessin kustannukset, osapuolten väliset suhteet, lopputuloksen laatu sekä yhteisöllisyys. Niiden avulla on pyritty tekemään vertailua eri menettelyiden välillä.²¹¹

²⁰⁷ Ks. Nuotio 1999.

²⁰⁸ Dalberg-Larsen 1999, s. 111.

²⁰⁹ Tyler 1997, s. 877–881, McEwen – Maiman 1981, s. 255–257, Pearson – Thoennes 1989, s. 26–29, Roehl – Cook 1989, s. 33–34.

²¹⁰ Vidmar 1997, s. 122.

²¹¹ Tyler 1989, s. 422.

Amerikkalainen tutkija Menkel-Meadow on esittänyt teesin, ettei länsimainen riitelevä tuomioistuinjärjestelmä ole enää nykyajan jälkimodernissa, monikulttuurisessa maailmassa paras menetelmä riitaisuuksien ratkaisemiseksi. Hänen mukaansa 1900-luvun lopun oppi on tehnyt meille selväksi, että totuus on illusorinen, vaillinainen, tulkinnanvarainen, riippuvainen tietäjästä ja tiedosta ja että totuus on ennen kaikkea monimutkainen.²¹²

Niin modernien oikeudenkäyntien kuin ylipäänsä modernin elämänkin monimutkaistuminen ovat johtaneet siihen, että konflikteissa on usein enemmän kuin kaksi osapuolta. Asioiden yhtyminen ja kumuloituminen sekä ryhmäkanne tekevät mahdolliseksi sallia enemmän kuin vain yhden kantajan ja vastaajan äänen esiin tuomisen. Moniosapuolinen ja moninkertainen oikeudenkäynti tai konflikti vääristyy, jos vain kaksi osapuolta ovat mahdollisia. Tuomioistuimet käsittelevät esimerkiksi ympäristön saastumiseen liittyviä kysymyksiä, työmarkkinaosapuolten riitoja, kuluttajakysymyksiä, massarikkomuksia ja julkisten palveluiden rahoitukseen liittyviä kysymyksiä.

Menkel-Meadow pitää riitelevää järjestelmää riittämättömänä ja jopa vaarallisena pyrittäessä saavuttamaan oikeudellisen järjestelmän tai konfliktinratkaisujärjestelmän tavoitteita. Hänen mukaansa binaariset vastakkaiset esitykset tosiasioista konfliktissa eivät ole paras tapa saada totuutta selville. Sen sijaan polarisoitu keskustelu vääristää todellisuuden, jättää pois tärkeää informaatiota, yksinkertaistaa asioiden monimutkaisuutta ja pikemminkin monimutkaistaa kuin selventää asioita. Hän on myös tuonut esiin sen, että monimutkaisessa monikulttuurisessa maailmassa ihmiset tulkitsevat ”todellisuutta” eri tavoin. Tutkijat ovatkin kyseenalaistaneet riitelevään järjestelmään sisältyvät oletukset objektiivisuudesta, neutraaliudesta sekä reiluudesta.

Kokonaisuudessaan konfliktinratkaisujärjestelmässä on käynnissä seuraavat muutokset: 1) tuomioistuinten ulkopuolisten konfliktinratkaisumenetelmien merkitys tulee lisääntymään, 2) vaihtoehtojen toimintatapojen – kuten sovittelun – merkitys korostuu jatkossa tuomioistuintoiminnassa, 3) tuomarien henkilökohtainen persoona ja ammattiosaaminen sekä heidän henkilökohtainen vastuunottonsa tekemistään ratkaisuista korostuu, ja 4) koettu proseduraalinen oikeudenmukaisuus nousee keskiöön aikaisempaa enemmän. Kaikki nämä muutokset heijastavat osaltaan tuomioistuimen ja siviiliprosessin tehtävän muuttumista. Jälkimodernissa maailmassa konfliktinratkaisu nousee yhä tärkeämmäksi siviiliprosessin tehtäväksi.

²¹² Menkel-Meadow 1996, s. 5–9.

6.2 Tutkimus ja opetus

Konflikteja ja riitoja on lähestytty hyvin monista eri tieteenaloista ja teoria-perinteistä käsin. Erilaisiin tutkimuksellisiin lähestymistapoihin on liittynyt erilaisia ideologisia, teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia. Konflikteja ja riitoja on lähestytty mm. legalistisesta (oikeustieteellisestä) näkökulmasta sekä oikeussosiologisesta, oikeusantropologisesta, oikeushistoriallisesta, oikeustaloustieteellisestä, oikeuspoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta.

Matemaatikot ja taloustieteilijät ovat tarkastelleet konflikteja ja riitoja peliteorian ja hyötyteorian avulla. Poliitiikan tutkijat ovat puolestaan kiinnittäneet huomiota valtaan, sosiologit ryhmien ja organisaatioiden rakentamiseen. Psykologit taas ovat käyttäneet päätöksentekoteoriaa. Kansainvälisten suhteiden tutkijat ovat lähteneet analyysissään valtion käsitteestä. Esitettyjen teorioiden yleisyysaste ja abstraktiotaso on vaihdellut hyvin paljon. Konflikteja on saatettu lähestyä makrotason teorioiden avulla – esimerkiksi Weberin tai Marxin yhteiskuntateorioista käsin – tai konkreettisimmilla mikrotason teorioilla. Sovitteluteorioita on osin rakennettu hyvin paljon taloustieteellisen neuvotteluteorian ja erityisesti peliteorian pohjalta.

Konfliktinratkaisututkimuksessa kyse onkin monitieteisestä alasta, jossa eri alojen asiantuntijat käyvät keskustelua keskenään. Juristit ovat nimenomaisesti konfliktinratkaisuun keskittynyt professio, eikä ammattikunta voi jättäytyä konfliktinratkaisua koskevan kehityksen ja keskustelun ulkopuolelle. Käytännön juristit joutuvat yhä enemmän toimimaan vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun parissa. Erityisesti neuvottelutaidot ovat korostuneet viime vuosikymmenenä juristien työssä. Neuvottelu onkin sovittelun ohella keskeisimpiä konfliktinratkaisun vaihtoehtoja.

Konfliktinratkaisua koskevalle tutkimukselle on niin teoreettista kuin käytännön tarvettakin. Oikeustieteellinen tutkimus ja koulutus on kuitenkin toistaiseksi vasta herännyt huomaamaan tilanteen. Esimerkiksi sovittelu- ja neuvotteluteorioista ei juristeille anneta systemaattista koulutusta.

Suomalaisissa oikeustieteellisissä tiedekunnissa koulutusta sovittelusta ja konfliktinratkaisusta on vain pistemäisesti. Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa lukuvuonna 2010–2011 uusille opiskelijoille järjestetty ”Oikeudellisen ajattelun perusteet”-opintokokonaisuus sisälsi myös moduulin ”Juristi kokonaisvaltaisena konfliktinratkaisijana”, jossa oli luennot oikeudenkäynnistä, oikeudenkäynnistä käytännön toimijan näkökulmasta, konfliktinratkaisun teoriasta ja sovittelusta. Lisäksi Helsingin yliopistossa järjestettiin prosessioikeuden vaihtoehtoinen opintokokonaisuus (6 op) konfliktinratkaisusta ja sovittelusta.²¹³ Oikeus-

²¹³ Ks. Ervasti 2010.

tieteellisissä tiedekunnissa on myös ollut opetusta rikossovittelusta ja välimiesmenettelystä. Lisäksi syventävien opintojen projekteja on järjestetty vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta.

Kööpenhaminan yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa on erityinen konfliktinratkaisun professuuri, jonka haltija Vibeke Vindeløv johtaa erityistä konfliktinratkaisun maisteriohjelmää. Se on jatkokoulutusohjelma ja suunnattu henkilöille, joilla on jo yliopistotutkinto. Koulutus kestää neljä lukukautta ja koulutus sisältää viisi eri kokonaisuutta: konfliktien sovittelu (konfliktmægling), konfliktien ymmärtäminen (konfliktførsøelse), neuvottelemine (forhandling), tieteenteoria ja yhteiskuntateoria (videnskaps- og samfundsteori) sekä lopputyö (masterafhandling).²¹⁴

Keskustelu ja tutkimus vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta ja sovittelusta on vilkasta Pohjoismaissa. Suomessa, Norjassa ja Tanskassa on julkaistu lukuisia tutkimuksia ja kirjoituksia näistä aiheista. Jos otetaan esimerkiksi pelkästään *tuomioistuinsovittelu*, Norjassa on tehty kaksi väitöskirjaa aiheesta²¹⁵ ja käyty runsaasti keskustelua.²¹⁶ Myös Tanskassa aiheesta on julkaistu runsaasti kirjoituksia²¹⁷, ja vireillä on yksi väitöskirja, joka valmistuu elokuussa 2011.²¹⁸ Ruotsissa keskustelua on käyty vähemmän.²¹⁹

Suomessa tuomioistuinliitännäisestä sovittelusta on julkaistu yksi väitöskirja²²⁰ samoin kuin sovinnon edistämisestä.²²¹ Lisäksi tuomioistuinsovittelusta on kirjoitettu kommentaari.²²² Aiheesta on myös muita julkaisuja ja siitä on käyty runsaasti keskustelua.²²³ Tuomioistuinsovittelua on selvitetty empiirisesti Suomessa²²⁴, Norjassa²²⁵ ja Tanskassa²²⁶. Hyvin suuri osa keskustelijoista on nimenomaan oikeustieteilijöitä tai käytännön juristeja. Pohjoismaiset tutkijat ja käytännön toimijat ovat perustaneet myös erityisen Pohjoismaisen tuomioistuinsovitteluverkoston ja pohjoismainen yhteistyö

²¹⁴ Ks. <http://jura.ku.dk/uddannelser/efterogvidereuddannelse/master>.

²¹⁵ Bernt 2010, Mykland 2011.

²¹⁶ Esim. Austbø – Engebretsen 2003, Guttorm 2006, Kjellan-Mørdre ym. 2008, Nylund 2010a.

²¹⁷ Ks. esim. Vindeløv 2007, Vindeløv 2008. Ks. myös Vindeløv 1997, Boserup – Humle 2001, Boserup 2007, Dalberg-Larsen 2009.

²¹⁸ Lin Adrian, Kööpenhaminan yliopisto.

²¹⁹ Ks. Lindell 2006, Ficks 2007. Ks. myös Norman 1999.

²²⁰ Knuts 2006.

²²¹ Ervasti 2004.

²²² Ervasti 2005.

²²³ Esim. Liukkonen 2002, Knuts 2003, Ervasti 2005, Haapasalo 2007, Heikinheimo 2007, Hirvonen 2007, Tuominen 2008, Ervasti 2009b, Nylund 2010b, Aaltonen – Auvinen 2010. Ks. myös Haavisto 2002, Koulu 2003, Ervasti 2004, Koulu 2005a.

²²⁴ Ervasti 2011.

²²⁵ Knoff 2001, Mykland 2011.

²²⁶ Roepstorff – Kyvsgaard 2005.

vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun alueella on muutoinkin vilkasta. Verkostossa on muun muassa tuomareita, asianajajia ja oikeustieteen tutkijoita.

Jos katsotaan suomalaista *empiiristä tutkimusta* vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta, eniten empiirisiä on tehty rikossovittelusta. Tutkimuksissa on pyritty valottamaan muun muassa rikossovittelun yleisyyttä, keskeisiä piirteitä, vaikutuksia, hyötyjä ja haittoja, tavoitteiden toteutumista sekä vuorovaikutusta prosessissa.²²⁷ Yksittäisiä tutkimuksia ja selvityksiä on tehty muun muassa kuluttajaneuvonnasta²²⁸, kuluttajavalituslautakunnasta²²⁹, oikeusasiamiesinstituution vaikuttavuudesta²³⁰, perhesovittelusta²³¹, läheisneuvonpidosta²³² lääkemarkkinoiden valvontalautakunnasta²³³ sekä täytäntöönpanosovittelusta²³⁴. Myös maankäytön konflikteista ja niiden (vaihtoehtoisista) ratkaisumahdollisuuksista on tehty empiirinen tutkimus.²³⁵

Vaikka Suomessakin on käyty keskustelua vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta, oikeustieteen valtavirtaan se on vaikuttanut toistaiseksi melko rajallisesti. Oikeustiede ja erityisesti prosessioikeus ovat tuomioistuimia koskevissa tarkasteluissaan keskittyneet perinteisesti oikeudenkäyntimenettelyn *muodollisjuridiseen* tarkasteluun. Kun yhä suurempi osa konflikteista ratkaistaan tuomioistuinten ulkopuolella, oikeustieteen tulee *laajentaa myös tutkimuskohteitaan sekä kehittää lähestymistapojaan*.²³⁶ On selvää, ettei pelkällä säännösten tulkintaan ja systematisointiin liittyvällä lähestymistavalla saada otetta nykyisestä konfliktinratkaisusta koskevasta kehityksestä. Sen sijaan tarvitaan monitieteistä tutkimusta, jossa myös oikeussosiologisella tutkimuksella on paljon annettavaa.

Tuomioistuinten toimintaakin on oikeustieteessä tarkasteltu pääasiassa oikeusdogmaattisesta näkökulmasta keskittyen oikeudenkäyntiprosessiin, joka alkaa haasteesta ja päättyy tuomioon. Tällaiset tarkastelut tavoittavat kuitenkin vain vajavaisesti tuomioistuinten muuttuvan toimintakentän, jossa käytetään nykyisin monia erilaisia menettelyvaihtoehtoja ja toimintatapoja konfliktien ratkaisussa. Perinteisellä prosessioikeudellisella lähes-

²²⁷ Ks. Iivari 1991, Järvinen 1993, Takala 1998, Mielityinen 1999, Flinck – Iivari 2004, Elonheimo 2004, Korkala 2004, Salonen 2004, Eskelinen 2005.

²²⁸ Teittinen 1999.

²²⁹ Hakalehto 1992, Viitanen 2003.

²³⁰ Keinänen – Määttä 2007.

²³¹ Valkama 1991.

²³² Reinikainen 2007.

²³³ Kyttä – Tala 2008.

²³⁴ Jaakkola 2002.

²³⁵ Peltonen – Hirvonen – Manninen – Linjama – Savikko 2006.

²³⁶ Ks. myös Koulu 2005a.

tymistavalla ei nyky muodossaan ole välineitä tarkastella tuomioistuinten konfliktinratkaisujärjestelmän kehittymistä tai vaikuttaa sen kehitykseen, ellei prosessioikeudellista teoriaa, metodiikkaa ja orientaatiota kehitetä uuteen suuntaan.

Tarvitaan siis aikaisempaa enemmän monitieteistä tutkimusta tuomioistuinten ja muiden *konfliktinratkaisuinstituutioiden* eri toimintatavoista. Lisäksi tarvitaan tutkimusta erilaisista *konfliktinratkaisumenetelmistä* kyseisissä instituutioissa. Näiden instituutioiden, toimintavaihtoehtojen ja menetelmien tarkastelu edellyttää uudenlaista *konfliktiteoreettista* sekä *empiiristä* tutkimusta. Tuomioistuintoiminnan tarkastelu pelkästään muodollisjuridisena sääntöjärjestelmänä ei ole riittävä lähestymistapa, vaan tarvitaan myös tutkimusta, jossa konfliktit ja niiden ratkaiseminen nähdään selkeämmin osana *inhimillistä vuorovaikutusta*.

Kokonaisuudessaan oikeustieteilijöiden on siis laajennettava tutkimusintressejään ja tutkimuskohteitaan. Jos oikeustiede jättää vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun kehityksen ja tutkimisen muille tieteenaloille ja professioille, vaarana on, että oikeudellisesti ja oikeuspoliittisesti relevantti tutkimus jää tekemättä. Tässä työssä myös oikeussosiologian ja perinteisen oikeustieteen yhteistyö voi olla hedelmällistä. Monitieteistä vuoropuhelua onkin käyty esimerkiksi Helsingin yliopistossa toimivan Conflict Management Institutin (COMI) ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen välillä. Monitieteisessä ympäristössä pelkästään yhteisen termistön ja kielen löytäminen vie paljon aikaa. Yhteistyötä tarvitaankin edelleen aikaisempaa enemmän ja laajemmin esimerkiksi monitieteisten tutkimushankkeiden kautta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KESKUSTELUA

Oikeussosiologiaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Tässä artikkelissa oikeussosiologiaa ja oikeuspoliittista tutkimusta on tarkasteltu osana oikeustiedettä. Vielä 1960- ja 1970-luvuilla oikeuden yhteiskunnallisia lähestymistapoja korostettiin voimakkaasti oikeustieteellisessä keskustelussa. Sitten tällaiset painotukset ovat vähentyneet. Kuitenkin 2000-luvulla tilanne näyttäisi olevan jälleen muuttumassa.

Suomessa on pitkään ollut suhteellisen heikko oikeussosiologisen tutkimuksen perinne ja tutkimus on painottunut sektoritutkimuksen puolelle. Oikeustieteen piirissä oikeussosiologiaan ja empiiriseen tutkimukseen on myös pitkään suhtauduttu melko vieroksuvasti. Yhteiskunnan ja tutkimusympäristön muutosten myötä monitieteisyyden merkitys on kuitenkin

kasvanut viime vuosikymmenen aikana. Oikeustieteellinen tutkimus ei voi olla enää metodisesti ja sisällöllisesti ahtaasti määriteltyä kansallista tutkimusta. Tutkimus on muuttunut teoreettisesti, sisällöllisesti ja metodisesti aikaisempaa pluralistisemmaksi. Samalla oikeussosiologialle ja muille oikeuden yhteiskuntatieteellisille lähestymistavoille on tullut aiempaa enemmän tarvetta.

Oikeustieteen onkin avauduttava aikaisempaa enemmän muiden tieteenalojen suuntaan säilyttääkseen relevanssin muuttuvassa jälkimodernissa yhteiskunnassa. Tällaista muutosta onkin havaittavissa mm. rikosoikeudessa, ympäristöoikeudessa, naisoikeudessa ja vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun tutkimuksessa. Oikeussosiologialle tyypillisiä kysymyksenasetteluita ei enää ole pidetty oikeustieteessä yhtä vieraina kuin aiemmin. Moni oikeustieteen tutkija katsookin nykyisin tekevänsä kriittistä yhteiskuntatutkimusta. Etenkin perusoikeuksien korostumisen myötä tarvitaan empiiristä tietoa siitä, kuinka perusoikeudet toteutuvat todellisuudessa.

Ylipäänsä näyttää siltä, etteivät oikeustieteelliset oppiaineet voi nykyisin rajautua ahtaasti sisällöllisesti ja metodologisesti omille autonomisille alueilleen. Tarvitaan sen sijaan aikaisempaa enemmän oppiainerajat ja tieteiden väliset rajat ylittävää tutkimusta, joka on sekä teoreettisesti että yhteiskunnallisesti relevanttia. Samalla oikeustieteellistä opetusta on kehitettävä vastaamaan muuttuneita yhteiskunnallisia tarpeita. Tentteihin lukeminen ja massaluennot opiskelumuotoina antavat vain vähän valmiuksia juristin ammattiin, jossa suullinen ja kirjallinen esiintymistaito korostuvat. Tarvitaan lisää vuorovaikutteista ja oppilaskeskeistä opetusta, joka kannustaa opiskelijoita itsenäiseen kriittiseen ajatteluun.

Oikeustieteellisen tutkimuksen ja opetuksen konkreettisessa kehittämisessä pitäisi pohtia, kuinka kriminologinen ja oikeussosiologinen tutkimus samoin kuin lainsäädäntötutkimus saataisiin paremmin integroitua oikeustieteellisiin opintoihin. Epäilemättä oikeuden yhteiskunnallisiin tarkastelutapoihin tarvitaan omia oppituoleja, mutta yhteiskuntatieteellinen tutkimustieto pitäisi sitoa käsiteltäviin teemoihin myös positiivisoikeudellisten oppiaineiden sisällä. Monitieteisiä tutkimusryhmiä tarvitaan myös aiempaa enemmän. Joka tapauksessa juristien täytyy myös itse huolehtia oikeuspoliittisesti ja oikeudellisesti relevantin yhteiskunnallisen tiedon tuottamisesta, eikä luottaa siihen, että yhteiskuntatieteilijät tekevät sen. Tämä edellyttää sitä, että oikeussosiologinen ja oikeuspoliittinen tutkimus nähdään keskeisenä osana oikeustiedettä.

On tarvetta pohtia myös oikeustieteellisiin tutkintoihin sisällytettävien pakollisten oppiainekokonaisuuksien sisältöjä. Olisi syytä harkita esimerkiksi tieteellisen ajattelun ja tieteen etiikan, kriminologian, lainsäädä-

däntötutkimuksen, konfliktinratkaisun, neuvottelun ja sovittelun sekä johtamisen sisällyttämistä aikaisempaa laajemmin osaksi oikeustieteen pakollisia opintoja.

Kokonaisuudessaan uskon siis vahvasti siihen, että oikeussosiologialla voi olla paljon annettavaa oikeustieteellisen tutkimuksen kentällä. Oikeustieteellinen tutkimus kaipaa ylipäänsä monenlaisia eri perinteistä kumpuavia kriittisiä näkemyksiä ja pluralismia pysyäkseen dynaamisena ja kehittyvänä tieteenalana.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anna-Kaisa – Auvinen, Maija*: Lapsiriitojen sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa. Lakimies 2010, s. 1149–1165.
- Aarnio, Aulis*: Philosophical Perspectives in Jurisprudence. Acta Philosophica Fennica. Vol 36. Helsinki 1983.
- Aarnio, Aulis*: Laintulkinnan teoria. WSOY. Juva 1989.
- Aarnio, Aulis*: Onko oikeustiede yhteiskuntatiede? Lakimies 1993, s. 695–710.
- Aarnio, Aulis*: Oikeustieteen muuttuminen. Onko sitä ja pitäisikö sitä olla? Oikeus 1996, s. 223–226.
- Aarnio, Aulis – Rieppula Esko*: Virallisten vastaväittäjien lausunto Jukka Kultalahden väitöskirjasta ”Omaisuuksensuojelu ympäristönsuojelussa”. Lakimies 1991, s. 445–469.
- Abel, Richard, L.*: American Lawyers. Oxford University Press. New York, Oxford 1989.
- Access to Justice in Europe: An Overview of Challenges and Opportunities. FRA, European Agency for Fundamental Rights. Luxembourg 2011.
- Ahonen, Pertti – Tala, Jyrki – Hämäläinen, Kari*: Poliittikkatoimen vaikuttavuusarvioinnin menetelmien ja toimintatapojen kehittäminen: esiselvitys. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 8/2009.
- Alvesalo, Anne*: Critical Legal Studies. Kriittinen lähestymistapa oikeuteen. Helsinki 1997.
- Alvesalo, Anne*: Oikeudellinen toimija empiirisen tutkimuksen kohteena. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väätänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 175–188.
- Alvesalo, Anne – Ervasti Kaijus*: Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita. Helsinki 2006.
- Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik*: Optulaa kohti. Katsaus Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen syntävaiheisiin ja tutkimuksen tavoitteenasetteluihin. Kriminologinen tutkimuslaitos. Sarja M. Helsinki 1973.
- Anttila, Inkeri – Törnudd Patrik*: Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1983.
- Aubert, Vilhelm*: Rettssosiologi. Universitetsforlaget. Oslo 1968.

- Aubert, Vilhelm*: Rettens sosiale fuksjon. Universitetsforlaget. Oslo 1976.
- Austbø, Anne – Engebretsen, Geir*: Mekling i rettskonflikter. Rettsmekling, mekling ved advokater og mekling i forliksrådene og konfliktrådene. Cappelen Akademisk Forlag. Oslo 2003.
- Baars-Schuyt, A. H.*: Overview of Criminology in Europe. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol 9 (2001).
- Backman, Eero*: Mietteitä analyttisen oikeusteorian johdosta. Suomalaista oikeusteoriaa. Osa I. Toim. Juha Pöyhönen. Helsinki 1977, s. 200–224.
- Backman, Eero*: Oikeustiede yhteiskuntatieteenä. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1992.
- Banakar, Reza – Travers, Max*: Introduction. Teoksessa *An Introduction to Law and Social Theory* (ed. Reza Banakar – Max Travers). Hart Publishing. Oxford 2002, s. 1–7.
- Berger, Peter, L. – Luckmann, Thomas*: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. 2. painos. Gaudeamus. Helsinki 1995.
- Bernt, Camilla*: Meklerrollen ved mekling i domstolene. Universitetet i Bergen 2010.
- Best, Joel*: But Seriously Folks: The Limitations of the Strict Constructionist Interpretation of Social Problems. *Reconsidering Social Constructionism. Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problem Theory* (ed. James A. Holstein – Gale Miller). New York 1993, 129–150.
- Black, Donald*: Sociological Justice. Oxford University Press. New York, Oxford 1989.
- Black, Donald*: The Epistemology of Pure Sociology. *Law & Social Inquiry*. Vol 20 (1995), s. 829–870.
- Black, Nick*: Evidence Based Policy: Proceed with Care. *British Medical Journal*. Vol 323 (2001), s. 275–279.
- Blomquist, Helle*: Lawyers' Ethics. The Social Construction of Lawyers' Professionalism Danish Practicing Lawyers and Some Pre-Conditions for Their Ethics. Copenhagen 2000.
- Boucht, Johan*: Teaching Legal Theory in Universities of Helsinki and Warwick – a Comparative Reflection. *Oikeus* 2001, s. 241–250.
- Boserup, Hans*: Mediation. Six Ways in Seven Days. Special Part of the Mediation Process. DJØF Publishing. Copenhagen 2007.
- Boserup, Hans – Humle, Susse*: Mediationsprocessen. København 2001.
- Brockman, Joan*: The Impact of Institutional Structure and Power on Law and Society: Is It Time for a Reawakening? *Law and Society Review* Vol 37 (2003), s. 283–293.
- Browson, Ross C. – Royer, Charles – Ewing, Reid*: Researchers and Policymakers. Travellers in Parallel Universes. *American Journal of Preventive Medicine* 2006;30 (2), s. 163–171.
- Burr, Vivien*: An Introduction to Social Constructionism. London 1995.
- Campbell, C. M. – Wiles, Paul*: The Study of Law in Society in Britain. *Law and Society Review*. Vol 10, no 4 (1976), s. 548–578.
- Christie, Nils*: Kriminalsosiologi. Universitetsforlaget 1965.
- Cotterrell, Roger*: The Sociology of Law. An Introduction. London 1984.
- Cotterrell, Roger*: Law and Sociology. *Journal of Law and Society*. Vol. 13 (1986), s. 9–34.
- Cotterrell, Roger*: Introduction: The Law and Society Tradition. *Law and Society. The International Library of Essays in Law & Legal Theory. Schools 13*. Aldershot 1994, s. xi–xxii.
- Cotterrell, Roger*: Why Must Legal Ideas Be Interpreted Sociologically? *Journal of Law and Society*. Vol 25 (1998), s. 171–192.

- Dalberg-Larsen, Jørgen*: Retsvidenskaben som samfundsvidenskab. Et retsteoretisk tema i historisk og aktuel belysning. København 1977.
- Dalberg-Larsen Jørgen*: Lovene & Livet. En Rettsociologisk grundbog. 2 udgave. Akademisk Forlag. Odense 1990.
- Dalberg-Larsen, Jørgen*: Rettens enhed – en illusion? Om retlig pluralisme i teorien og praksis. Akademisk Forlag. København 1994.
- Dalberg-Larsen, Jørgen*: The Legal Profession in a Changing World. From Dissonance to Sense: Welfare State Expectations, Privatisation and Privat Law (ed. Thomas Wilhelmsson – Samuli Hurri). Aldershot 1999, s. 99–114.
- Dalberg-Larsen Jørgen*: Sociology of Law from a Legal Point of View. Retfærd 2000, s. 26–39.
- Dalberg-Larsen, Jørgen*: Mægling, ret og samfund. Perspektiver på mægling. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København 2009.
- Dalberg-Larsen, Jørgen*: Status og perpektiver i nordisk Rettssociologi. Nordisk rettssociologi. Status – aktuelle udfordringer – visioner (red. Bettina Lemann Kristiansen – Anette Storgaard). Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København 2010, s. 15–32.
- Eckhoff, Torstein*: Empiriske metoder i retsvitenskapen. Rationalitet och empiri i rättsvetenskapen. Juridiska fakulteten i Stockholm; skriftserien 6. Stockholm 1985, s. 30–36.
- Elonheimo, Henrik*: Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. Oikeus 2004, s. 179–199.
- Ervasti Kaijus*: Eräitä näkökohtia empiirisen tiedon hyväksikäytöstä oikeustieteessä. Lakimies 1998, s. 364–388.
- Ervasti, Kaijus*: Riitojen ratkaiseminen Suomessa Access to Justice -näkökulmasta. Defensor Legis 1999, s. 640–660.
- Ervasti, Kaijus*: Lakien vaikutukset ja niiden arviointi alioikeusuudistuksen valossa. III oikeustieteen tutki- ja jatkokoulutuspäivät 6.–8.6.2002 Savonlinna (toim. Tarmo Miettinen – Tapio Määttä). Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 2. Joensuu 2002, s. 79–101.
- Ervasti, Kaijus*: Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 207. Helsinki 2004.
- Ervasti, Kaijus*: Sovittelu tuomioistuimissa. WSOY. Vantaa 2005a.
- Ervasti, Kaijus*: Konfliktinratkaisua vai riidanratkaisua – kaksi käsitystä konfliktienhallinnasta. Vaihtoehtoista riidanratkaisua vai vaihtoehtoista konfliktinratkaisua? (toim. Heidi Lindfors). COMI. Saarijärvi 2005b, s. 57–80.
- Ervasti, Kaijus*: Tutkimustoiminta oikeusministeriön hallinnonalalla. Oikeusministeriön tutkimusstrategian 2007–2012 taustaselvitys. Oikeusministeriö, toiminta ja hallinto 2007:33.
- Ervasti, Kaijus*: Oikeusministeriön toimintapolitiikan vaikuttavuuden arviointi. Teoksessa Monta tietä vaikuttavuuteen. Käytäntöjä, kokemuksia ja haasteita eri hallinnaloilta. Valtiovarainministeriön julkaisuja 5/2009. Helsinki 2009a, s. 23–42. – [Http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20090318Montat/name.jsp](http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20090318Montat/name.jsp).
- Ervasti, Kaijus*: Kohti sovintoratkaisuja ja pragmaattisia kompromisseja. Lakimies 2009b, s. 1071–1093.
- Ervasti, Kaijus*: Pienryhmäopetuksen mahdollisuudet – kokemuksia prosessioikeuden opetuksesta. Oikeus 2010, s. 418–430.

- Ervasti, Kaijus*: Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 256. Helsinki 2011.
- Ervasti, Kaijus – Ervasti, Jenni – Manninen, Elina*: Luento-opetuksen vaikutukset opiskelijoiden käsityksiin – esimerkkinä oikeussosiologia. *Lakimies* 2010, s. 379–409.
- Ervasti, Kaijus – Tala, Jyrki*: Lainvalmistelu ja vaikutusten ennakointi. Valtiovarainministeriö, hallinnon kehittämisosasto. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 1996.
- Ervasti, Kaijus – Tala, Jyrki – Castrén, Elina*: Lainvalmistelun laatu ja eduskunnan valioikuntatyö. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 172. Helsinki 2000.
- Ervo, Laura*: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. WSOY. Helsinki 2005.
- Ervo, Laura*: Oikeustieteen opetus murroksessa – Turku Law Schoolin mahdollisuudet. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Porvoo 2011, s. 24–42.
- Eskelinen, Ossi*: ”Hermost vapautu ja tuli puhdas olo”. Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikoksen sovittelussa -tutkimusprojektin loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:3. Helsinki 2005.
- Ewick, Patricia – Kagan, Robert A. – Sarat, Austin*: Introduction: Legacies of Legal Realism: Social Science, Social Policy, and the Law. *Social Science, Social Policy, and the Law*. (ed. Patricia Ewick – Robert A. Kagan – Austin Sarat) New York 1999 s. 1–38.
- Ficks, Erik*: ”Alternativ tvistlösning” för allmän domstol i Sverige. Utredningens förslag och en jämförelse med Finland. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 2007, s. 306–323.
- Flinck, Aune – Iivari, Juhani*: Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämiss-hankkeen realistinen arviointi STAKESin sosiaalipalveluiden evaluaatioryhmä Finsoc, arviointiraportteja 5/2004.
- Frerichs, Sabine*: Oikeus yhteiskuntateoreettisessa ajattelussa. Lyhyt historia. Yhteiskunta-teorioiden oikeus (toim. Toomas Kotkas – Susanna Lindroos-Hovinheimo). *Episteme*. Tutkijaliitto. Helsinki 2010, s. 9–44.
- Friedman, Lawrence M.*: The Law and Society Movement. *Stanford Law Review* Vol. 38 (1986), s. 763–780.
- Friedrichs, David O.*: Law in Our Lives. An Introduction. Roxbury Publishing Company. Los Angeles 2001.
- Galanter, Marc – Edwards, Mark Alan*: The Path of Law *And*s. *Wisconsin Law Review* 1997, s. 375–387.
- Guttorm, Aimo*: Norjan laki sovittelusta ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä (tvisteloven av 2005) – riita-asioiden sovinto- ja sovittelujärjestelmät. Versio 1.0. Huhtikuu 2006. – [Http://www.edilex.fi/lakikirjasto/3230.pdf](http://www.edilex.fi/lakikirjasto/3230.pdf).
- Haapasalo, Elina*: Genmäl till Juhani Hirvonen. *JTF* 2007, s. 340–344.
- Haarala-Muhonen, Anne*: Oikeustieteen ensimmäisen vuoden opiskelijoiden haasteet opiskelussa. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 237. Helsinki 2011.
- Haavisto, Vaula*: Asianosaisten osallistuminen riita-asian käsittelyyn – nykykäytäntöä ja kehityssuuntia. *Lakimies* 2000, 1138–1154.
- Haavisto, Vaula*: Court Work in Transition. An Activity-Theoretical Study of Changing Work Practices in a Finnish District Court. Helsinki 2002.
- Hakalehto, Suvianna*: Kuluttajavalituslautakunta kuluttajasuojaviranomaisena – tutkimus kuluttajavalituslautakunnan toiminnasta ja asiakaskunnasta. Helsinki 1992.

- Hakalehto-Wainio, Suviana*: Massaluennon mahdollisuudet – kokemuksia vahingonkorvausoikeuden kurssilta Helsingin yliopistossa. *Oikeus* 2008, s. 227–239.
- Hakalehto-Wainio, Suviana*: The Challenges in Teaching Law – Tort Law as an Example. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 2009, s. 269–282.
- Helin, Markku*: Kieli oikeustodellisuuden rakentajana. *Lakimies* 1998, s. 1027–1036.
- Heikinheimo, Antti*: Domaren som främjare av förlikning. *JFT* 2007, s. 324–339.
- Heiskala, Risto*: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Tampere 2000.
- Hellner, Jan*: Syften och uppgifter för rättsvetenskaplig forskning. *Festskrift til Alf Ross*. København 1969, s. 205–229.
- Hillyard, Paddy*: Invoking Indignation: Reflections on Future Directions of Socio-Legal Studies. *Journal of Law and Society* 2002, 645–656.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena*: Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki 2001.
- Hirvonen, Juhani*: Hur passar de nya regler om domstolsanknuten medling i domstolsverksamheten? *JFT* 2007, s. 132–141.
- Houtsonen, Jarmo*: ”Oikeus” ja ”yhteiskunta” Law and Society -tutkimuksessa: instrumentaalista oikeuskäsityksestä ja vaikutustutkimuksista tulkinnalliseen oikeussosiologiaan. *Oikeus* 2001, s. 437–459.
- Husa, Jaakko*: Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Jyväskylä 1995.
- Hydén, Håkan*: Vad är rättssociologi? Om rättssociologins forskningsuppgifter nu och i framtiden. Rättssociologi då och nu. En jubileumskrift med anledningen av rättssociologins 25 år som självständig ämne i Sverige (red. Håkan Hydén). *Lund Studies in Sociology of Law* 1. Lund 1997, s. 105–136.
- Hydén, Håkan*: Rättslig pluralism ur ett normvetenskapligt perspektiv. *Nordisk rettsociologi. Status – aktuella utfordringar – visioner* (red. Bettina Lemann Kristiansen – Anette Storgaard). Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København 2010, s. 55–82.
- Hyvärinen, Anna*: Suomen mahdollisuudet vaikuttaa valmisteilla olevaan EU-lainsäädäntöön. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 241. Helsinki 2009.
- Hämynen, Laura*: Suomen vaikuttaminen Euroopan unionin lainvalmisteluun ja direktiivien kansallinen täytäntöönpano. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 108. Helsinki 2011.
- Iivari, Juhani*: Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 12/1991. Helsinki 1991.
- Iivari, Juhani*: Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? *Yhteiskuntapolitiikka* 2004, s. 177–185.
- Jaakkola, Risto*: Lapsen huolto- ja tapaamispäätösten täytäntöönpano vuosina 1996–2001. *Lakimies* 2002, s. 879–901.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero*: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere 1993.
- Jyränki, Antero*: Valtiosääntöoikeudellisesta tutkimuksesta Suomessa. *Oikeus* 1996, s. 41–49.
- Järvinen, Saija*: Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. *Stakes*. Tutkimuksia 21. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Jyväskylä 1993.

- Kangas, Urpo*: Oikeussosiologia. Teoksessa Oikeustiede Suomessa 1900–2000 (toim. Urpo Kangas). WSLT. Juva 1998, s. 193–200.
- Kantorowicz, Hermann*: Rechtswissenschaft und Soziologie. Verlag C.F. Müller. Karlsruhe 1962 (julkaistu alun perin vuonna 1911).
- Keinänen, Anssi*: Yhdyskuntapalvelu empiirisen kriminologisen tutkimuksen kohteena. Joensuun yliopisto, kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunta. Joensuu 2008.
- Keinänen, Anssi*: Empiirisen oikeustutkimuksen tarpeellisuudesta ja sen nykytilasta. Oikeus 2010, s. 465–470.
- Keinänen, Anssi – Pakarinen, Auri*: Palkkasyrjinnän todistaminen tilastollisesti. Edilex 2009/5. – [Http://www.edilex.fi/lakikirjasto/5798.pdf](http://www.edilex.fi/lakikirjasto/5798.pdf).
- Kelsen, Hans*: Eine Grundlegung der Rechtssoziologie. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Vol 39 (1915), s. 839–876.
- Kidder, Robert L.*: Justice and Power in Studies of Legal Pluralism. Justice and Power in Sociolegal Studies (ed. Bryant G. Garth – Austin Sarat). Northwestern University Press. Illinois 1997, s. 194–207.
- Kivivuori, Antti*: Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys. I Rikoslainsäädäntö 1809–1875. Joensuu 1969.
- Kivivuori, Janne*: Rikollisuuden syyt. Nemo. Jyväskylä 2008.
- Kivivuori, Janne*: Näkökohtia kriminologisen tutkimuksen hyödynnettävyydestä. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 45–62.
- Kjellan-Mordre, Kristin – Rolland, Anne-Lise H. – Steen, Karen Sophie – Gammelgård, Per – Anker, Carsten*: Konflikt, megling og rettsmegling. Universitetsforlaget. Oslo 2008.
- Knoff, R. H.*: Rapport for justisdepartementet. Raskere? Billigere? Vennligere? Evaluering av prøveordningen med rettsmekling. Oslo 2001.
- Knuts, Gisela*: Tuomioistuinsovittelu – vaihtoehtoinen riidanratkaisu osaksi riidanratkaisun virallisjärjestelmää Suomessa? Defensor Legis 2003, s. 747–760.
- Knuts, Gisela*: Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling. Suomalaisen lakimieyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 270. Helsinki 2006.
- Konttinen, Esa*: Perinteisesti moderniin. Profioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Vastapaino. Tampere 1991.
- Korkala, Salme*: Rikos- ja riita-asioiden sovitteluprosessi. Puheviestinnän pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Syksy 2004. (painamaton)
- Korpiola, Mia*: Ystäviä, politiikkaa ja oikeustieteen opintoja. Pykälä ry 1935–2010. Helsinki 2010.
- Korpiola, Mia – Kotkas, Toomas*: Ongelmalähtöinen oppiminen – raportti käytännön kekeilusta. Oikeus 2001, s. 237–240.
- Koulu, Risto*: Vaihtoehtoinen riidanratkaisu. Prosessioikeus (Lappalainen, Frände, Koulu, Niemi-Kiesiläinen, Rautio, Sihto, Virolainen). WSOY lakitieto. Juva 2003, s. 1037–1047.
- Koulu, Risto*: Vaihtoehtoisen riidanratkaisun teoriaa ja tutkimusta. Riidanratkaisun uusi maailma (toim. Santtu Turunen). COMI. Helsinki 2005a, s. 19–64
- Koulu, Risto*: Mitä vaihtoehtoja vaihtoehtoisen riidanratkaisun tutkimukselle. Teoksessa Vaihtoehtoista riidanratkaisua vaihtoehtoista konfliktinratkaisua? (toim. Heidi Lindfors). COMI. Helsinki 2005b, s. 27–55.

- Koulu, Risto*: Tuomitsemisesta konfliktienhallintaan – prosessioikeus murroksessa. Kiinteistöjä, vaihdantaa ja sivullissuhteita. Juhlakirja Jarno Tepora 60 vuotta. COMI. Helsinki 2007, s. 225–246.
- Kultalahti, Jukka*: Empiirinen metodi oikeudellisen tulkinnan apuvälineenä. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 15–44.
- Kumpula, Anne – Määttä, Tapio*: Ekologia, yhteiskunta ja oikeus: Konstruktionistinen tulkinta luonnontieteellisen tiedon ja oikeuden suhteesta. Oikeuden tuolla puolen (toim. Kaijus Ervasti – Nina Meincke). Helsinki 2002, s. 207–233.
- Kyntäjä, Timo*: Muurahaisia oikeussosiologian pesästä. Forum Iuris. Helsinki 2000.
- Kyntäjä, Timo – Laitinen, Ahti*: Oikeussosiologia. WSOY. Juva 1983.
- Kyttä, Kaisa – Tala, Jyrki*: Selvitys lääkemarkkinoinnin itsesääntelyjärjestelmästä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 88. Helsinki 2008.
- Lahti, Raimo*: Mitä on oikeussosiologia? Kriminaalilubi 1920–1970. Oulu 1970, s. 55–72.
- Lahti, Raimo*: Kriminaalipoliittikka. Teoksessa *Encyclopædia Iuridica Fennica*. IV Rikos- ja prosessioikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 1995, s. 194–203.
- Laitinen, Ahti*: Johdatus oikeussosiologiaan. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden julkaisusarja A:23. Turku 1996.
- Laitinen, Ahti*: Oikeuspolitiikka. *Encyclopædia Iuridica Fennica*. VII. Oikeuden yleistieteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 1999, s. 795–800.
- Laitinen, Ahti*: Oikeussosiologian perusteet. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden sarja A N:o 27. Turku 2002.
- Laitinen, Ahti*: Katsaus empiirisen oikeustutkimuksen kehitykseen oikeussosiologian ja kriminologian näkökulmasta. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väättänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 1–14.
- Laitinen Ahti – Aromaa, Kauko*: Rikollisuus ja kriminologia. Vastapaino. Tampere 2005.
- Lande, John*: How Will Lawyering and Mediation Practices Transform Each Other? *Florida State University Law Review*. Vol 24 (1997), s. 839–100.
- Lappi-Seppälä, Tapio*: Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi. Minun metodini (toim. Juha Häyhä). WSOY. Helsinki 1997, s. 189–218.
- Leeuw, Frans, L.*: Trends and Developments in Program Evaluation in General and Criminal Justice Programs in Particular. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol 11 (2005), s. 233–258.
- Lavikainen, Elina – Nokso-Koivisto, Aleksis*: ”Pitää vain yrittää pärjätä”. Selvitys Helsingin yliopiston opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista keväällä 2009. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta. Kerava 2009.
- Letto-Vanamo, Pia*: Hyvinvointivaltion virkamiehet ja ”hyvät tyypit” – juristikoulutuksen tavoitteiden muutokset. *Oikeus* 2001, s. 184–191.
- Letto-Vanamo, Pia*: Muutosten ja perinteen Lakimies-lehti. *Lakimies* 2002, s. 1071–1087.
- Letto-Vanamo, Pia*: Access to Justice: A Conceptual and Practical Analysis with Implications for Justice Reforms. IDLO (International Development Law Organization). IDLO Voices of Development Jurists Paper Series, Vol 2, No. 1, 2005.

- Lindblom-Yläne, Sari*: Opetuksen ja tutkintojen kansainvälinen arviointi Helsingin yliopistossa: Oikeustieteellisen tiedekunnan opetus ja tutkimus arvioinnin kohteena. *Oikeus* 2001, s. 519–520.
- Lindblom-Yläne, Sari – Nevgi, Anne* (toim.): Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja. WSOY. Helsinki 2003.
- Lindblom-Yläne, Sari – Nevgi, Anne*: Oppimisympäristöt. Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja (toim. Sari Lindblom-Yläne – Anne Nevgi). WSOY. Helsinki 2003, s. 54–66.
- Lindblom-Yläne, Sari – Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Success in the examination of procedural law. *Retfærd* nr. 101 (2003), s.59–70.
- Lindblom-Yläne, Sari – Pohjonen, Soile*: Vuorovaikutustaidot – menestyvän juristin salaisuus? *Oikeus* 2001, s. 192–201.
- Lindblom-Yläne, Sari – Trigwell, Keith – Nevgi, Anne – Ashwin, Paul*: How Approaches to Teaching are Affected by Discipline and Teaching Context. *Studies in Higher Education*, vol 31 (2006), s. 285–298.
- Lindell, Bengt*: Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning? Iustus Förlag. Uppsala 2006.
- Linna, Tuula*: Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 175. Vammala 1987.
- Litmala, Marjukka*: Avioehto ja taloudellinen turvallisuus. WSLT. Porvoo 1998.
- Liukkonen, Iiro*: Tuomioistuintie vai vaihtoehtoismenettely: asioiden valikoituminen. *Defensor Legis* 2002, s. 647–658.
- Luhman, Niklas*: A Sociological Theory of Law. Routledge & Kegan, Paul. London, Boston, Melbourne and Henley 1985.
- Lundström, Birgitta – Miettinen, Tarmo – Keinänen, Anssi – Airaksinen, Jenni – Korhonen, Anne*: Yhdenvertaisuuslain toimivuus. Tutkimusraportti viranomaisten käsityksistä sekä oikeus- ja laillisuusvalvonta- ja lainvalvontakäytännöstä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 11/2008.
- Malin, Kimmo*: Oikeudellisen täydennyskoulutuksen pedagogisia haasteita – Prosessinjohto hallintolainkäytössä – koulutusohjelman arviointia. *Lakimies* 2010, s. 75–85.
- Mather, Lynn*: Reflections on the Reach of Law (and Society) Post 9/11: An American Superhero? *Law and Society Review* Vol 37 (2003), s. 263–281.
- Mathiesen, Thomas*: Rätt, samhälle och politisk handling. Ett bidrag till en politisk strategi under senkapitalismen. Norstedts. Lund 1980.
- Mathiesen, Thomas*: Is it all that bad to be a stepchild? Comments on the state of sociology of law. *Retfærd* Nr. 83 (1998), s. 67–76.
- Matikkala, Jussi*: Oikeustieteen opiskelijoiden vaihto-opiskelukokemukset. *Oikeus* 2009, s. 380–401.
- McEwen, Craig A. – Maiman, Richard J.*: Small Claims Mediation in Maine: An Empirical Assessment. *Meine Law Review*, Vol 33 (1981), s. 237–268.
- Menkel-Meadow, Carrie*: The Trouble with the Adversary System in a Postmodern, Multicultural World. *William and Mary Law Review*. Vol. 38 (1996), s. 5–44.
- Mielityinen, Ida*: Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 167. Helsinki 1999.
- Miller, Gale – Holstein, James A.*: Reconsidering Social Constructionism. *Debates in Social Problem Theory* (ed. James A. Holstein – Gale Miller). New York 1993, s. 5–24.

- Mills, C. Wright:* Sosiologinen mielikuvitus. Helsinki 1982.
- Milovanovic, Dragan:* An Introduction to the Sociology of Law. Third edition. Criminal Justice Press. Monsey, New York 2003.
- Munger, Frank:* Mapping Law and Society. Teoksessa Crossing Boundaries. Traditions and Transformations in Law and Society Research (ed. Austin Sarat – Marianne Constable – David Engel – Valerie Hans – Susan Lawrence). Northwestern University Press. Illinois 1998, s. 21–80.
- Mutttilainen, Vesa:* Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 189. Helsinki 2002.
- Mykland, Solfrid:* En studie av mekleratferd i norske rettsmeklinger. NHH, PH.D. thesis No. 2011/02. Institutt for strategi og ledelse. Bergen 2010.
- Myrsky, Matti:* Oikeustieteiden opetuksen kysymyksiä. Oikeus 2001, s. 208–214.
- Määttä, Tapio:* Monitieteisyys ympäristöoikeudessa – oikeustieteen sisäiset ja ulkoiset yhteydet oikeustieteellisen tutkimuksen haasteina. Oikeus 2000, s. 333–355.
- Määttä, Tapio:* Opitun kontrolloimisesta oppimiseen innostamiseen: kokemuksia oppimispäiväkirjasta ympäristöoikeuden opetuksessa. Oikeus 2001, s. 219–235.
- Määttä, Tapio:* Empiirisesti orientoituneen ympäristöoikeuden nykysuuntaukset ja menettelmät. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väätänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 189–228.
- Määttä, Tapio – Lukkarinen, Tuomo – Malin Kimmo – Uski, Veli-Matti:* Kokemuksia ”Oikeustieteen tieteenteoriasta” oikeusteorian oppikirjana. Edilex, asiantuntijakirjoitukset 12.3.2009. – [Http://www.edilex.fi](http://www.edilex.fi).
- Niemi, Johanna:* Oikeuden tekstit empiirisen tutkimuksen kohteena. Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus (toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väätänen). Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 26. Joensuu 2010, s. 97–118.
- Niemi, Matti Ilmari:* Tietoja ja taitoja oikeuden ehdoilla. Oikeus 2001, s. 303–313.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna:* Oikeustieteen opetuksen menetelmästä. Oikeus 2001, s. 215.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Ruuskanen, Minna:* Diskurssianalyysi ja oikeuden tekstit. Teoksessa Oikeuden tekstit diskursseina (toim. Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Karma – Ruuskanen). Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 13. Helsinki 2006, s. 21–42.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Lindblom-Ylänne, Sari:* Undervisning i Juridik. Retfærd, nr. 101 (2003), s. 1–4.
- Nieminen, Liisa:* Monitieteisyys ja kriittisyys oikeustieteen opinnoissa: opetuksen kehittämismahdollisuuksien pohdintaa. Oikeus 2006, s. 413–424.
- Niiniluoto, Ilkka:* Totuuden rakastaminen. Tieteenfilosofisia esseitä. Helsinki 2003.
- Nonet, Philippe:* For Jurisprudential Sociology. Law and Society Review. Vol 10, no 4 (1976), s. 525–546.
- Norman, Jan:* Medling och andra typer av ADR – alternativ konfliktlösning – introduktion och handbok. Iustus Förlag. Uppsala 1999.
- Nousiainen, Kevät:* Tuomio ja sovittelu. Alioikeuksien riidanratkaisun historiallisia ulottuvuuksia. Oikeushistorian lisensiaattityö. Helsinki 1985 (julkaisematon).

- Nousiainen, Kevät*: Prosessin herruus. Länsimaisen oikeudenkäytön ”modernille” ominais-
ten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen
julkaisuja A-sarja N:o 191. Helsinki 1993.
- Nousiainen, Kevät*: Metodin? Esitys? Minun metodini (toim. Juha Häyhä). WSOY. Hel-
sinki 1997, s. 219–244.
- Nuotio, Kimmo*: Mihin enää tuomaria tarvitaan? *Oikeus* 1999, 198–215.
- Nylund, Anna*: Meklingsmodeller i tvisteloven: terapi, tvekamp eller kreativ problemløsning.
Lov og Rett 2010a, s. 272–284.
- Nylund, Anna*: Medling och jurister: att lära gamla hundar sitta. Juristklubben Codex 70
år: Festskrift (eds. Frände, D. – Helenius, D. – Parviainen, K.). Edita Publishing Oy.
Helsingfors 2010b, s. 182–194.
- Nystén-Haarala, Soili – Zykina, Tatjana A.*: Kokemuksia opetus- ja oppimismenetelmistä
eräässä tempus/tacis-projektissa. *Oikeus* 2001, s. 202–207.
- Oikeustieteellinen tutkimus Suomessa. Suomen Akatemian julkaisuja 1/93. Helsinki 1993.
- Pakarinen, Auri*: Lainvalmistelu vuorovaikutuksena. Analyysi keskeisten etujärjestöjen
näköyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen
tutkimuksia 253. Helsinki 2011a.
- Pakarinen, Auri*: Lainvalmistelun kehittämisprojektien historia ja historiattomuus. Hallinnon
tutkimus 2011b, s. 129–142.
- Pakarinen, Auri*: Lainsäädännön vaikutusten arviointi diskursseina – analyysi ministeriöiden
säädospoliittisista asiakirjoista. *Oikeus* 2011c, s. 45–65.
- Pakarinen, Auri – Tala, Jyrki – Hämynen, Laura*: Vaikutusten arviointi vuoden 2009 hal-
lituksen esityksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 104.
Helsinki 2010.
- Pearson, Jessica – Thoennes, Nancy*: Divorce Mediation: Reflections on a Decade of
Research. In *Mediation Research. The Process and Effectiveness of Third-Party Inter-
vention* (eds. Kenneth Kressel – Dean G. Pruitt). Jossey-Bass. San Francisco – London
1989, s. 9–30.
- Peltonen, Lasse – Villanen, Sampo*: Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet.
Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. Suomen ympäristö 723. Ympäristömi-
nisteriö. Helsinki 2004.
- Pihlajamäki, Heikki*: Ylioikeus yhteiskunnan peilissä: Helsingin hovioikeus 1952–2002.
Helsinki 2002.
- Pihlajamäki, Heikki – Lindblom-Ylänne, Sari*: Langdellin ja Deweyn ongelmat: oikeustieteen
opetuksen uudet haasteet. *Oikeus* 2001, s. 169–183.
- Pylkkänen, Anu*: Att studera juridik i Finland och i Sverige – personliga reflektioner om
utbildningen och inläringen. *Retfærd*, nr. 101 (2003), s. 39–45.
- Poliisiammattikorkeakoulu. Tutkimusyksikkö. Toimintakertomus 2004. Helsinki 2005.
- Pound, Roscoe*: Law in Books and Law in Action. *American Law Review* vol. 44 (1910),
s. 12–36.
- Premfors, Rune*: Policyanalys: Kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet. **Student-**
litteratur. Lund 1989.
- Raiser, Thomas*: Das Lebende Recht. Rechtssoziologie in Deutschland. 3. Auflage. Nomos
Verlagsgesellschaft. Baden-Baden 1999.

- Rajavaara, Marketta*: Arviointitutkimuksen hyödynnettävyys. Arviointi ja asiantuntijuus (toim. Eräsaari – Lindqvist – Mäntysaari – Rajavaara). Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus 1999, s. 31–53.
- Rajavaara, Marketta*: Yhteiskuntaan vaikuttava KELA–Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin. KELA:n tutkimusosasto. Helsinki 2006.
- Rajavaara, Marketta*: Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Vammala 2007.
- Rantala, Kati*: Lainvalmistelun laatu hallituksen kärkihankkeissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 255. Helsinki 2011.
- Rantala, Kati – Sulkunen, Pekka*: Vaikuttavuuden arviointi – faktaa vai fiktiota? Tieto – mahdollisuus, uhka vai turva? (toim. Kati Rantala – Sirpa Virta). Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 47. Helsinki 2006, s. 46–65.
- Reinikainen, Sarianna*: Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. STAKESin raportteja 7/2007.
- Rieppula, Esko*: Eduskunnan perustuslakivaliokunta perustuslakien tulkitsijana. Vammala 1973.
- Roehl, Janice A. – Cook, Royer R.*: Mediation in Interpersonal Disputes: Effectiveness and Limitations. Mediation Research. The Process and Effectiveness of Third-Party Intervention (eds. Kenneth Kressel – Dean G. Pruitt). Jossey-Bass. San Francisco 1989, s.31–52.
- Roepstorff, Jacob – Kyvsgaard, Britta*: Forsøg med retsmægling – en evalueringsrapport. København 2005.
- Rosenstock, Linda – Lore, Jackson Lee*: Attack on Science: The Risks to Evidence-Based Policy. Ethics and Public Health. Vol 92 (2002), s. 14–18.
- Ross, Alf*: Om ret og retfærdighed. En indførelse i den analytiske retsfilosofi. København 1953.
- Rossi, Peter H. – Freeman, Howard E.*: Evaluation. A Systematic Approach 5. 5th ed. Newbury Park, London, New Delhi 1993.
- Rottleuthner, Hubert*: Einführung in die Rechtssoziologie. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt 1987.
- Rubin, Edward L.*: Law And and the Methodology of Law. Wisconsin Law Review 3/1997, s. 521–526.
- Salonen, Jari*: Rikos- ja riita-asioiden sovittelu Suomessa. Vuoden 2004 kuntakyselyn tulokset. STAKES 2004.
- Sanderson, Ian*: Evaluation, Policy Learning and Evidence-Based Policy Making. Public Administration. Vol 80 (2002), s. 1–22.
- Sandgren, Claes*: Vad gör juristen? Och hur? – del I. Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet 3/1999–2000, s. 591–611.
- Sarat, Austin*: Legal Effectiveness and Social Studies of Law: On the Unfortunate Persistence of a Research Tradition. Legal Studies Forum. Vol. IX, no. 1 (1985), s. 23–31.
- Siltala, Raimo*: Empirismen haaste – ajatuksia yhteiskuntatieteellisen metodin soveltamisesta lainopissa. Oikeustiede – Jurisprudentia XXX:1997. Helsinki 1997, s. 279–290.
- Siltala, Raimo*: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 234. Vammala 2003.
- Sinkkonen, Sirkka – Kinnunen, Juha*: Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopio 1994.

- Smith, Roger*: Access to Justice: Innovation in North America. Achieving Civil Justice. Appropriate Dispute Resolution for the 1990s (ed. Roger Smith). London 1996, s. 33–62.
- Smolej, Mirka*: Rikosseuraamusalan tutkimus Suomessa. Katsaus tutkimuksen painopisteisiin ja resursseihin. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 66. Helsinki 2005.
- Soininvaara, Osmo*: Tiede valjastettava sosiaalipäättäjien tueksi. Suomen Kuvalehti 22/2007, s. 62–63.
- Sorainen, Antu*: Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa. Yliopistopaino. Helsinki 2005.
- Sulkunen, Pekka*: Projektityhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Projektityhteiskunnan kääntöpuolia (toim. Kati Rantala – Pekka Sulkunen). Gaudeamus. Helsinki 2006, s. 17–38.
- Sutton, John R.*: Law/Society. Origins, Interactions, and Change. Pine Forge Press. Thousand Oaks, London, New Delhi 2001.
- Sääntelytarkkuuden ongelmia (toim. Jyrki Tala). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 251. Helsinki 2010.
- Takala, Jukka-Pekka*: Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151. Helsinki 1998.
- Tala, Jyrki*: Lakien vaikutukset. Lakiuudistusten tavoitteet ja niiden toteutuminen lainsäädäntöteoreettisessa tarkastelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 177. Helsinki 2001.
- Tala, Jyrki*: Lainsäädäntötutkimus – turhaa vai tarpeellista? Oikeus 2004, s. 378–397.
- Tala, Jyrki*: Selvitys vaihtoehtojen hyödyntämisestä erityisesti yrityksiin vaikuttavan lainsäädännön valmistelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 82. Helsinki 2007.
- Tamanaha, Brian Z.*: Realistic Socio-Legal Theory. Pragmatism and a Social Theory of Law. Clarendon Press. Oxford 1997.
- Teittinen, Sampo*: Kuluttajaneuvonta ja kuluttajien valitukset. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 158. Helsinki 1999.
- Timonen, Pekka*: Taloustieteen ja sen tulosten käyttö oikeustutkimuksessa. Teoksessa Näkökulmia oikeustaloustieteeseen (toim. Vesa Kanninen – Kalle Määttä). Gaudeamus. Tampere 1996, s. 129–159.
- Toimintakertomus 2004. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2005.
- Tolonen, Juha*: Empiirisen tiedon käytöstä oikeustieteessä. Lakimies 1976, s. 593–609.
- Tolonen, Juha*: Oikeustiede tieteenä. Minun metodini (toim. Juha Häyhä). WSOY 1997, s. 298–310.
- Tomasic, Roman*: Sociology of Law. SAGE Publications. London 1985.
- Trubek, David M.*: Where the Action Is: Critical Legal Studies and Empiricism. Stanford Law Review. Vol 36 (1984), s. 575–622.
- Trubek David M. – Esser John P.*: ”Critical Empiricism in American Legal Studies: Paradox, Program or Pandoras Box?” Critical Legal Thought: An American – German Debate (eds. Christian Joerges – David M. Trubek). Baden-Baden 1989, s. 105–156.
- Tuominen, Jussi*: Sovinnon vahvistamisen edellytykset tuomioistuinsovittelussa. Defensor Legis 2008, s. 924–947.
- Tuori, Kaarlo*: Kriittinen oikeuspositivismi. WSLT. Vantaa 2000.

- Turunen, Santtu*: Projekti opetusmuotona – pedagogiikan teoriaa ja opetuksen käytäntöä. Immateriaalioikeudet insolvenssimenettelyssä (toim. Santtu Turunen). Helsinki 2004, s. 59–80.
- Tyler, Tom*: The Quality of Dispute Resolution Processes and Outcomes: Measurement Problems and Possibilities. *University of Denver Law Review*. Vol. 66 (1989), 419–436.
- Tyler, Tom*: Justice and Power in Civil Dispute Processing. *Justice and Power in Sociolegal Studies* (eds. Bryant G. Garth – Austin Sarat). *Fundamental Issues in Law and Society Research*. Volume I. Northwestern University Press. Illinois 1997, s. 309–345.
- Törnudd, Patrik*: Rättspolitisk forskning med mångtydigt mandat. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 1992, s. 295–306.
- Uusikylä, Petri*: Poliitiikan ja hallinnon arviointi. Arviointi ja asiantuntijuus (toim. Risto Eräsaari – Tuija Lindqvist – Mikko Mäntysaari – Marketta Rajavaara). Gaudeamus. Tampere 1999, s. 17–30.
- Uusitalo, Hannu*: Tiede, tutkimus, tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY. Porvoo 1991.
- Uusitalo, Paavo*: Oikeussosiologia. Teoksessa *Encyclopædia Iuridica Fennica*. VII. Oikeuden yleistieteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 1999, s. 817–827.
- Vago, Steven*: *Law and Society*. Seventh Edition. Upper Saddle River, New Jersey 2003.
- Valkama, Ulla*: Perheasioiden sovittelu – jääne vai uusi mahdollisuus. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 4/1991. Helsinki 1991.
- Vedung, Evert*: *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund 1991.
- Vidmar, Neil*: *Procedural Justice and Alternative Dispute Resolution*. *Procedural Justice* (ed. Klaus F. Röhl – Stefan Machura). Aldershot 1997, s. 121–136.
- Viitanen, Klaus*: Lautakuntamenettely kuluttajariitojen ratkaisukeinona. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 240. Jyväskylä 2003.
- Vindeløv, Vibeke*: Civil konfliktløsning i Danmark et privatiseringsprojekt. *Ret och privatisering*. København 1995, s. 19–42.
- Vindeløv, Vibeke*: Konflikt, tvist og mægling – konfliktløsning ved forhandling. Akademisk Forlag. København 1997.
- Vindeløv, Vibeke*: Retsmægling i Danmark. *Juristen* 2007, s. 150–155.
- Vindeløv, Vibeke*: Konfliktmægling. En reflexiv model. 2 udgave. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København 2008.
- VM, julkaisuja 2/2005. Tulohajauksen käsikirja.
- VM, julkaisuja 29/2008. Monta tietä vaikuttavuuteen. Näkökulmia tutkimusorganisaatioiden tulohajaukseen ja vaikuttavuuden arviointiin kolmella hallinnonalalla (toim. Kirsi Hyytinen – Kaisa Lähteenmäki-Smith – Katri Kallio – Eveliina Saari).
- Warpenius, Katariina*: Näkymätön näyttö – vaikuttavuusarvioinnin pulmat paikallisprojekteissa. Projektityhteiskunnan kääntöpuolia. (toim. Kati Rantala – Pekka Sulkunen). Gaudeamus. Helsinki 2006, s. 143–160.
- White, G. Edward*: From Realism to Critical Legal Studies: A Truncated Intellectual History. *Southwestern Law Journal* 1986, s. 819–843.
- Wilhelmsson, Thomas*: Senmodern ansvarsrätt. Privaträtt som redskap för mikropolitik. Helsingfors 2001.
- Yhteiskuntateorioiden oikeus (toim. Toomas Kotkas – Susanna Lindroos-Hovinheimo). *Episteme*. Tutkijaliitto. Helsinki 2010.

Ylhäinen, Marjo: Oikeussosiologia lainopin tutkimuksessa. Teoksessa *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä* (toim. Heidi Lindfors). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004, s. 41–52.

Ylijoki, Oili-Helena: Disciplinary Cultures and the Moral Order. A case-study of four Finnish university departments. *Higher Education* 39, 3, s. 339–362.

Young, Ken – Ashby, Deborah – Boaz, Annette – Grayson, Lesley: Social Science and the Evidence-Based Policy Movement. *Social Policy & Society* 2002, s. 215–224.

SOCIOLOGY OF LAW AS A PART OF JURISPRUDENCE

Sociology of law has during different periods of time been given a variety of characterisations and definitions. They have varied according to any dominant perception of science, and also according to the discipline and theoretical tradition, within which the definition has been formulated. A societal perspective on law has also at an international level been depicted through a variety of terms, such as, Sociology of Law, Law and Society Studies, Socio-Legal Studies and Empirical Studies of Law. In Finland all these depictions have generally been covered by the concept sociology of law.

As a research tradition, sociology of law has been fairly weak and scattered in Finland. There are, though, chairs in sociology of law in the law faculties at the University of Helsinki and the University of Turku. However, after World War II, empirical research in the sociology of law has been firmly concentrated to sectoral research institutions, the National Research Institute of Legal Policy and the Police College of Finland.

The sociology of law should also be recognised as a genuine field of research that encompasses many different sub-orientations and a variety of actors. It is thus not meaningful to narrowly delimit or define the sociology of law out of the tradition of a specific research discipline or profession. One should instead rather accept theoretical pluralism and see the sociology of law as a field where researchers from different traditions can discuss together. In a small country it also requires networking and cooperation among different research entities. It appears that in the sociology of law cooperation has during past years increased among different universities and sectoral research institutions. There also appears to be increasing cooperation among different research orientations such as criminology, sociology of law, legal policy research, legislative research and evaluative research.